

ÜLEVAADE HARIDUSSÜSTEEMI VÄLISHINDAMISEST 2008/2009. ÕPPEAASTAL

Tartu 2009

HARIDUS- JA TEADUSMINISTEERIUM
VÄLISHINDAMISOSAKOND

ÜLEVAADE HARIDUSSÜSTEEMI
VÄLISHINDAMISEST
2008/2009. ÕPPEAASTAL

TARTU 2009

Koostajad

Tiina Annus

Aina Haljaste

Kaidi Holm

Laura Kirss

Maie Kitsing

Tiina Laidvee

Sigrit Lilleste

Jaako Lindmäe

Peeter Mehisto

Meeli Murasov

Mihkel Nestor

Merike Olt

Priit Pensa

Kadri Peterson

Tiina Peterson

Marika Pettai

Maie Soll

Ulvi Soomlais

Margit Sutrop

Annaliisa Toom

Aaro Toomela

Hille Vooremäe

Toimetanud Hille Vooremäe

© Haridus- ja Teadusministeeriumi välishindamisosakond, 2009

ISBN 978-9985-72-193-3

Sisukord

Ülevaade Euroopa Liidu haridusindikaatoritest.....	6
Ülevaade järelevalve läbiviimisest alushariduses.....	12
Ülevaade temaatilise järelevalve läbiviimisest.....	12
Ülevaade üksikküsimustes läbi viidud järelevalvest.....	19
Ülevaade järelevalve läbiviimisest üldhariduses.....	21
Ülevaade temaatilise järelevalve läbiviimisest.....	21
Ülevaade üksikküsimustes läbi viidud järelevalvest.....	38
Ülevaade järelevalve läbiviimisest kutsehariduses.....	40
Ülevaade temaatilise järelevalve läbiviimisest.....	40
Ülevaade üksikküsimustes läbi viidud järelevalvest.....	47
Ülevaade järelevalve läbiviimisest kõrghariduses.....	51
Uute õppekavade registreerimine ja koolituslubade väljastamine.....	51
Akrediteerimine.....	53
Riikliku järelevalve läbiviimine.....	53
Ülevaade õppeasutuste sisehindamisest ja nõustamisest.....	58
Ülevaade 2008. – 2009. a projektidest.....	66
Kujundades eestvedamist hariduses.....	66
Hindamine kaasavas keskkonnas.....	67
Erivajadustega immigrantõpilased.....	70
Eesti Kutseõppeasutuste kvaliteediprojekt.....	74
Eesti ühiskonna väärtusarendus.....	77
Ülevaade 2008. – 2009. a uuringutest.....	81
PISA 2006 – hoiakud ja saavutused.....	81
Gümnaasiumid avalikkuse pilgu all.....	85
Koolijuhtimise täiustamine.....	89
Eesti põhikooli efektiivsus.....	94
Hiliskeelekümbeluseprogrammi jätkusuutlikkus.....	101
Elanikkonna teadlikkus kutseõppes toimuvast ja kutsehariduse maine aastal 2008.....	105
Haridus- ja Teadusministeeriumi kutsehariduse valdkonna sotsiaalsete partnerite rahulolu-uuring.....	109
Elukestev õpe 2008.....	113

Sissejuhatus

Haridus on võtmeteguriks eesmärkide saavutamisel, mida üks rahvas endale seab. Mida haritum on rahvas, seda kõrgemaid eesmärke saame püstitada.

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon on välja toonud pürgimused, mida õppeasutuste juhid võiksid endale seada: saada silmapaistvaks õppeasutuseks õpilaste arenguks vajalike tingimuste loomisel, saavutada „maailmaklass” ja püsida seal kiiresti muutuvmas maailmas ning jõuda äratundmisele, et sinu ettevõtmistest on teistel õppida ja sa oled valmis oma kogemust teistega jagama ning teisi abistama.

Euroopa Liidus hinnatakse hariduse ja koolituse valdkonnas seatud eesmärkide saavutatust liikmesriikide poolt kokkulepitud haridusindikaatoritele kehtestatud tähisteni jõudmise kaudu. Kogumiku esimeses artiklis saame ülevaate, kui kaugel on Eesti seatud eesmärkidest.

Õppeaasta riikliku järelevalve prioriteetidel on selge seos haridusvaldkondade arengukavadega ja temaatilise riikliku järelevalve läbiviimisel jälgitakse, kuidas õppeasutused seatud eesmärkidega toime tulevad.

Õppeasutustel on tänaseks juba mõningane kogemus sisehindamise ja nõustamise valdkonnas. Sisehindamine on andnud õppeasutustele kindlustunde, et tegevuse analüüsimine aitab kaasa õppeasutuse arendamisele. Nõustamine on aidanud õppeasutustel teadvustada oma tugevusi ja julgustanud õppeasutusi neid teistele tutvustama.

Uudsed on antud kogumikus haridusuuringute ja -projektide tutvustused. Hea on tõdeda, et viimastel aastatel on suurenenud võimalused haridusuuringute läbiviimiseks, mis toetavad meie tegevuste ja otsuste teaduspõhisust. Kogumik annab valikulise ülevaate viimastel aastatel läbi viidud haridusuuringutest. Lisaks tutvustatakse lugejale mõnda riiklikku programmi ja projekti, millel on ilmne seos haridusstrateegiliste eesmärkidega.

Soovime, et meie kogumik aitaks Teid oma eesmärkide saavutamisel. Suur tänu autoritele ja meie headele partneritele, kellega koostöös ülevaade valmis.

Välishindamisosakonna nimel

Kadri Peterson
osakonnajuhataja

Ülevaade Euroopa Liidu haridusindikaatoritest

Tiina Annus, Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakonna juhataja

Rahvusvahelistest strateegiatest ja suunistest on Eestile olulised eelkõige need, mis on seotud Lissaboni strateegiaga.

Perioodi 2000 – 2010 hariduse valdkonna indikaatorid fikseeriti lõplikult 2007. aasta mais. Euroopa Nõukogu poolt kiideti heaks haridusindikaatorite raamistik, milles olevate indikaatorite arvutamiseks on oluline alginformatsiooni esitamisel ühtsete reeglite järgimine kõigi liikmesriikide poolt, et tagada näitajate võrreldavus. Seetõttu teeb Euroopa Komisjon indikaatorite osas koostööd mitte ainult liikmesriikide, vaid ka EUROSTAT¹i ja OECD²ga.

Lissaboni strateegia täitmise analüüsimisel kasutatakse järgmisi indikaatoreid: osavõtt koolieelsest haridusest; madala haridustasemega mitteõppivad noored (varakult koolist lahkunud); kirjaoskus, teadmised matemaatikas ja loodusteadustes (PISA³); keskkhariduse omandanud noorte arv; kõrghariduse omandanute arv; täiskasvanute osavõtt elukestvast õppest; üliõpilaste rahvusvaheline liikuvus; elanikkonna haridustase.

Indikaatorid, mille definitsioon vajab täpsustamist, kuid mille arvutamiseks on andmestik olemas, on erivajadustega õpilaste haridus; arvutioskus; investeerimine haridusse ja koolitusse.

Indikaatorid, mille arvutamiseks vajalikud andmed saadakse koos rahvusvaheliste organisatsioonidega läbiviidavatest uuringutest, on õpetajate ja koolitajate erialane enesetäiendamine (TALIS⁴); kodanikuteadmised⁵; täiskasvanute oskused (PIAAC⁶).

¹ Euroopa Statistikaamet

² Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon

³ The Programme for International Student Assessment

⁴ Teaching and Learning International Survey

⁵ IEA International Civic and Citizenship Education Study

⁶ Programme for the International Assessment of Adult Competencies

Indikaatorid, mille aluseks saavad Euroopa Liidus korraldatavad uued uuringud, on keeleoskus⁷ ja õppimisoskus.

Lissaboni strateegiaga 2010. aastaks seatud eesmärgid ja nende täitmine hariduses ja koolituses

Aruanne *“Progress towards the Lisbon Objectives in Education and training⁸”* on järjekorras 5. raport⁹ sellest, kuidas Euroopa liikmesriigid täidavad Lissaboni strateegiaga aastaks 2010 hariduse valdkonnas seatud eesmärgid.

Hariduse ja koolituse valdkonnas on Euroopa Liidus seatud eesmärgiks, et madala haridustasemega mitteõppivaid noori ei oleks rohkem kui 10% 18 – 24aastaste vanusegrupis; madala funktsionaalse lugemisoskusega 15aastaste noorte arv väheneks 20% võrra; 85% noortest inimestest oleks vähemalt keskharidusega; LTT¹⁰ erialade lõpetajate arv kõrghariduse tasemel kasvaks 15%; vähemalt 12,5% täiskasvanutest vanuses 25 – 64 aastat osaleks elukestvas õppes.

Euroopa Liidus on hariduse ja koolituse valdkonnas siiani täidetud ainult üks Lissaboni strateegias seatud eesmärgidest - LTT erialade lõpetajate arv on kasvanud rohkem, kui seati eesmärgiks. Eestis oli nende valdkondade lõpetajate arv 2007. aastal 2,7 tuhat (1,5 tuhat 2000. aastal), kasv seega 1,8 korda. Seejuures oli meil LTT erialade lõpetajate sooline tasakaal riikide võrdluses kõige parem kuni 2006. aastani.

Teine indikaator, mille jälgimist peetakse väga oluliseks ja mille muutumist mõjutavaid tegevusi laiendatakse, on osalemine elukestvas õppes. Eestis on 25 – 64aastaste täiskasvanute osalemine elukestvas õppes olnud aastatel 2000 – 2007 üsna ühtlaselt vahemikus 5,4 – 7%. 2008. aastal tõusis elukestvas õppes osalejate osakaal 9,8%-ni.

⁷ Uuring „The European Survey of Language Competences”, milles ka Eesti osaleb, käivitati 2009. aastal

⁸ http://ec.europa.eu/education/policies/2010/progressreport_en.html

⁹ 2009. aasta aruanne avaldatakse novembris 2009

¹⁰ Loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia õppevaldkonnad

Koolituses osalemise võimalused avardusid 2007. aastal kutseõppeasutuste kaudu käivitatud meetmete toel ning riigi poolt täiskasvanuõppe rahastamise suurendamine tagab osalusprotsendi jätkuva tõusu. Kiiremini on kasvanud just tööalastel täiendus- või ümberõppekursustel, tööalastel konverentsidel või seminaridel osalenute määr.

Loodud võimalused täiendusõppeks, eriti tööalaseks täiendusõppeks, on kasvatanud 25 – 64aastaste elukestvas õppes osalemise määra 10,9%-ni 2009. aasta II kvartalis.

Madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu vähenemise osas ei ole aastatel 2000 – 2008 toimunud olulist nihet – näitaja on väikeste kõikumistega püsinud samal tasemel kogu ajavahemiku jooksul. Kuigi ühiskonnas on probleem teadvustatud, ei ole rakendatud meetmed muutust kaasa toonud.

2008. aastal kahanes Eestis 18 – 24aastaste vanusegrupis madala haridustasemega noorte (põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivad noored) osakaal 14%-ni, jäädes madalamaks Euroopa Liidu keskmisest tasemest (2008. aastal kasvas 27 riigi keskmine tase 15,1%-ni).

Vanusegruppi 20 – 24 kuuluvate noorte keskhariduse omandanute määr Euroopa Liidus kasvab, kuid ei Eestis ega Euroopa Liidus ole kasv piisavalt kiire. Eestis jõudis keskhariduse omandanute määr 2008. aastal 82,2%-ni (Euroopa Liidu 27 riigi keskmine 78,5%).

Madala funktsionaalse lugemisoskusega noorte osakaal 15aastaste hulgas on Eestis 13,6%¹¹. Võrreldes Euroopa Liidu keskmisega oleme aga oluliselt paremas olukorras.

PISA 2009 uuringu tulemused peaksid näitama, kas meie hea koht võrreldes teiste uuringus osalevate riikidega on jääv.

¹¹ Ülevaade rahvusvahelise õpilaste õpitulemuslikkuse hindamise programmi PISA 2006 tulemustest, eestikeelne ülevaade, Tallinn 2007, lk 125

Tabel 1. Lissaboni strateegia eesmärkide täitmine, Euroopa Liit (27 riiki) ja Eesti

Indikaator		2000	2006	2007	2008	Tähis aastaks 2010
Madala haridustasemega mitteõppivad noored (põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivad noored, % 18 – 24aastaste vanusegrupis)	EL 27	17,6%	15,2%	14,8%	15,1%	Vähem kui 10% eagrupist
	Eesti	14,2%	13,2%	14,3%	14%	Vähem kui 10% eagrupist
Madala lugemisoskusega 15aastaste osakaal (%)	EL27	21,3%	24,1%	:		Vähem kui 17%
	Eesti	:	13,6%	:		PISA testis osalevate riikide esikolmandikus
Keskhariduse omandanute määr (% 20 – 24aastastest)	EL27	76,6%	77,9%	78,1%	78,5%	85%
	Eesti	79%	82,0%	80,9%	92,2%	85%
LTT erialade lõpetajad (kõrgharidus, 1000 20 – 29aastase noore kohta)	EL27	10,0	13,0	13,0		
	Eesti	7,8	11,2	13,3	11,4	
Osalemine elukestvas õppes (% täiskasvanutest vanuses 25 – 64 aastat)	EL27	7,1%	9,6%	9,7%	9,6%	12,5%
	Eesti	6,5%	6,5%	7,0%	9,8%	12,5%

Allikas: *Progress towards the Lisbon objectives in education and training. Indicators and benchmarks 2008, Eurostat*

Lissaboni strateegia uue perioodi 2011 – 2020 täpsustatud eesmärgid

Tabelist 1 on näha, et kõigi aastaks 2010 seatud eesmärkide täitmiseni perioodi lõpuks väga suure tõenäosusega ei jõuta. Seepärast hakati Euroopa Komisjonis koos liikmesriikidega juba 2008. aasta lõpus aktiivselt, eriti aga 2009. aasta alguses töötama uue perioodi eesmärkide seadmise nimel. Euroopa Nõukogu otsus 15. maist 2009 seab uue raamistiku koostöökse hariduse valdkonnas järgmiseks kümneks aastaks. Uue perioodi haridus- ja koolitusvaldkonna strateegilised eesmärgid on seotud järgmiste ülesannetega:

1. teha elukestev õpe ja mobiilsus reaalsuseks;
2. tagada hariduse ja koolituse kvaliteedi ning tõhususe kasv;

3. edendada õiglust, sotsiaalset sidusust ja kodanikuaktiivsust;
4. edendada kõigil haridustasemetel loovust ja innovatsiooni, ettevõtlikkust.

Kuna eelmise perioodi eesmärkidest on täidetud ainult LTT erialade lõpetajate arvu kasv, siis otsustati uue perioodi tähiseid täpsustada eelmise perioodi eesmärkidest lähtuvalt.

Aastaks 2020 on seni seatud konkreetsete tähised¹²:

- vähemalt 95% lastest vanuses 4 aastat kuni koolikohustuse ea alguseni (Eestis 4 – 6aastased lapsed) peaksid osalema alushariduses;
- madala funktsionaalse lugemisoskuse, matemaatilise ja loodusteadusliku kirjaoskusega 15aastaseid noori peaks olema vähem kui 15% vanusegrupis;
- madala haridustasemega mitteõppivaid noori peaks olema vähem kui 10% 18 – 24aastaste vanusegrupis;
- vähemalt 40% 30 – 34aastastest noortest peaksid olema kõrgharidusega¹³;
- vähemalt 15% täiskasvanutest vanuses 25 – 64 aastat osaleks elukestvas õppes.

Ainult madala haridustasemega mitteõppivate 18 – 24aastaste noorte osakaaluks seatud eesmärk – vähem kui 10% eagrupid – jääb eesmärgiks ka järgmiseks perioodiks. Põhjuseks ilmselt asjaolu, et 2008. aastal oli ainult 6 liikmesriigis saavutatud 2010. aastaks soovitud tase. Madal haridustase ja õppida tahtmise motivatsiooni puudumine loovad eeldused töö kaotamiseks majanduslanguse perioodil. Seega on olulised kõik tegevused, mis toetavad selliste noorte tagasitoomist õppimise juurde.

Lisaks soovib Euroopa Nõukogu liikmesriikidel töötada ühiselt järgmistes valdkondades:

- mobiilsus kõrghariduses, arvestades nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid aspekte ja Bologna protsessi kogemusi ja soovitusi, laiendada võimalusel tähist mobiilsuse hindamisel õpetajatele ja kutseharidusele;
- tööhõive valdkonna tähtsustamine hariduse ja koolituse abil ning vastava tähise seadmine 2020. aastaks veel käesoleva perioodi lõpuks;

¹² http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc28_en.htm

¹³ ISCED 5 ja 6

- võõrkeelte õppimise tähtsustamine ja vastava tähise seadmine hiljemalt 2012. aasta lõpuks arvestades uuringu¹⁴ tulemusi.

Euroopa Komisjoni iga-aastased haridustähiste ülevaated¹⁵ sisaldavad peatükke (elukestev õpe reaalsuseks, koolihariduse edendamine, kutsehariduse areng, kõrghariduse edendamine, võtmeoskused elukestvaks õppeks, õigluse kasv hariduses ja koolituses, tööhõive ning investeeringud haridusse ja koolitusse), mis avavad tähiste tagamaa ja kirjeldavad täpsemalt erisusi riikide vahel.

Lissaboni strateegia eesmärkide täitmise kõrval on oluline iga riigi haridussüsteemi toimimise parendamine selliselt, et tema kodanike hariduslikud võimed saaksid maksimaalselt rakendatud. Teades, millised riigid on erinevates valdkondades saavutanud silmapaistvaid tulemusi, on võimalik parimast praktikast õppida ja leida lahendusi kodustele probleemidele. Ilmselt on meil kindlasti midagi õppida selles osas, kuidas vähendada madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu vanusegrupis 18 – 24.

Nii nagu avarduvad võimalused andmete kogumisel kõigi indikaatorite raamistikus olevate indikaatorite jaoks, saame juurde väärtuslikku ja täpsemat teavet meie haridussüsteemi toimimisest koos võimalusega võrrelda seda meiega sarnastes oludes olevate riikidega, samuti arvestada parimate riikide kogemusi muutuste kavandamisel ning elluviimisel.

¹⁴ The European Survey of Language Competences

¹⁵ Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training, Indicators and Benchmarks, 2006, 2007, 2008

Ülevaade järelevalve läbiviimisest alushariduses

Tiina Peterson, Haridus- ja Teadusministeeriumi välishindamisosakonna peaekspert

Ülevaade temaatilise järelevalve läbiviimisest

2008/2009. õppeaastal temaatilise järelevalve läbiviimisel kontrollitud koolieelsete lasteasutuste (edaspidi *lasteasutuste*) üldandmed.

Prioriteet lähtus üldhariduse strateegilisest eesmärgist: koolieelses eas olevad lapsed on valmis alustama õpinguid koolis ("Eesti üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007 – 2013" alaeesmärk 1.1).

Sama prioriteet oli ka 2006/2007. ja 2007/2008. õa-l. Riikliku järelevalve tulemustest ja õiguskantsleri pöördumistest lähtuvalt on tõstatunud probleemid alushariduse kättesaadavuses ja erivajadustega laste toetamisel.

Riikliku järelevalve läbiviimisel analüüsi, kuidas oli rakendunud „Koolieelse lasteasutuse seadus“, „Erakooliseadus“, Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määrus nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“, sotsiaalministri 27.05.1999 määrusega nr 41 kinnitatud „Koolikohustuse täitmise edasilükkamise taotluse rahuldamise tingimused ja kord“, haridusministri 06.12.1999 määrusega nr 58 kinnitatud „Koolieelse lasteasutuse personali miinimumkoosseis“, haridusministri 26.08.2002 määrus nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“, haridusministri 18.04.2001 määrus nr 15 „Koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu ja nende täitmise kord“, haridusministri 02.10.2002 määrus nr 69 „Pedagoogide atesteerimise tingimused ja kord“, Vabariigi Valitsuse 05.08.2004 määrus nr 265 „Eesti Hariduse Infosüsteemi asutamine ning põhimäärus“.

Seisuga 01.09.2008 oli Eestis 637 koolieelset lasteasutust. Temaatilist riiklikku järelevalvet teostati 2008/2009. õppeaastal 64 koolieelses lasteasutuses. Valimist moodustasid 97% munitsipaal- ning 3% eralasteasutused. 90%-s kontrollitud lasteasutustest oli õppekeeleks eesti, 5%-s vene ning 5%-s eesti/vene keel.

Tabel 1. Teematilise riikliku järelevalve käigus kontrollitud lasteasutuste arv

Maakond	Lasteaed	Lasteaed- algkool	Lasteaed- põhikool	Kokku
Harju	14	1	1	16
Hiiu	1	-	-	1
Ida-Viru	6	-	-	6
Jõgeva	1	-	1	2
Järva	2	-	-	2
Lääne	3	-	-	3
Lääne-Viru	3	-	-	3
Põlva	2	-	-	2
Pärnu	4	-	1	5
Rapla	2	1	-	3
Saare	2	1	-	3
Tartu	6	-	-	6
Valga	1	1	1	3
Viljandi	5	1	1	7
Võru	2	-	-	2
Kokku	54	5	5	64
%	84	8	8	100

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Koolieelikute rühmade õpetajate kvalifikatsioon ja ametijärgud

Koolieelsetes lasteasutustes oli kokku 323 koolieelikute õpetajat. 244 (76%) koolieelikute õpetaja kvalifikatsioon vastas haridusministri 26.08.2002 määruses nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“ kehtestatud nõuetele. Andmed õpetajate kvalifikatsiooni kohta on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Koolieelikute õpetajate kvalifikatsioon

Koolieelikute õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajate arv	%
Koolieelikute õpetajate arv, kes on läbinud eelkoolipedagoogika alase tasemekoolituse	214	66
Koolieelikute õpetajate arv, kes on läbinud muu pedagoogilise tasemekoolituse ja läbinud 160tunnise eelkoolipedagoogika kursuse	12	4
Koolieelikute õpetajate arv, kes on läbinud muu tasemekoolituse ja 320tunnise eelkoolipedagoogika kursuse	5	2
Koolieelikute õpetajate arv, kes on läbinud eripedagoogika alase tasemekoolituse	2	1
Koolieelikute õpetajate arv, kes on läbinud muu pedagoogilise tasemekoolituse ja 320tunnise eripedagoogika kursuse	11	3
Koolieelikute õpetajate arv, kelle kvalifikatsioon ei vasta nõuetele	79	24
Kokku	323	100

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Tabelist 2 selgub, et valdavalt (66%) olid koolieelikute õpetajad eelkoolipedagoogika alase kõrg- või keskeriharidusega.

79 õpetaja (24%) kvalifikatsioon ei vastanud haridusministri 26.08.2002 määruses nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“ kehtestatud nõuetele. Sagedasemaks põhjuseks märgiti, et muu pedagoogilise kõrghariduse ja muu kõrghariduse korral ei olnud õpetajad läbinud 160tunnist ning 320tunnist eelkoolipedagoogika kursust. 29 õpetajat, kelle kvalifikatsioon ei vastanud haridusministri 26.08.2002 määruses nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“ sätestatud nõuetele, olid asunud omandama kvalifikatsiooninõuetele vastavat kõrgharidust või läbima täienduskoolitust.

Võrreldes 2008/2009. õa riikliku järelevalve tulemusi 2006/2007. ja 2007/2008. õa-ga võib täheldada negatiivset trendi. Kui 2006/2007. õa-l oli õpetajaid, kelle kvalifikatsioon ei vastanud nõuetele, vaid 6,5% ja 2007/2008. õa-l 12%, siis 2008/2009. õa-l oli vastav näitaja 24%. Kui haridusministri 26.08.2002 määruses nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“ rakendussätetes kehtestati õpetajatele tähtaeg nõuetele vastava kvalifikatsiooni omandamiseks 01.09.2007, siis on jätnud paljud koolieelikute õpetajad selle võimaluse kasutamata.

Koolieelsete lasteasutuste juhid toovad põhjenduseks, et konkursile ei tule vastavaid kandidaate ning õpetajatel ei ole ajalist ja materiaalselt ressursi pikaajalistele kursustele õppima asumiseks. Vajaka jääb kohalike omavalitsuste ja koolieelsete lasteasutuste juhtide kriitilisest suhtumisest antud probleemi, nt mitte alati ei toeta koolieelsete lasteasutuste pedagoogide töötasustamise aluste põhimõtted õpetajate kvalifikatsiooni tõstmist. Üheks probleemiks lasteasutustes on korduvalt tähtajalise töölepingu sõlmimine üheks aastaks õpetajaga, kelle kvalifikatsioon ei vasta nõuetele, mis ei toeta nõuetele vastavate õpetajate leidmist ja värbamist.

Pedagoogidele omistatud ametijärgud on esitatud tabelis 3. Koolieelikute õpetajatest 65% on pedagoogi ametijärguga. Võrreldes 2008/2009. ja 2007/2008. õa tulemusi võib täheldada riikliku järelevalve tulemustes stabiilsust. Koolieelsetes lasteasutustes ei olnud 2008/2009. õa-l pedagoog-metoodiku ametijärguga koolieelikute õpetajat,

2007/2008. õa-l oli vastav näitaja 0,4% (1 pedagoog-metoodik). Vanempedagoogi ametijärguga koolieelikute õpetajaid on 9% kontrollitud koolieelikute õpetajate arvust.

Tabel 3. Pedagoogide ametijärgud

Ametijärk	Õpetajate arv	%
Pedagoog-metoodiku ametijärguga koolieelikute õpetajate arv	-	-
Vanempedagoogi ametijärguga koolieelikute õpetajate arv	27	9
Pedagoogi ametijärguga koolieelikute õpetajate arv	211	65
Noorempedagoogi ametijärguga koolieelikute õpetajate arv	6	2
Ametijärguta koolieelikute õpetajate arv	79	24
Kokku	323	100

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Riikliku järelevalve läbiviijad täheldavad, et koolieelsetes lasteasutustes käsitletakse atesteerimist vähesel määral õpetajate arengu toetamise ja motiveerimise võimalusena. Õpetajate ametialase professionaalsuse kasvu toetamiseks on oluline korrastada koolieelsete lasteasutuste pedagoogide töötasustamise alused kohalikes omavalitsustes. Nooremõpetaja ametijärguga koolieelikute õpetajaid oli 2007/2008. õa-l 3% ja 2008/2009. õa-l 2%. Tulemustest võib järeldada, et koolieelsete lasteasutuste juhatajad on passiivsed eelkoolialase kõrghariduse omandanud noorte õpetajate värbamisel.

Võrreldes 2007/2008. õa tulemusi 2008/2009. õa-ga on suurenenud lasteasutuste arv, kus juhtkond ei järginud atesteerimisel haridusministri 02.10.2002 määrust nr 69 „Pedagoogide atesteerimise tingimused ja kord“, kolmelt seitsmeni. Esinesid järgmised puudused: moodustamata oli atesteerimiskomisjon, atesteerimiskomisjoni koosseis ei vastanud kehtestatud nõuetele, ametijärgu omistamisel ei arvestatud õigusaktis kehtestatud, nt oli omistatud nooremõpetaja ametijärk 3 õpetajale, kelle kvalifikatsioon ei vastanud nõuetele. Samuti olid kantud need valed andmed Eesti Hariduse Infosüsteemi. Põhjusena tõid riikliku järelevalve läbiviijad välja, et lasteasutuste juhatajad ei tunne atesteerimist reguleerivat määrust.

Õppe- ja kasvatustegevuse planeerimine ja dokumenteerimine

Võrreldes kolme viimase õppeaasta tulemusi on lasteasutustes hakatud rohkem kasutama õuesõppe meetodeid ja õppekäike kodukoha vaatamisväärsustesse.

Suurenenud on mängu osa õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimisel. Positiivsena toodi riikliku järelevalve õiendites esile eesti keele õpetamist vene ja vene/eesti õppekeelega õppeasutustes.

Planeerimisel vajab suuremat tähelepanu laste arengu tulemuste arvestamine ja lapsest lähtuvate eesmärkide püstitamine. Riikliku järelevalve läbiviijad täheldasid, et koolieelsetes lasteasutustes koostatakse õppe- ja kasvatustegevuse planeerimiseks erinevaid tegevuskavu, millel alati ei ole omavahelist seost. Tegevuskavade dubleerimine põhjustab õpetajatele ülemäärast töökoormust ning samas ei aita kaasa laste individuaalsuse arvestamisele õppe- ja kasvatusprotsessis. 10%-s kontrollitud koolieelsetest lasteasutustest ei kajastunud õppe- ja kasvatustöö päevikutes sissekanded läbi viidud õppe- ja kasvatustegevuste, laste kõne uuringu ja tervise kohta, mis on haridusministri 18.04.2001 määruse nr 15 „Koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu ja nende täitmise kord“ § 5 lg 2, 3 ja 4, mille kohaselt kantakse õppe- ja kasvatustegevuse päevikusse andmed õppe- ja kasvatustegevuste ja laste kõne uuringu läbiviimise ning tervise kohta, täitmata jätmise. Puudused tulenesid logopeedi ja tervishoiutöötaja ametikoha mittetäitmisest ja koostöö puudumisest erinevate valdkondade õpetajate vahel, nt pidasid liikumis- ja muusikaõpetajad õppe- ja kasvatustegevuse dokumenteerimiseks eraldi arvestust.

Riikliku järelevalve tulemustest järeldeb, et lasteaiaõpetajad vajavad jätkuvalt planeerimisalaseid täienduskoolitusi, et arvestada õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel laste arengu analüüsidega, eesmärgistada ja dokumenteerida õppe- ja kasvatustegevust.

Laste toetamine

Võrreldes 2008/2009. õa riikliku järelevalve tulemusi 2007/2008. õa tulemustega, võib täheldada, et logopeedilise abi võimaldamine lasteasutustes on vähenenud. Kui 2007/2008. õa-l oli logopeed 87%-s lasteasutustest, siis 2008/2009. õa-l oli vastav näitaja 73%. Kolmes lasteasutuses tagas logopeedilise teeninduse piirkonna logopeed. Riikliku järelevalve läbiviijad tõid välja, et kõikides lasteasutustes ei olnud kõneravi võimaldamiseks vajalikke vahendeid. Üldjuhul on tagatud logopeediline teenindamine

koolieelikutele, samas ei ole logopeedide väikese töökoormuse tõttu võimalik toetada nooremaid lapsi.

Probleemiks on jätkuvalt tervishoiutöötaja ametikoha loomine ja täitmine lasteasutustes. 2007/2008. õa-l tehti ettekirjutus tervishoiutöötaja koha täitmata jätmise eest 7%-s lasteasutustest. 2008/2009. õa-l oli tervishoiutöötaja ametikoht täitmata 53%-s lasteasutustest. Seega ei täideta pooltes koolieelsetes lasteasutustes haridusministri 06.12.1999 määrusega nr 58 kinnitatud „Koolieelse lasteasutuse personali miinimumkoosseisu“.

Paranenud on kohalikul tasandil erispetsialistide kaasamine koolieelsete lasteasutuste tegevusse, nt võimaldati läbi maakondlike ja linna õpiabikeskuste lasteasutustele erinevaid tugiteenuseid. Lasteasutustes toimus tihe koostöö piirkonna perearsti, psühholoogi, psühhiaatri, eripedagoogi ja sotsiaalpedagoogiga. Nõustamiskeskuste programm on elavdamas koostööd tugiteenuste võimaldamiseks piirkonna omavalitsuste vahel. Jätkuvalt vajab kohaliku omavalitsuse tähelepanu ja materiaalselt toetust logopeedilise ja tervishoiuteenuse võimaldamine kõigile abivajavatele lastele.

Laste arengu ja koolivalmiduse hindamine ning koostöö lastevanematega

Võrreldes 2008/2009. õa tulemusi 2007/2008. õa-ga võib täheldada positiivset muudatust laste arengu hindamise valdkonnas. 95%-s lasteasutustest tegeldakse süstemaatiliselt laste arengu hindamisega. Lähtudes Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määrusest nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“ olid lasteasutused üle vaadanud ja täpsustanud õppekavas laste arengu hindamise põhimõtted ja korralduse. Lastevanematele laste arengust tagasiside andmiseks rakendati arenguvestlusi. Koostöövormide valikul on rohkem lähtunud lastevanemate vajadustest, nt kasutatakse paljudes lasteasutustes teadete edastamiseks elektroonilist lastevanemate listi, lasteasutustel on oma kodulehekülg, õpetajad peavad rühma õppe- ja kasvatustegevuse alast veebipäevikut.

Positiivsena võib esile tõsta lasteasutuste õpetajate initsiatiivi koolivalmiduse põhimõtete ühtlustamisel koolidega, korraldatakse ühiseid ümarlaudu, vestlusõhtuid lastevanematele ning küsitakse kooli õpetajatelt tagasisidet laste edasijõudmise kohta

esimeses klassis. Lastevanemaid teavitati koolikohustuse edasilükkamise võimalusest rühma koosolekul või individuaalsetes vestlustes logopeedi või eripedagoogiga. Riikliku järelevalve läbiviijad nentisid, et teatud piirkondades on tunda koolide poolt vähest koostööhuvi lastele sujuva ülemineku võimaldamiseks.

5%-s lasteasutustest tõid riikliku järelevalve läbiviijad välja, et lähtuvalt Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määrusest nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“ vajavad laste arengu hindamise põhimõtted ja korraldus lasteasutuse õppekavas konkreetsemat lahtikirjutamist. Samuti puudusid pedagoogilise nõukogu otsused, milliseid laste arengu analüüsimeetodeid lasteasutuses kasutatakse. Lastevanematele ei tutvustatud laste arengu hindamise põhimõtteid ja korraldust ega antud individuaalset tagasisidet lapse arengust.

Seoses Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määruse nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“ jõustumisega alates 01.09.2008 on paranenud lasteasutuste valmisolek laste arengu hindamiseks ja arenguestluste läbiviimiseks lastevanematega. Lasteasutused on saanud tuge koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava rakendustrükistest ja koolitustest.

Kokkuvõte

- Riikliku järelevalve tulemustest selgus, et 323 õpetajast 79 õpetaja kvalifikatsioon ei vastanud haridusministri 26.08.2002 määruses nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“ kehtestatud nõuetele. Sagedasemaks põhjuseks märgiti, et muu pedagoogilise kõrghariduse ja muu kõrghariduse korral ei olnud õpetajad läbinud 160tunnist ning 320tunnist eelkoolipedagoogika kursust. 29 õpetajat 79-st, kelle kvalifikatsioon ei vastanud haridusministri 26.08.2002 määruses nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“ sätestatud nõuetele, olid asunud omandama kvalifikatsiooninõuetele vastavat kõrgharidust või läbima täienduskoolitust.
- Koolieelsetes lasteasutustes ei olnud pedagoog-metoodiku ametijärguga koolieelikute õpetajat, eelmisel aastal oli vastav näitaja 0,4%. Vanempedagoogi ametijärguga koolieelikute õpetajaid on stabiilselt 9% koolieelikute õpetajate arvust. Riikliku järelevalve läbiviijad täheldavad, et koolieelsetes lasteasutustes

käsitletakse atesteerimist vähesel määral õpetajate arengu toetamise ja motiveerimise võimalusena.

- 10%-s kontrollitud koolieelsetest lasteasutustest ei kajastunud õppe- ja kasvatustöö päevikutes sissekanded läbi viidud õppe- ja kasvatustegevuste, laste kõne uuringu ja tervise kohta, mis on haridusministri 18.04.2001 määruse nr 15 „Koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu ja nende täitmise kord“ täitmata jätmise.
- Võrreldes 2008/2009. õa riikliku järelevalve tulemusi 2007/2008. õa tulemustega, võib täheldada, et logopeedilise abi võimaldamine lasteasutustes on vähenenud. Kui 2007/2008. õa-l oli logopeed 87%-s lasteasutustest, siis 2008/2009. õa-l oli vastav näitaja 73%. Kolmes lasteasutuses tagas logopeedilise teeninduse piirkonna logopeed.
- Probleemiks on jätkuvalt tervishoiutöötaja ametikoha loomine ja täitmine lasteasutustes. 2007/2008. õa-l tehti ettekirjutus tervishoiutöötaja koha täitmata jätmise eest 7%-s lasteasutustest. 2008/2009. õa-l oli tervishoiutöötaja ametikoht täitmata 53%-s lasteasutustest. Seega ei täideta pooltes koolieelsetes lasteasutustes haridusministri 06.12.1999 määrusega nr 58 kinnitatud „Koolieelse lasteasutuse personali miinimumkoosseisu“.
- Võrreldes 2008/2009. õa tulemusi 2007/2008. õa-ga võib täheldada positiivset muutust laste arengu hindamise valdkonnas. 95%-s lasteasutustest tegeldakse süstemaatiliselt laste arengu hindamisega. Lähtudes Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määrusest nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“ olid lasteasutused üle vaadanud ja täpsustanud õppekavas laste arengu hindamise põhimõtted ja korralduse. Lastevanematele laste arengust tagasiside andmiseks rakendati arenguestlusi.

Ülevaade üksikküsimustes läbi viidud järelevalvest

Riiklikku järelevalvet üksikküsimustes viidi läbi viies eralasteasutuses. Eralasteasutuste puhul jälgiti, kuidas on tagatud lasteasutuses juhtimise ja õppe-kasvatustegevuse õiguspärasus ning vastavus lasteasutuse pidaja poolt esitatud koolitusloa taotluse dokumentidele. Riikliku järelevalve tulemusel tehti eralasteasutuste pidajatele ettekirjutused, mis puudutasid juhataja ametikoha täitmist lähtudes „Erakooliseaduse“ §

22 lõikest 1; eralasteaia nõukogu tegevust vastavalt „Erakooliseaduse” § 21 lõikele 3; eralasteaia põhikirja vastavust „Erakooliseaduse” § 6 lõikele 1; lastevanemate ja eralasteasutuse lepingute kooskõlla viimist „Erakooliseaduse” §-s 17 kehtestatuga; arengukava koostamist ja avalikustamist lähtudes „Erakooliseaduse” §-st 7.

Eralasteasutuste juhatajatele tehti järgmised ettekirjutused:

- tagada pedagoogide kvalifikatsiooni vastavus haridusministri 26.08.2002 määruses nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded” §-s 18 kehtestatud nõuetele;
- esitada nõukogule kord kuue kuu jooksul ülevaade eralasteasutuse õppetegevusest, majanduslikust seisundist ja õppemaksudest laekunud raha kasutamisest lähtudes „Erakooliseaduse” § 20 lõikest 3;
- esitada nõukogule ülevaade arengukava täitmisest lähtudes „Erakooliseaduse” § 21 lõike 3 punktist 2;
- kinnitada eralasteaia sisehindamise läbiviimise kord lähtudes „Koolieelse lasteasutuse seaduse” § 24² lõikest 2;
- kajastada õppe- ja kasvatustegevuse päevikutes andmeid laste kõneuuringu läbiviimise kohta logopeedi poolt lähtuvalt haridusministri 18.04.2001 määruse nr 15 „Koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu ja nende täitmise kord” § 5 lõikest 4.

Eralasteasutuste juhatajatele tehti järgmised ettepanekud:

- analüüsida lastevanemate rahuloluküsitluste ja perevestluste tulemusi ning arvestada nendega arengukava tegevuskava ja õppekava täiendamisel;
- täiendada eralasteaia õppekavas õppe- ja kasvatustegevuse korraldust ning sätestada valdkonna „mina ja keskkond“ eesmärgid, sisu ning laste eeldatavad tulemused õppekava läbimisel ja laste üldoskused vanuseti;
- määratleda eralasteaia aasta tegevuskavas eesmärgid, eeldatavad tulemused, tähtajad ja vastutajad ning tagada õppekavaarendus;
- määratleda rühmade nädalakavades lapsest lähtuvad eesmärgid ning tagada õppe- ja kasvatustegevuste lõimumine;
- koostada lastele individuaalsed arengumapid ning arvestada laste arengutulemustega õppe- ja kasvatustegevuste kavandamisel.

Ülevaade järelevalve läbiviimisest üldhariduses

Merike Olt, Haridus- ja Teadusministeeriumi välishindamisosakonna peaekspert

Ülevaade temaatilise järelevalve läbiviimisest

2008/2009. õa-l oli üldhariduse riikliku temaatilise järelevalve prioriteediks õpilaste õpijõudluse toetamiseks ja väljalangevuse ennetamiseks rakendatavate meetmete mõjususe hindamine. Sama prioriteet oli ka 2007/2008. õppeaastal. Prioriteet lähtus Lissaboni strateegia eesmärgist: vähendada varast koolist väljalangevust, ja üldhariduse strateegilisest eesmärgist: õppijatele on loodud võimalused individuaalsust arvestavaks võimetekohaseks õppeks (Lissaboni strateegia; „Eesti üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007 – 2013“ alaeesmärk 1.2).

Prioriteet lähtus ka eelmiste õppeaastate riikliku järelevalve tulemuste analüüsist, millest selgus, et põhikooliastmes on olnud aastaid probleemiks õpilaste suur väljalangevus ja ebapiisav õpijõudlus. Õpilaste väljalangevuse ja ebapiisava õpijõudluse ennetamiseks on vaja varakult hinnata õpilaste võimeid ja märgata erivajadusi ning rakendada õigeaegselt vajalikke tugimeetmeid. Samuti tulenes prioriteet Riigikontrolli 2002. ja 2007. a auditite tulemustest ning Haridus- ja Teadusministeeriumile tehtud ettepanekutest.

Riikliku järelevalve läbiviimisel koguti informatsiooni, kuidas koolid kasutavad seadusandlikult loodud võimalusi õpilaste toetamiseks ja erinevate tugimeetmete, nt logopeediline abi, parandusõpe, individuaalne õppekava, kasvatusraskustega õpilaste klassid, pikapäevarühmad, õpilaskodu, koduõpe, rakendamiseks. Järelevalve läbiviijad tutvusid kooli dokumentidega, vestlesid kooli juhtkonna, pedagoogide ja tugispetsialistidega.

Seisuga 01.09.2008 oli Eestis 589 üldhariduskooli. Temaatilist riiklikku järelevalvet teostati valimi alusel 70 üldhariduskoolis (edaspidi *valimi kool*), mis moodustas 12% üldhariduskoolide üldarvust (tabel 1).

Tabel 1. Teematilise riikliku järelevalve käigus kontrollitud koolide arv

Maakond	Lasteaed- algkool, algkool	Põhikool	Gümnaasium	Kokku
Harju	1	7	9	17
Hiiu		1		1
Ida-Viru			5	5
Jõgeva		3		3
Järva		3	1	4
Lääne		3		3
Lääne-Viru		3	2	5
Põlva		2	1	3
Pärnu		3	3	6
Rapla	1	1	1	3
Saare	1	2		3
Tartu		1	4	5
Valga	1	2		3
Viljandi	2	3	1	6
Võru		2	1	3
Kokku	6	36	28	70

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Vastavalt haridus- ja teadusministri 10.08.2005 määruse nr 24 „Õpilaste hindamise, järgmisse klassi üleviimise ning klassikursust kordama jätmise alused, tingimused ja kord“ § 8 lõikele 5 pidi kõikides koolides alates 01.09.2005 õpilasele, kelle veerandihinne oli „puudulik“ või „nõrk“ (edaspidi *mitterahuldav hinne*), kellele oli antud samaväärne sõnaline hinnang või oli jäetud hinne välja panemata, koostama selles õppeaines individuaalse õppekava või määrama vastavalt kooli õppekavas sätestatule mõne muu tugisüsteemi, nt logopeediline abi, parandusõpe, et aidata omandada nõutavaid teadmisi ja oskusi.

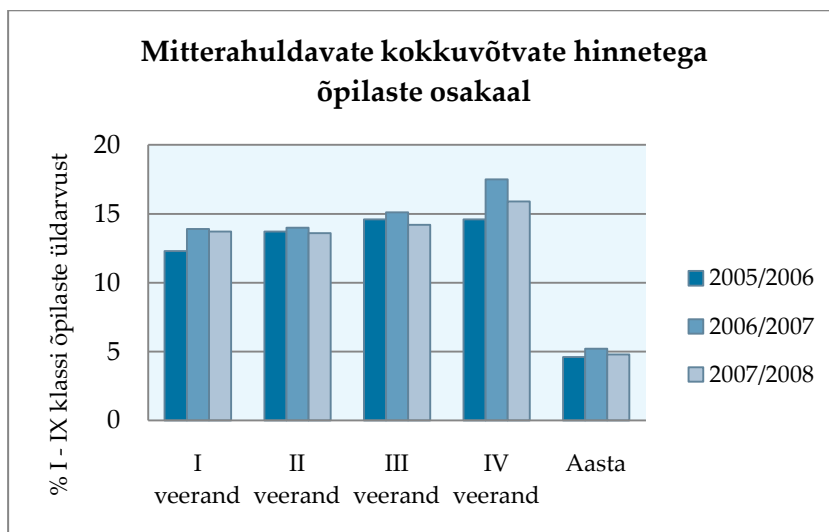
Saamaks ülevaadet, kuid võrd rakendatavad tugimeetmed vähendavad õpilaste arvu, kellel oli veerandi- või aastahinnete seas mitterahuldavaid, selgitati järelevalve läbiviimisel välja 2005/2006. – 2007/2008. õa kõikide klasside nende õpilaste üldarvud, kellel oli mitterahuldavaid veerandi- ja aastahindeid.

Järelevalve tulemustest selgus, et peale määruse jõustumist 2005. a septembris ei ole oluliselt vähenenud mitterahuldavate veerandihinnetega hinnatud õpilaste arv valimi koolides, vaid suurenenud kõikides klassides veerandist veerandisse. Enim mitterahuldavaid veerandihindeid oli valimi koolide õpilastel neljandal õppeveerandil. Tähelepanu väärib fakt, et kõikide õppeaastate neljandal õppeveerandil oli

mitterahuldavate veerandihinnetega õpilaste koguarv valimi koolides keskmiselt kolm korda suurem kui õppeaasta lõpus (joonis 1). Koolide pedagoogide arvates võimaldab peale õppeperioodi lõppu läbiviidav täiendav õppetöö tegelda iga õpilasega individuaalselt, mille tulemusena saavutatakse õppeaasta lõpuks vähemalt rahuldavad tulemused. Erandina võib välja tuua I klassi, kus mitterahuldavate aastahinnete hulk võrreldes neljanda õppeveerandiga ei vähenenud, ning teise kooliastme klassid, kus õppeaasta lõpus oli mitterahuldavaid aastahindeid keskmiselt viis korda vähem kui neljandal veerandil.

Kõige enam oli mitterahuldavaid veerandihindeid III kooliastme õpilastel, moodustades 72% kõikidest mitterahuldavate hinnetega hinnatud valimi koolide õpilastest. I kooliastme õpilaste osakaal oli vaid 3% ja II kooliastme õpilaste osakaal ligikaudu 25%.

Mitterahuldavaid aastahindeid oli kolmel õppeaastal ligikaudu 5%-l valimi koolide õpilastest.

Joonis 1. Mitterahuldavate kokkuvõtivate hinnetega õpilaste osakaal

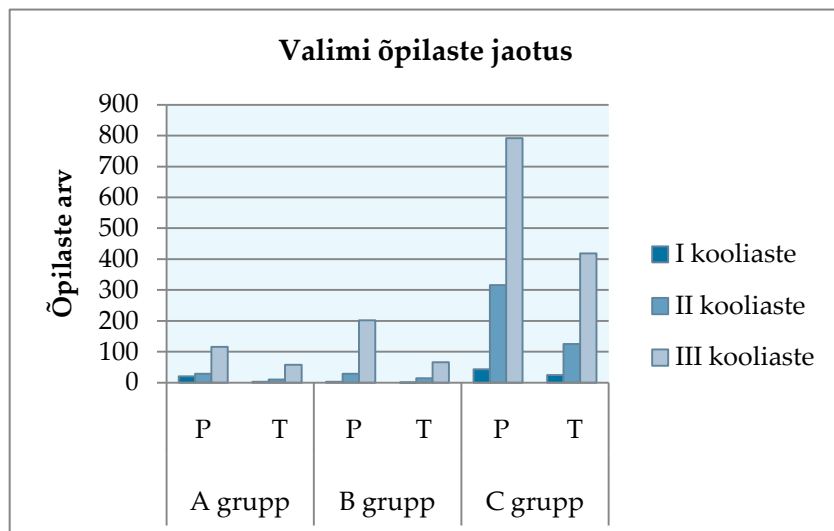
Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Temaatilise järelevalve läbiviimisel vaadeldi valimi koolides kolme õpilaste gruppi (edaspidi *valimi õpilased*):

- 2006/2007. õa-l klassikursust kordama jäänud õpilased – A-grupp (edaspidi *klassikursuse kordajad*).
- 2006/2007. õa-l mitterahuldavate aastahinnetega järgmisse klassi üleviidud õpilased – B-grupp (edaspidi *mitterahuldavate hinnetega üleviidud õpilased*).

- 2007/2008. õa I õppeveerandil mitterahuldavate veerandihinnetega hinnatud õpilased – C-grupp (edaspidi *I veerandil mitterahuldavate veerandihinnetega õpilased*).

Valimi õpilaste jaotumisest grupiti annab ülevaate joonis 2.

Joonis 2. Valimi õpilaste jaotus

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

2007/2008. õa 10. septembri seisuga kuulus valimi koolidest õpilaste valimisse kokku 2272 õpilast, kellest riikliku järelevalve andmetel 237 õpilast (10%) olid klassikursuse kordajad (A-grupp) ja 315 õpilast (14%) olid mitterahuldavate hinnetega üle viidud õpilased (B-grupp) ning 1720 õpilast (76%) I veerandil mitterahuldavate veerandihinnetega õpilased (C-grupp). Enamuse valimi 2272 õpilasest moodustasid III kooliastme õpilased, keda oli valimis 1653 (73%), II kooliastme õpilasi oli valimis 523 (23%) ja I kooliastme õpilasi 96 (4%). Poiste osakaal valimis tervikuna oli 68% (1550), enamuse klasside lõikes oli poisse kaks korda rohkem kui tüdrukuid. Positiivsena võib välja tuua, et ühes lasteaed-alkkoolis ei olnud klassikursuse kordajaid, mitterahuldavate hinnetega üleviidud ja I veerandil mitterahuldavate veerandihinnetega õpilasi.

Temaatilise riikliku järelevalve läbiviimisel koguti valimi õpilaste kohta järgmist informatsiooni:

- Õpilaste koolist lahkumine õppeaasta jooksul ja selle põhjus.
- Õpilaste mitterahuldavad õpitulemused õppeveerandite lõikes aineti.

- Mitterahuldavate õpitulemuste põhjused.
- Õpilastele õppeaasta jooksul rakendatud tugimeetmed ja nende mõjus.
- Õpilaste õppeaasta tulemuste alusel õppenõukogu poolt üleviimise kohta tehtud otsus.

Klassikursuse kordajate õpitulemused, mitterahuldavate õpitulemuste põhjused, rakendatud tugimeetmed ning nende mõjus

Grupi valimisse kuulus kokku 237 õpilast, 71 tüdrukut ja 166 poissi. Õpilasi oli kõikidest klassidest: I kooliastmes 24 (10%) õpilast, II kooliastmes 39 (16%) õpilast. Kõige enam oli grupis III kooliastme õpilasi (174), kes moodustasid 73% klassikursuse kordajatest. Kolmes algkoolis, seitsmes põhikoolis ja kolmes gümnaasiumis ei olnud 2007/2008. õa-l ühtegi klassikursuse kordajat.

Mitterahuldavate õpitulemuste peamisteks põhjusteks olid 56%-l klassikursuse kordajate grupi õpilastel koolikohustuse mittetäitmine¹⁶, 45%-l sotsiaalsed probleemid¹⁷, 34%-l käitumisprobleemid¹⁸ ning vaid 29%-l spetsiifilised püsivad õpiraskused¹⁹. Ühe õpilase puhul võis olla nimetatud enam kui üks põhjus ja keskmiselt oli igal grupi õpilasel nimetatud kuni kaks põhjust.

Kooliastmeti oli märgata olulisi erisusi (joonis 3). Grupi I kooliastme õpilastel olid valdavateks põhjusteks õpiraskused ja enam kui pooltel õpilastel ka sotsiaalsed probleemid. II kooliastmes oli märgata lisaks õpiraskustele ja sotsiaalsetele probleemidele ka koolikohustuse mittetäitmise kasvu.

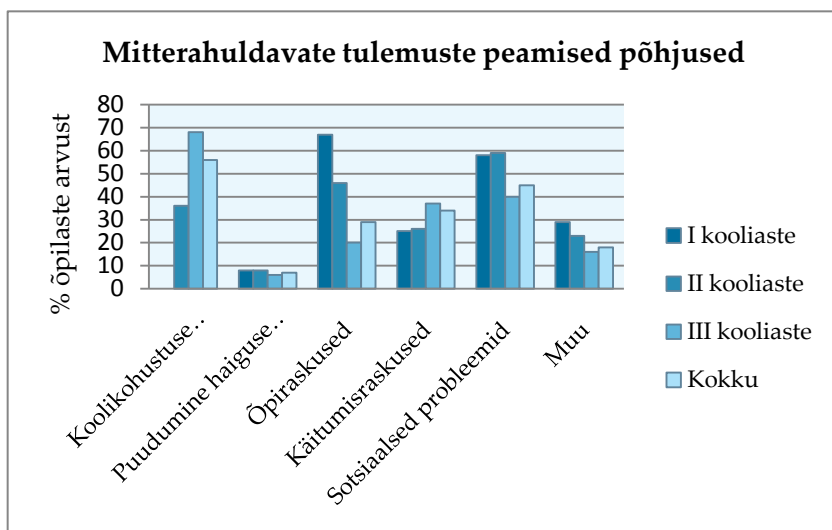
III kooliastme õpilaste mitterahuldavad õpitulemused olid tingitud peamiselt koolikohustuse mittetäitmisest (68%), sotsiaalsetest ja käitumisprobleemidest. Õpiraskusi esines igal viiendal klassikursuse kordajal.

¹⁶ Koolikohustuse mittetäitjaks loeti õpilane, kes oli õppetöölt puudunud enam kui 20% tundidest ühe õppeveerandi jooksul

¹⁷ Sotsiaalsed probleemid ei tulene õpilasest, vaid on tingitud perede majanduslikest ja sotsiaalsetest toimetulekuraskustest või muudest väliskeskkonna mõjudest

¹⁸ Käitumisraskused on õpilase sedavõrd erinev koolikäitumine, et see avaldab negatiivset mõju õpiedukusele, sh nii ainealastele, sotsiaalsetele kui ka õpilase eriomastele oskustele

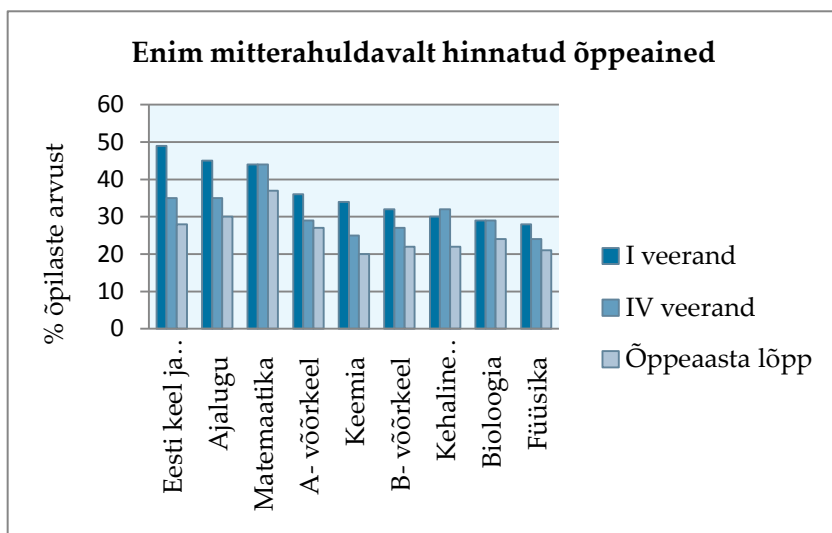
¹⁹ Spetsiifilised püsivad õpiraskused avalduvad suulise ja kirjaliku kõne, arutlus- ja meenusoskuste, teabe struktureerimise ja arvutamisoskuste valdkonnas

Joonis 3. Mitterahuldavate tulemuste peamised põhjused

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Klassikursuse kordajate grupi õpilastest olid 2007/2008. õa I veerandil 49%-l eesti keeles ja kirjanduses ning 45%-l ajaloos mitterahuldavad veerandihinded. Mitterahuldavate veerandihinnete koguhulgalt järgnesid matemaatika (44%) ja A-võõrkeel (36%). Keemia valmistas raskusi 47%-le III kooliastme õpilastest. Järgnevatel õppeveeranditel enamuses õppeainetes mitterahuldavalt hinnatud õppeainete osakaal vähenes, v.a matemaatikas, bioloogias ja kehalises kasvatuses (joonis 4).

Joonis 4. Enim mitterahuldavalt hinnatud õppeained

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Õppeaasta lõpus oli märgata mõningast õpitulemuste paranemist. Siiski jäid õppeaasta lõpus klassikursuse kordajate grupi õpilastel enim mitterahuldavate aastahinnetega

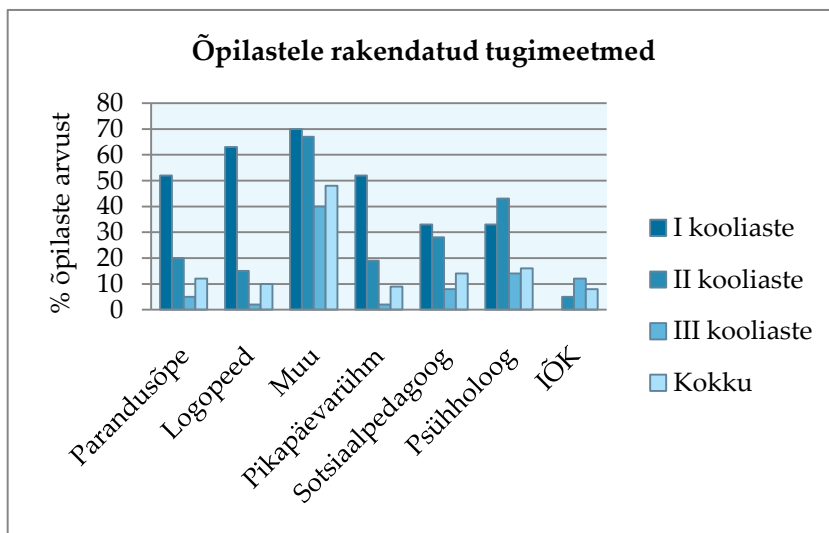
hinnatud õppeaineteks matemaatika 37%-l, ajalugu 30%-l ning eesti keel ja kirjandus 28%-l õpilastest.

Klassikursust kordavad õpilased kuuluvad selgelt nn “riskigruppi”, seetõttu on väga oluline nende toimetuleku igakülgne toetamine ja võimalike probleemide ennetamine. Järelevalve läbiviijate andmetel oli eelmisel õppeaastal erinevaid ennetavaid meetmeid rakendatud 73%-le klassikursuse kordajatest.

2007/2008. õa jooksul rakendati psühholoogilist nõustamist 16%-le, sotsiaalpedagoogi või sotsiaaltöötaja nõustamist 14%-le, parandusõpet 12%-le, individuaalset õppekava (edaspidi IÕK) 8%-le ja pikapäevarühma 9%-le klassikursuse kordajate grupi õpilastest.

Suure osa (48%) klassikursuse kordajate õppe toetamiseks rakendati muid eelnevas loetelus nimetatavaid meetmeid, nt abiõpetaja, aineõpetaja, õpiabi, lisatunnid, rühmaõpe, suunamine arsti või muu spetsialisti konsultatsioonile väljaspoole kooli, koostöö lapsevanemaga (joonis 5).

Enim olid toetatud I kooliastme õpilased ja kõige vähem III kooliastme õpilased.

Joonis 5. Õpilastele rakendatud tugimeetmed

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Õppeaasta jooksul lahkus koolist 23% klassikursuse kordajate grupi õpilastest, kellest enamuse moodustasid III kooliastme õpilased (29%). Klassikursuse kordajate grupis oli

9. klassi õpilasi 81, kellest 32% lahkus koolist õppeaasta jooksul erinevatel põhjustel. Peamise lahkumise põhjusena nimetati koolikohustusliku ea ületamist. Klassikursuse kordajatest viidi 2007/2008. õa-l õppeperioodi lõpus aastahinnete alusel 27% üle järgmisse klassi ja õppeaasta lõpus peale täiendavat õppetööd ja lõpueksameid 27%.

Täiendavale õppetööle jäeti 54% klassikursuse kordajate grupi õpilastest, täiendava õppetöö edukus oli vaid 21%, 25% klassikursuse kordajatest jäeti veelkord klassikursust kordama ja 23% õpilastest viidi järgmisse klassi üle mitterahuldavate hinnetega. Seega võib tegelikult vaid 54% klassikursuse kordajate puhul nimetada klassikursuse kordamist ning rakendatud meetmeid mõjusaks. Kuna 68%-l klassikursuse kordajate grupi õpilastel oli mitterahuldavate õpitulemuste põhjuseks koolikohustuse mittetäitmine, ei olnud võimalik neile pidevalt tugimeetmeid rakendada ning rakendatud meetmete mõjususe oli seetõttu väike.

Klassikursuse kordajate grupi järelevalve tulemuste kokkuvõte

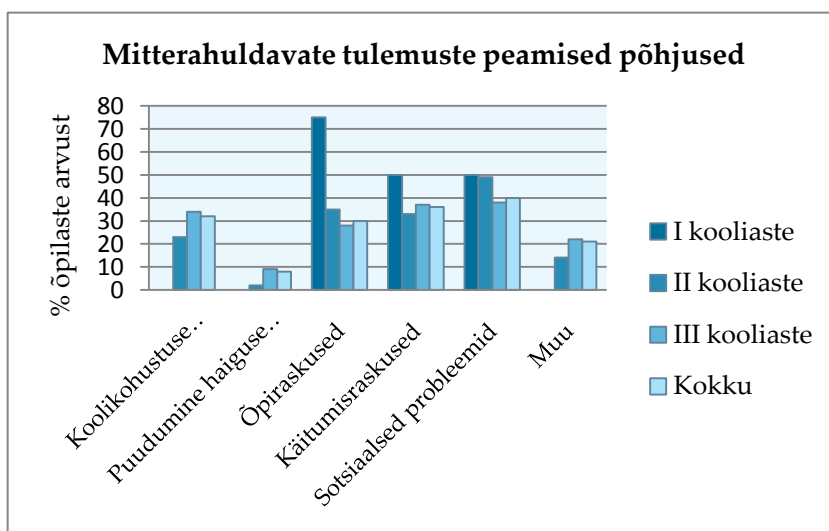
- Grupi 237 õpilasest moodustasid poisid 70% ja tüdrukud 30%. Kõige enam oli grupis III kooliastme õpilasi (73%).
- Grupi õpilaste mitterahuldavate õpitulemuste peamiseks põhjusteks olid I ja II kooliastme õpilastel õpiraskused ja sotsiaalsed probleemid, III kooliastmes lisandus õpiraskustele koolikohustuse mittetäitmine.
- Enim mitterahuldavaid kokkuvõtvaid hindeid oli grupi õpilastel eesti keeles ja kirjutamises, enamusel õpilastest oli mitterahuldavalt hinnatud mitu õppeainet.
- Eelmisel õppeaastal oli tugimeetmeid rakendatud vaid 73%-le klassikursuse kordajatest.
- Ligikaudu poolte grupi õpilaste toetamiseks rakendati koolides peamiselt aineõpetaja konsultatsioone, individuaalne õppekava koostati vaid 8%-le õpilastest.
- Grupi õpilastest 23% lahkus koolist õppeperioodi jooksul.
- Õppeperioodi lõpus viidi järgmisse klassi üle 27% grupi õpilastest.
- Õppeaasta lõpuks moodustasid positiivsete tulemustega järgmisse klassi üleviidud õpilased ja põhikooli lõpetajad 54% klassikursuse kordajate grupi üldarvust.
- Põhikooli lõpetas vaid 41% grupi 9. klassi õpilastest.

Mitterahuldavate hinnetega üleviidud õpilased, mitterahuldavate õpitulemuste põhjused, rakendatud tugimeetmed ning nende mõjus

Grupi valimisse kuulus kokku 315 õpilast, kes jagunesid kooliastmeti järgmiselt (joonis 2): I kooliastmes 4 (1%) õpilast (1 tüdruk ja 3 poissi), II kooliastmes 43 (14%) õpilast (14 tüdrukut ja 29 poissi). Kõige enam oli grupis III kooliastme õpilasi 268 (85%), nendest 66 tüdrukut ja 202 poissi. Poiste osakaal grupis oli 74%. Positiivsena võib välja tuua, et 4 algkoolis, 10 põhikoolis ja 1 gümnaasiumis ei õppinud 2007/2008. õa-l ühtegi mitterahuldavate aastahinnetega järgmisse klassi üle viidud õpilast.

Õpilaste mitterahuldavate õpitulemuste põhjusena oli kõige enam nimetatud sotsiaalseid probleeme (40% grupi õpilastel), järgnesid käitumisraskused (36%), koolikohustuse mittetäitmine (32%) ja õpiraskused (30%), kusjuures ühele õpilasele võis olla nimetatud rohkem kui üks põhjus.

Jooniselt 6 on näha, et I kooliastme õpilaste mitterahuldavate õpitulemuste peamiseks põhjuseks olid õpiraskused ja sotsiaalsed ning käitumisprobleemid. Teises ja kolmandas kooliastmes olid valdavad sotsiaalsed ja käitumisprobleemid, õpiraskusi esines igal kolmandal õpilasel. Mida vanemasse kooliastmesse, seda olulisemaks põhjuseks muutus koolikohustuse mittetäitmine.

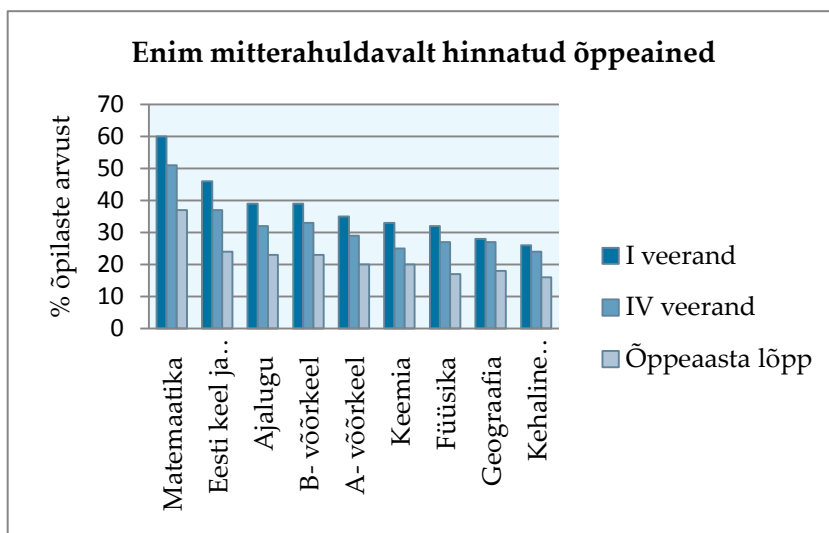

Joonis 6. Mitterahuldavate õpitulemuste põhjused

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Kuna nimetatud grupi õpilased olid järgmisse klassi üle viidud mitterahuldavate aastahinnetega, siis kontrolliti järelevalve läbiviimisel, kuivõrd nendele õpilastele rakendati tugimeetmeid juba õppeaasta algusest. Järelevalve läbiviimisel kogutud andmete põhjal saab väita, et 67%-le selle grupi valimisse kuulunud õpilastest rakendasid koolid tugimeetmeid ka eelneval õppeaastal. 2007/2008. õa-l rakendati tugimeetmetena vestlusi õpilasega ja/või lapsevanemaga, konsultatsioone, logopeedilist abi ning nõustamist (joonis 8). Individuaalne õppekava koostati 12%-le õpilastest.

Õppeaineti oli grupi õpilastel 2007/2008. õa I veerandil kõige enam mitterahuldavaid hindeid matemaatikas (60%), eesti keeles ja kirjanduses (46%) ning ajaloo (39%) ja B-võõrkeeles (39%). Õppeaasta jooksul mitterahuldavate hinnete osakaal kõikides õppeainetes mõnevõrra vähenes. Aasta lõpus jäi siiski 37% grupi õpilastel matemaatika aastahinne mitterahuldavaks (joonis 7).

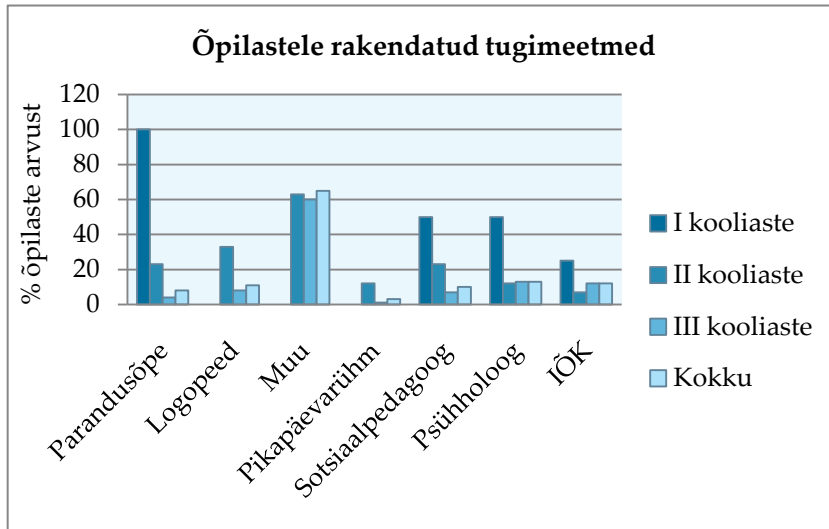

Joonis 7. Enim mitterahuldavalt hinnatud õppeained

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Järelevalve läbiviimisel kontrolliti, kas ja milliseid tugimeetmeid rakendati nendele nimetatud grupis olnud õpilastele, kellel I õppeveerandil oli tunnistusel mitterahuldavaid veerandihindeid. Eelmisel õppeaastal oli 53%-le grupi õpilastest rakendatud mõnda tugimeedet. Nimetatud grupi õpilastele 2007/2008. õa-l rakendatud tugimeetmeid kajastab joonis 8 (ühele õpilasele võis olla rakendatud rohkem kui üks meede). Kõige enam rakendati koolides ainekonsultatsioone, vestlusi jm, mis sellel joonisel kajastuvad muu all. Jooniselt on näha, et kõigile grupi I kooliastme õpilastele

rakendati parandusõpet ja 50%-le sotsiaalpedagoogi või psühholoogi teenust ning 25%-le individuaalset õppekava. Grupi II ja III kooliastme õpilastest said aga vaid 10% spetsialistide poolt toetatud. Individuaalne õppekava koostati 12%-le õpilastest.

Joonis 8. Õpilastele rakendatud tugimeetmed

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Järelevalve tulemustest selgus, et üldjuhul koolid eelnevalt määratud tugimeetmetes õppeaasta jooksul muudatusi ei tee. See tähendab, et kui I õppeveerandi järel määratakse õpilasele teatud tugimeetmed, siis nende mõjusust õppeaasta jooksul ei hinnata ja seetõttu üldjuhul ei tehta ka rakendatud meetmetes muudatusi.

Õppeperioodi jooksul lahkus valimi koolidest teistesse õppeasutustesse 14% (45 õpilast) grupi õpilastest, peamiselt II ja III kooliastme õpilased. 4% (12 õpilast) arvati kooli nimekirjast välja seoses koolikohustusliku ea ületamisega. Õppeperioodi lõpus viidi 16% õpilastest aastahinnete alusel üle järgmisse klassi, ülejäänutele määrati täiendav õppetöö või jäeti klassikursust kordama. Õppeaasta lõpus viidi järgmisse klassi üle (sh lõpetas põhikooli) veel 46%, nende hulgas ka mitterahuldavate hinnetega üleviidud õpilased.

Seega oli õppeaasta lõpus üleviidud õpilasi ning lõpetajaid kokku 62% grupi õpilastest. Klassikursust jäi kordama 38% õpilastest. Gruppi kuulus 118 lõpuklassi õpilast, kellest

30% lahkus õppeperioodi jooksul ja vaid 53% lõpetas põhikooli. Lahkumise põhjusena nimetati koolikohustusliku ea ületamist ja teise kooli õppima asumist.

Mitterahuldavate hinnetega üleviidud õpilaste grupi järelevalve tulemuste kokkuvõte

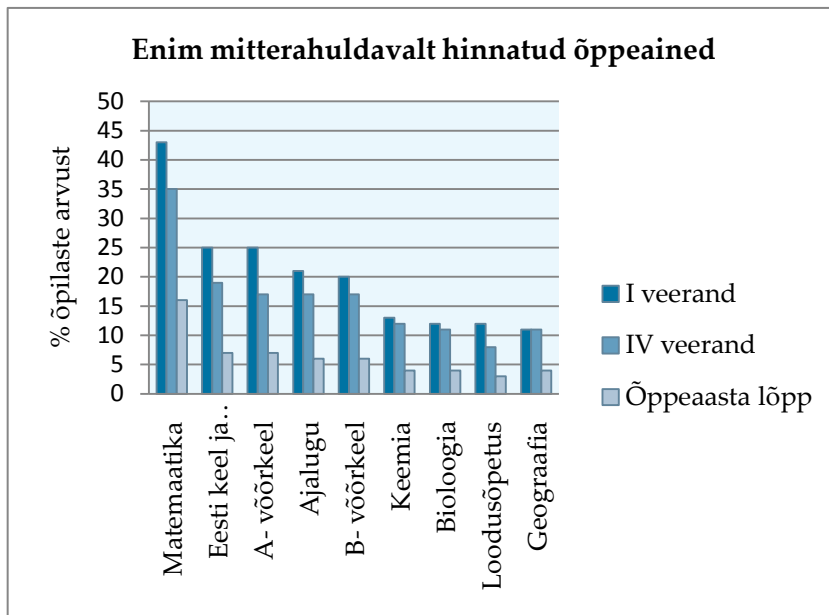
- Kõige enam oli mitterahuldavate hinnetega üle viidud 315 õpilase seas III kooliastme õpilasi (85%), 74% nimetatud grupi õpilastest moodustasid poisid.
- Õpiedutuse põhjusteks olid grupi õpilastel sotsiaalsed probleemid (40%), käitumisraskused (36%), koolikohustuse mittetäitmine (32%) ja õpiraskused (30%).
- Eelmisel õppeaastal oli 67%-le grupi õpilastest rakendatud tugimeetmeid.
- 2007/2008. õa-l rakendati õpilaste toetamiseks valdavalt (65%) muid tugimeetmeid (vestlused, ainekonsultatsioonid). Suhteliselt vähestele õpilastele rakendati logopeedi, sotsiaalpedagoogi, psühholoogi abi, parandusõpet ja individuaalset õppekava.
- Õppeainetest osutusid kõige raskemateks matemaatika, eesti keel ja kirjandus, ajalugu, B- ja A-võõrkeel ning keemia.
- Õppeperioodi jooksul lahkus koolist 21% grupi õpilastest.
- Õppeaasta lõpus viidi järgmisse klassi või lõpetas põhikooli 62% ja klassikursust jäi kordama 38% õppeaasta lõpuni koolis õppivatest õpilastest.
- Põhikooli lõpetas vaid 53% valimisse kuulunud 9. klassi õpilastest.

2007/2008. õa I õppeveerandil mitterahuldavate veerandihinnetega õpilaste õpitulemused, mitterahuldavate õpitulemuste põhjused, rakendatud tugimeetmed ning nende mõjus

Grupi valimisse kuulus kokku 1720 õpilast. Kõige enam oli grupis III kooliastme õpilasi, kes moodustasid 70% I õppeveerandil mitterahuldavate veerandihinnetega hinnatud õpilastest. II kooliastme õpilased moodustasid 26% ja I kooliastme õpilased vaid 4% kogu grupi õpilastest. Poiste osakaal grupis oli 70%.

Grupis tervikuna ja kõikides kooliastmetes oli kogu õppeaasta jooksul mitterahuldavaid veerandihindeid matemaatikas enamal kui 1/3 õpilastest (joonis 9). Mitterahuldavate

hinnete koguhulgalt järgnesid eesti keel ja kirjandus, A-võõrkeel, B-võõrkeel ning ajalugu.

Joonis 9. Enim mitterahuldavalt hinnatud õppeained

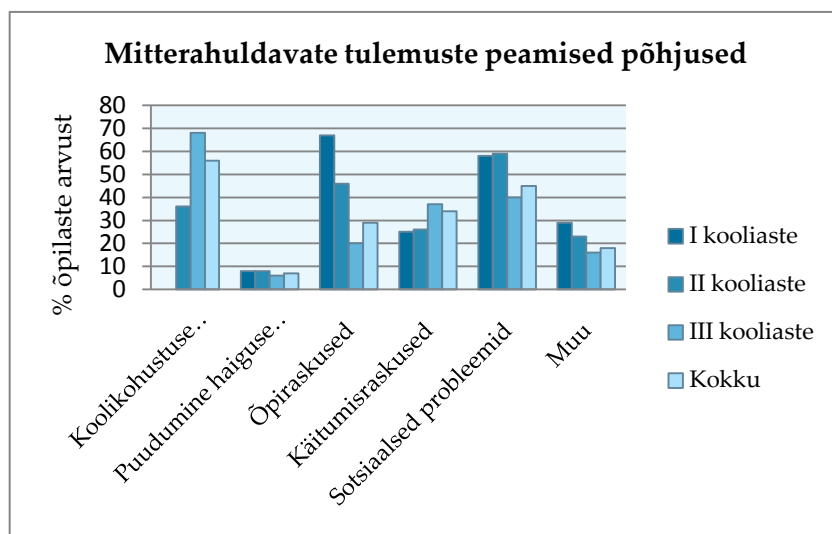
Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Mitterahuldavate veerandihinnetega hinnatud õppeainete osakaal oli kooliastmeti erinev. Matemaatika valmistas raskusi 53%-le, eesti keel 50%-le ning loodusõpetus 26%-le I kooliastme õpilastest. II kooliastme õpilastele valmistasid enim raskusi matemaatika (43%), A-võõrkeel (34%), eesti keel ja kirjandus (24%) ning loodusõpetus (24%). III kooliastmes oli enim mitterahuldavaid veerandihindeid matemaatikas (40%), B-võõrkeeles (25%), eesti keeles ja kirjanduses (24%), ajaloos (23%) ning A-võõrkeeles (22%).

Järelevalve läbiviijate poolt toodi grupi õpilaste mitterahuldavate tulemuste peamiste põhjustena välja 46%-l õpiraskused, 39%-l sotsiaalsed probleemid, 33%-l käitumisraskused ja 25%-l koolikohustuse mittetäitmine. 38%-l grupi õpilastest esines muid eelpool nimetatud probleeme. Õpilasel võis olla nimetatud rohkem kui üks põhjus.

I ja II kooliastmes domineerisid õpiraskused ja sotsiaalsed probleemid, alates II kooliastmest lisandusid ka käitumisprobleemid. III kooliastmes olid peamisteks

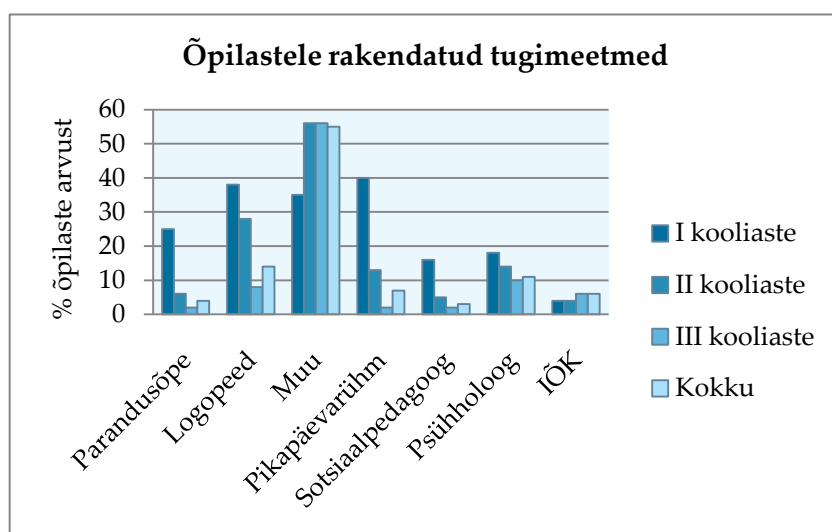
põhjusteks õpiraskuste järel sotsiaalsed probleemid, käitumisprobleemid ja lisandus koolikohustuse mittetäitmine (joonis 10).

Joonis 10. Mitterahuldavate tulemuste peamised põhjused

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

I kooliastme õpilastele rakendati toetavate meetmetena pikapäevarühma, logopeedilist abi, muid meetmeid ning parandusõpet (joonis 11). II kooliastmes nimetati kõige enam kasutatavaks muid meetmeid, seejärel logopeedi ja psühholoogi nõustamist ning pikapäevarühma. III kooliastmes rakendati valdavalt (56%) muid meetmeid ja vähemale kui 10%-le õpilastest psühholoogilist nõustamist, sotsiaalpedagoogi, logopeedi, individuaalset õppekava ning parandusõpet.

Joonis 11. Õpilastele rakendatud tugimeetmed

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku järelevalve õiendid

Järelevalve läbiviijate ja koolide hinnangul avaldasid rakendatud meetmed mõju 78%-le grupi õpilaste õpitulemustele ja 22% õpilaste puhul ei paranenud õpitulemused õppeaasta lõpuks.

Õppeaasta lõpus oli grupi õpilastel endiselt enim mitterahuldavaid aastahindeid matemaatikas, A-võõrkeeles ning eesti keeles ja kirjanduses. I kooliastmes domineerisid eesti keel ja matemaatika, mis mõlemad jäid õppeaasta lõpus mitterahuldavalt hinnatuks 17%-l õpilastest. II kooliastmes oli enim mitterahuldavaid aastahindeid matemaatikas (12%), A-võõrkeeles (85%) ning eesti keeles ja kirjanduses (8%). III kooliastmes domineeris jällegi matemaatika (22%), järgnesid eesti keel ja kirjandus (8%) ning võõrkeeled (7%).

Aastahinnete alusel viidi õppeperioodi lõpus järgmisse klassi üle 1. – 8. kl õpilastest 50%, 44% jäeti täiendavale õppetööle ja 6% klassikursust kordama. Täiendavale õppetööle jäetud õpilastest sooritas selle edukalt 72%, ülejäänud viidi mitterahuldavate hinnetega üle järgmisse klassi või jäeti klassikursust kordama.

2007/2008. õa õppeperioodi jooksul lahkus koolist 8% grupi õpilastest. Lahkujaid oli kõikides kooliastmetes, enim lahkujaid aga III kooliastmes. Koolist lahkumise peamiseks põhjuseks oli teise kooli õppima asumine, III kooliastmes aga ka koolikohustusliku ea ületamine.

Õppeaasta lõpuni koolis õppinud grupi 1575 õpilasest lõpetas klassi või põhikooli 87%, 7% õpilastest jäeti klassikursust kordama ning 6% viidi mitterahuldavate hinnetega üle järgmisse klassi. Grupi valimisse kuulunud 484-st 9. klassi õpilasest 82% lõpetas põhikooli.

I õppeveerandil mitterahuldavate veerandihinnetega õpilaste grupi järelevalve tulemuste kokkuvõte

- I veerandil mitterahuldavate veerandihinnetega 1720 õpilasest 70% olid poisid ja 30% tüdrukud. III kooliastme õpilased moodustasid 70% grupi õpilaste üldarvust.

- Mitterahuldavate õpitulemuste peamiseks põhjuseks nimetati õpiraskusi 40%-l ning muid ja sotsiaalseid probleeme 58%-l grupi õpilastest. II ja III kooliastmes lisandusid eelpool nimetatud põhjustele ka käitumisprobleemid.
- 40%-l grupi õpilastest olid mitterahuldavad veerandihinded matemaatikas ja enam kui 20%-l eesti keeles ja kirjanduses ning 20%-l võõrkeeltes.
- Kooliastmeti lisanduvad õppeained suurendasid oluliselt mitterahuldavate kokkuvõtivate hinnete hulka.
- 55%-le grupi õpilastest rakendati koolides peamiselt aineõpetajate poolt pakutavaid tugimeetmeid ning enam kui 10%-le ka logopeedi ja psühholoogi nõustamist.
- Õppeaasta lõpus viidi järgmisse klassi üle või lõpetas põhikooli 87% grupi õpilastest.
- Kogu grupi õpilastest 8% lahkus koolist õppeperioodi jooksul.
- 9. klassi õpilastest jõudis põhikooli lõpetamiseni 82%.

Kokkuvõte

- Teemaatilise järelevalve käigus vaadeldi valimi koolides kolme grupi õpilasi: 2006/2007. õa-l klassikursust kordama jäänud õpilasi, keda oli kokku 237, 2006/2007. õa-l mitterahuldavate aastahinnetega järgmisse klassi üleviidud õpilasi, keda oli valimis 315 ning 2007/2008. õa I õppeveerandil mitterahuldavate veerandihinnetega hinnatud õpilasi, keda oli valimis 1720.
- Kogu valimi õpilaste arv oli 2272. Sarnaselt eelmise õppeaasta teemaatilise järelevalve tulemustega olid valimis õpilastest 68% poisid. Juba I kooliastmes oli valimis poisse kaks korda rohkem kui tüdrukuid. 73% valimi õpilastest õppis III kooliastmes.
- Analoogselt eelmise õppeaasta järelevalve tulemustega olid peamisteks mitterahuldavate hinnete põhjusteks spetsiifilised püsivad õpiraskused, mille osakaal püsis kõrge kõikides kooliastmetes. Õpilaste õpitulemusi mõjutasid oluliselt sotsiaalsed probleemid, II ja III kooliastmes lisandusid ka käitumisprobleemid ning koolikohustuse mittetäitmine. Eeltoodust võib järeldada, et nii käitumisprobleemid kui ka koolikohustuse mittetäitmine võivad olla põhjustatud klassist klassi suurenevast õppemahust, õpiraskustest ja

sotsiaalsetest probleemidest. Seetõttu tuleb tõsiselt tegeleda koolikohustuse mittetäitmise tegelike põhjuste väljaselgitamisega ning töötada välja meetmed koolikohustust mittetäitvate õpilaste koolikeskkonda tagasitoomiseks.

- Eelmisel õppeaastal oli valimi õpilastest 57%-le rakendatud õppe toetamiseks tugimeetmeid.
- Erinevalt eelmise õppeaasta järelevalve tulemustest rakendati 2007/2008. õa-l suuremale osale (56%) valimi õpilastest koolide poolt pakutavaid erinevaid tugimeetmeid. Parandusõpet, logopeedi, sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi nõustamist ning pikapäevarühma ja individuaalset õppekava rakendati ligikaudu 10%-le valimi õpilastest.
- Eesti keel ja kirjandus, matemaatika, võõrkeeled ja ajalugu olid ka selle õppeaasta valimi õpilastel enim mitterahuldavalt hinnatud õppeained, samas on logopeedi teenust osutatud ainult 11%-le valimi õpilastest.
- Suhteliselt suur mitterahuldavate aastahinnete arv ajaloos ning reaal- ja loodusainetes võib olla põhjustatud vajakajäämistest I kooliastme eesti keele ja matemaatika baasteadmistes ning -oskustes.
- Kooliastmeti lisanduvad õppeained (võõrkeeled, ajalugu, loodusained) suurendasid oluliselt mitterahuldavate veerandihinnete hulka.
- Alates 01.09.2005 peab kool igale õpilasele, kellel on mitterahuldav veerandihinne mistahes õppeaines, rakendama tugimeetmeid, et aidata omandada nõutavaid teadmisi ja oskusi. Vaatamata sellele suurenes 2005/2006. – 2007/2008. õa-l veerandist veerandisse nende õpilaste arv, kellel oli tunnistusel mitterahuldav veerandihinne. Samas mitterahuldavaid aastahindeid oli ligikaudu kolm korda vähem võrreldes IV veerandi mitterahuldavate hinnetega. Mitterahuldavate kokkuvõtivate hinnete suur kõikumine õppeaasta jooksul ja poiste suur osakaal mitterahuldavalt hinnatud õpilaste seas viitab vajadusele pöörata senisest enam tähelepanu hindamisprotsessile, seda enam, et rahvusvahelised uuringud näitavad, et tütarlaste ja poiste teadmistes ning oskustes on erisused väikesed või puuduvad üldse.
- 2007/2008. õppeperioodi lõpuks valimisse jäänud 2007 õpilasest ligikaudu 42% jäeti täiendavale õppetööle. Täiendavale õppetööle jäetute ning järgmisse klassi üleviidute osakaal oli võrreldes eelmise õppeaastaga suurenenud. Lõppotsusena viidi järgmisse klassi üle või lõpetas põhikooli 81% valimi õpilastest (sh ka

mitterahuldavate aasta- või eksamihinnetega), 12% jäi klassikursust kordama ning ülejäänud lahkusid koolist peale õppeperioodi lõppu. Koolist lahkujate seas oli 104 õpilast, kes arvati õpilaste nimekirjast välja seoses 17aastaseks saamisega.

- Järelevalve tulemustest võib järeldada, et klassikursuse kordamine ei ole üldiselt tulemuslik, sest 23% õpilastest lahkus koolist õppeperioodi jooksul ning vaid 54% selle grupi õpilastest lõpetas õppeaasta lõpuks klassi/põhikooli.
- Mitterahuldavate hinnetega järgmisse klassi üleviidud õpilastest lõpetasid klassi/põhikooli või viidi taas üle mitterahuldavate hinnetega 62% ja klassikursust jäi kordama 38% õppeaasta lõpuni koolis õppinud õpilastest. Koolist lahkus 21% grupi õpilastest.
- Järelevalve tulemustest selgus, et üldjuhul rakendasid valimi koolid õpilastele tugimeetmeid, mida ei ole selgelt kirjeldatud ning mida on järelevalve läbiviijate poolt nimetatud muudeks meetmeteks. Õpilasele määratud ja rakendatud tugimeetmeid õppeperioodi jooksul ei muudeta ega analüüsita nende sobivust ja tulemuslikkust.

Ülevaade üksikküsimustes läbi viidud järelevalvest

Haridus- ja Teadusministeeriumi välishindamisosakond viis 2008/2009. õppeaastal läbi riikliku järelevalve kahes eraüldhariduskoolis, et kontrollida koolitusloa taotlemisel esitatud dokumentide ning koolides reaalselt läbiviidava õppe- ja kasvatustöö vastavust. Järelevalve viidi läbi Tartu Katoliku Koolis ja Rakvere Lille Koolis. Riikliku järelevalve tulemusel selgus, et koolide õppe- ja kasvatustegevus üldjuhul vastas koolitusloa taotlemisel esitatud dokumentidele ja õigusaktides kehtestatud nõuetele. Puudusi esines koolide põhikirjades ja õppenõukogu tegevuse dokumenteerimisel. Osade pedagoogide kvalifikatsioon ei olnud nõuetele vastav, nimetatud pedagoogidega oli sõlmitud tähtajaline tööleping.

Üksikküsimuses viisid Haridus- ja Teadusministeeriumi välishindamisosakonna ametnikud läbi teenistusliku järelevalve Lahmuse Koolis ja Helme Sanatoorses Internaatkoolis ning riikliku järelevalve Tallinna Humanitaargümnaasiumis ja Gustav Adolfi Gümnaasiumis.

Lahmuse Koolis kontrolliti Euroopa Regionaalarengu Fondi ning Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna poolt eraldatud vahendite kasutamise õiguspärasust. Järelevalve läbiviimisel tuvastati, et kool on rikkunud "Riigihangete seaduse" ning haridus- ja teadusministri 09.05.2008 määruse nr 27 "Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekeskkonna kaasajastamise meetme tingimused ja investeeringute kava koostamise tingimused ja kord" sätteid ning eelarvedistsipliini.

Helme Sanatoorses Internaatkoolis teostatud järelevalve läbiviimisel tuvastati puudusi õpilastele individuaalsete õppekavade koostamises ja rakendamises. Samuti esines puudusi kooli üldtööplaanis ja õppenõukogu koosolekute protokollide vormistamisel.

Tallinna Humanitaargümnaasiumis kontrolliti eestikeelsele aineõppele ülemineku, õppekorralduse ning pedagoogide kvalifikatsiooni vastavust kehtestatud nõuetele. Eestikeelse aineõpetuse korraldus vastas nõuetele.

Kodaniku taotluse alusel teostati järelevalvet Gustav Adolfi Gümnaasiumis õppenõukogu ja hoolekogu tegevuse ning kooli juhtkonda kuuluvate pedagoogide kvalifikatsiooni nõuetele vastavuse üle. Puudusi tuvastati õppenõukogu tegevuse korraldamises, õppenõukogu ja hoolekogu protokollide nõuetele vastavuses ning EHISE õpetajate ja õppejõudude alamregistri täitmises.

Eespool nimetatud riikliku järelevalve õienditega saab lähemalt tutvuda Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel aadressil <http://www.hm.ee/index.php?044666>.

Rapla Maavalitsuse poolt viidi järelevalve läbi üksikküsimuses Eidapere Koolis, kus kontrolliti õppekava täitmist ja pedagoogide kvalifikatsiooni vastavust. Järelevalve läbiviimisel selgus, et puudusi esines õpetajate töökavade koostamisel, õpilaste hindamise korraldamisel, kooli õppe- ja kasvatustegevuse alaste dokumentide täitmisel ning pedagoogide kvalifikatsiooni vastavuses kehtestatud nõuetele.

Ülevaade järelevalve läbiviimisest kutsehariduses

Jaako Lindmäe, Haridus- ja Teadusministeeriumi välishindamisosakonna peaekspert

Ülevaade temaatilise järelevalve läbiviimisest

Seisuga 01.09.2008 oli Eestis 45 kutseõppeasutust, neist omandivormi järgi 31 riigikooli, sh 30 Haridus- ja Teadusministeeriumi (edaspidi *HTM*) ja üks Kaitseministeeriumi haldusalas, 3 munitsipaalkutseõppeasutust ning 11 erakutsekooli. 2008/2009. õppeaastal olid kutsehariduses temaatilise järelevalve prioriteetideks andmed Eesti Hariduse Infosüsteemi õpilaste alamregistris 2007. a vastuvõetute kohta ning töökohapõhise õppe rakendamine.

Tabelis 1 on esitatud andmed kontrollitud kutseõppeasutuste, nende omandivormi, järelevalve teostaja ja järelevalve liigi kohta.

Tabel 1. Kutseõppeasutustes teostatud järelevalve

Jrk nr	Kutseõppeasutus	Omandivorm	Järelevalve teostaja	Järelevalve liik
1.	Georg Otsa nimeline Tallinna Muusikakool	riigi hallatav	Harju Maavalitsus (edaspidi <i>MV</i>)	riiklik, temaatiline
2.	Tallinna Balletikool	riigi hallatav	Harju MV	riiklik, temaatiline
3.	Tallinna Majanduskool	Riigi hallatav	Harju MV	riiklik, temaatiline
4.	Tallinna Polütehnikum	riigi hallatav	Harju MV	riiklik, temaatiline
5.	Tallinna Teeninduskool	riigi hallatav	Harju MV	riiklik, temaatiline
6.	Tallinna Transpordikool	riigi hallatav	Harju MV	riiklik, temaatiline
7.	Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	riigi hallatav	Ida-Viru MV	riiklik, temaatiline
8.	Haapsalu Kutsehariduskeskus	riigi hallatav	Lääne MV	riiklik, temaatiline
9.	Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool	riigi hallatav	Rapla MV	riiklik, temaatiline
10.	Võrumaa Kutsehariduskeskus	riigi hallatav	Võru MV	riiklik, temaatiline
11.	Tallinna Kopli Ametikool	munitsipaalomand	HTM	riiklik, üksikküsimus
12.	Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	riigi hallatav	HTM	teenistuslik
13.	Tartu Kunstikool	riigi hallatav	HTM	teenistuslik
14.	Tartu Kutsehariduskeskus	munitsipaalomand	HTM	riiklik, üksikküsimus

Allikas: 2008/2009. õppeaasta riikliku ja teenistusliku järelevalve õiendid

Andmed Eesti Hariduse Infosüsteemi (edaspidi *EHIS*) õpilaste alamregistris 2007. a vastuvõetute kohta

Õppeasutusse õppima asumine

Eesmärgiks oli kontrollida õppeasutuse poolt EHISesse esitatud andmete õigsust õpilaste ja õppekavade alamregistris. Õpilaste andmete EHISesse kandmine on reguleeritud Vabariigi Valitsuse 05.08.2004 määrusega nr 265 „Eesti Hariduse Infosüsteemi asutamine ning põhimäärus“.

Õppeasutuses peetavad kohustuslikud dokumendid on kehtestatud haridus- ja teadusministri 18.05.2005 määrusega nr 16 „Kutseõppeasutuses peetavate õppetegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu, nende vormid ja täitmise kord“.

Õppeasutusel on kohustus kanda andmed vastuvõetud õpilaste kohta õigeaegselt EHISesse ning pidada koolis õppetegevuse alaseid dokumente, kehtestades vajadusel täiendavaid regulatsioone ning määrates vastutavaid töötajaid.

Koolide poolt olid andmed õpilaste kohta EHISesse kantud valdavalt korrektselt. Valimis olnud õpilastest kajastusid EHISes 2061, koolides oli õpilasi tegelikult registreeritud 2058. 10 koolist 2-s erinesid EHISe andmed koolis kajastunud andmetest. Ühes õppeasutuses olid EHISesse kantud andmed õpilaste kohta, kes tegelikult kooli õppima ei olnud asunud või olid lahkunud. Ühes õppeasutuses olid EHISesse kandmata andmed õpilaste kohta, kes koolis õppisid, kuid ei olnud kontrollimise hetkeks esitanud kõiki vajalikke dokumente.

Valimi õppeasutustest ühes ei olnud direktori käskkirjaga määratud isikut, kes vastutab õpilaste andmete EHISesse kandmise eest.

Mitmed õppeasutused olid eksinud kohustuslike dokumentide pidamise nõuete vastu. Näiteks oli valimi ühes õppeasutuses sisse seadmata õpilaspiletite registreerimise raamat, ühes õppeasutuses oli korrektselt vormistamata ning kinnitamata õpilaste registreerimise raamat, mis on haridus- ja teadusministri 18.05.2005 määruses nr 16

„Kutseõppeasutuses peetavate õppetegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu, nende vormid ja täitmise kord” kehtestatu täitmata jätmine.

Riikliku koolitustellimuse (edaspidi RKT) kohale vastuvõtmine

Eesmärgiks oli kontrollida, kui palju valimi õpilasi õpib RKT (edaspidi *riiklik koolitustellimus*) kohtadel ning kui paljude õpinguid rahastatakse muudest allikatest või teiste erialade arvelt koolisiseseid ressursse kasutades. RKT oli reguleeritud haridus- ja teadusministri 12.12.2006 käskkirjaga nr 1028 „Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatavate riigi kutseõppeasutuste ja rakenduskõrgkoolide ning munitsipaal- ja erakutseõppeasutuste riikliku koolitustellimuse kinnitamine kutseõppes 2007/2008. õppeaastal“.

Järelevalve läbiviimisel tuvastati, et 10 valimi õppeasutusest 8-s erines õppekavarühmas või õppekaval tegelikult õppivate õpilaste arv RKT-ga eraldatust. Kolmel õppeasutusel oli summaarne vastuvõtt väiksem RKT-st, kusjuures kahel neist erines vastuvõtt tellimusest keskmiselt 7%, ühel kutseõppeasutusel oli täituvus 45% tellimusest. Antud juhul ei kajastunud valimis andmed nende õpilaste kohta, kes õppisid kutseõppeliigil kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis ning kes olid üldhariduskooli õpilaste nimekirjas. Neljal kutseõppeasutusel oli summaarne vastuvõtt keskmiselt 8,3% võrra suurem RKT-st. Valimis olnud õppekavadel oli summaarne RKT 2302 õpilast, kusjuures reaalselt õppis õppeasutustes 2076 õpilast, mis moodustab 90,2% RKT-st.

Kõiki vastuvõetud õpilasi rahastati riigieelarvest. Õppekavadel, kus õpilasi oli vastu võetud rohkem, kui oli RKT-ga kehtestatud, rahastati neid õpilasi kooli sisemiste ressursside arvelt.

Andmed Eesti Hariduse Infosüsteemi õppekavade alamregistris

Eesmärgiks oli kontrollida õppeasutuste õppekavasid – õppekavade registreerimist EHISes, õppekavade nominaalaega EHISes ja koolis, õppekavade kinnitamise nõuetele vastavust ja õppekavade vastavust riiklikele õppekavadele. Õppekavade EHISes registreerimine on reguleeritud Vabariigi Valitsuse 05.08.2004 määrusega nr 265 „Eesti Hariduse Infosüsteemi asutamine ning põhimäärus“. Õppekavade kinnitamist reguleerib „Kutseõppeasutuse seadus“.

Kõigis 10 valimi õppeasutuses olid kasutusel olevate õppekavade nominaalkestused vastavuses EHISesse kantuga, kuid kahel õppeasutusel ei olnud kõik õppekavad EHISes registreeritud.

Vajakajäämisi esines ka õppekavade kinnitamisel. Viies õppeasutuses ei olnud kõigil valimis olnud õppekavadel kooli nõukogu või õppenõukogu kooskõlastusi. Neljal õppeasutusel esines direktori poolt kinnitamata õppekavu. Kahes õppeasutuses oli direktor õppekavad kinnitanud kuupäevaliselt enne õppenõukogu ja kooli nõukoguga kooskõlastamist.

Valimis olnud 153 õppekavast 60 ei olnud kooskõlastatud õppenõukogus või kooli nõukogus, mis moodustab 39% valimi õppekavadest. Valimi 153 õppekavast 19-l puudus direktori kinnitus, mis moodustab 12% valimi õppekavadest.

Ühes kutseõppeasutuses ei vastanud valimi 19 õppekavast 10 riiklikele õppekavadele, mille tulemusel õppis 423 õpilast õppekavadel, mis ei olnud kooskõlas riiklike õppekavadega. Ülejäänud õppeasutustes vastasid kooli õppekavad vastava valdkonna riiklikele õppekavadele.

Töökohapõhise õppe rakendamine

Töökohapõhise õppe rahastamine

Eesmärgiks oli välja selgitada, kas õppeasutustes reaalselt õppivate õpilaste arv on sama EHISesse kantud õpilaste arvuga ning millistest vahenditest õpinguid rahastatakse. Kontrollimise õiguslikuks aluseks oli haridus- ja teadusministri 21.03.2007 määrus nr 25 „Töökohapõhise õppe rakendamise kord“.

Kokkuvõtte töökohapõhise õppe korraldamisest on esitatud kahe õppeasutuse näitel, kuna ülejäänud valimis olnud õppeasutustes ei rakendatud nimetatud kutseõppe liiki.

Kahes õppeasutuses õppis töökohapõhises õppes kokku 141 õpilast 5 õppekaval. Vaadeldavatest õppeasutustest ühes õppis tegelikult 4 õpilast rohkem kui EHISesse kantud, kuna õpilased ei olnud koolis esitanud kõiki vajalikke dokumente.

Riikliku koolitustellimuse alusel loodud õppekohtadel töökohapõhises õppes peab kool katma õppekulud koolis toimuvate perioodide ulatuses, tagama juhendajate koolituse ning juhendajatele makstava juhendamistasu. Muudest vahenditest rahastatava koolituse puhul lepitakse kulude jaotus kokku õppelepingus.

Vaadeldavad koolid olid tasustanud õppija praktikakoha juhendajaid ning see moodustas keskmiselt 18% koolituskoha maksumusest. Mõlemad koolid rahastasid töökohapõhist õpet RKT-ga eraldatud riiklikest vahenditest.

Praktikakoha valmisolek: eksperthinnang(ud) ja õppelepingud

Eesmärgiks oli saada ülevaade, kas õppeasutused on hinnanud praktikakoha valmisolekut ning õppetingimusi töökohapõhise õppe korraldamiseks. Kontrollimise õiguslikuks aluseks oli haridus- ja teadusministri 21.03.2007 määrus nr 25 „Töökohapõhise õppe rakendamise kord“.

Õppeasutustel olid koostatud praktikakoha hindamise vormid, mis sisaldasid praktikakohtade organisatsioonilisi võimalusi, töökeskkonna vajalikke tingimusi, õppekavale vastavate töövahendite ja seadmete olemasolu ning juhendaja ettevalmistust. Järelevalve tulemustest selgus, et eelistatakse praktikakohti, mille praktikajuhendajad on osalenud koolituspäeval. Vaadeldavates õppeasutustes olid välja kujunenud kindlad praktikakohad ning neile olid ka antud eksperthinnangud. Kõikide õpilaste osas olid sõlmitud õppelepingud. Järelevalve läbiviimisel külastati ühte praktikakohta ning vesteldi juhendajaga. Antud praktikakoht vastas eksperthinnangus esitatule.

Juhendamine töökohapõhises õppes, juhendajate ettevalmistus

Eesmärgiks oli selgitada välja, kas kool ja praktikakoht on õpilasele määranud koolipoolse juhendaja ning praktikakohapoolse juhendaja, kas õpilase juhendamine on tagatud kogu õppeperioodi vältel ning kas kool on taganud juhendajate ettevalmistuse. Kontrollimise aluseks oli haridus- ja teadusministri 21.03.2007 määrus nr 25 „Töökohapõhise õppe rakendamise kord“ ning haridus- ja teadusministri 18.05.2005 määrus nr 16 „Kutseõppeasutuses peetavate õppetegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu, nende vormid ja täitmise kord“.

Kõikide õpilaste osas olid määratud õppelepingutes kindlad juhendajad, mis oli fikseeritud ka õppelepingutes. Üks vaadeldavatest koolidest oli korraldanud kaks 40tunnist koolitust, kus osales kokku 50 juhendajat. Teise kooli praktikakohad olid PHARE õpipoisi projekti partneriks ning juhendajaid oli koolitatud projekti raames.

Töökohapõhise õppe ettevalmistamine ja läbiviimine

Töökohapõhisesse õppesse vastuvõtu tingimused ja kord: õpilaste vastuvõtu kord, vastuvõtukomisjoni töö, koostöö erinevate huvipooltega

Eesmärgiks oli selgitada välja, kuidas on kooliseselt reguleeritud õpilaste vastuvõtutingimused ja kord ning kuidas toimib koostöö erinevate huvipooltega.

Õppeasutustes toimus vastuvõtt vastavalt direktori käskkirjaga kehtestatud korrale. Vastuvõtt toimus üldistel alustel teiste kutseõppeliikidega. Valimis oli töökohapõhise õppe käigus üks õpilane kasutanud võimalust jätkata õpinguid sama eriala koolipõhises õppevormis.

Teavitamine töökohapõhises õppes õppimise võimalustest toimus koolides kehtestatud alustel, lisaks kasutati ka teavitamist kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate ning Tööturuameti kaudu. Vaatlusalused koolid olid töökohapõhise õppe võimalusi tutvustanud ka ettevõtetele ning viimastel aastatel on ettevõtted ka märgatavat huvi üles näidanud. Näiteks on mitmete ettevõtete initsiatiivil pakutud võimalusi töökohapõhises õppes osalemiseks.

Õppeleping

Eesmärgiks oli kontrollida õppelepingute sõlmimise korrektsust ning lepingu lisade olemasolu ja vormistamist. Õppeasutuste õppelepingud olid koostatud vastavalt haridus- ja teadusministri 21.03.2007 määrusele nr 25 „Töökohapõhise õppe rakendamise kord“. Kõikide õppelepingute lisadeks olid eksperthinnangud.

Õppekava

Vaadeldi, kas töökohapõhine õpe on toimunud vastavalt õppekavale ning kas on rakendatud individuaalseid õppekavu. Mõlemas koolis toimus töökohapõhine õpe

vastavuses õppekavadega. Individuaalseid õppekavu ei rakendatud, olemasolevaid õppekavu nõ individualiseeriti tulenevalt praktikakoha eripärast. Ettevõtte ja kooli vahel toimus pidev informatsioonivahetus.

Kokkuvõte

- Õppeasutused olid eksinud õpilaste andmete EHISesse kandmisel – EHISes oli õpilaste andmeid, kes tegelikult koolis ei õppinud, ning samuti oli jäetud õpilaste andmeid infosüsteemi kandmata. EHIS on oluline õpilaste üle arvestuse pidamise instrument, millest muuhulgas sõltuvad õpilaste sotsiaalsed tagatised ning õppeasutuse finantseerimine. Seetõttu on äärmiselt tähtis õppeasutusepoolne täpsus õpilaste andmete kandmisel EHISesse.
- Õppeasutustes on erialasid, kus RKT ei ole täidetud kogu tellimuse ulatuses. Kuna alates jaanuarist 2008 on õpilaste arvestuse aluseks aasta keskmine õpilaste arv õppekavarühmas, siis mõjutab vähene täituvus koolitustellimust ning seeläbi ka kooli eelarvet. Hea täituvusega erialadel on aga õppeasutused ületanud RKT-ga kehtestatud vastuvõtunormi, kusjuures õpilaste õppekulud kaetakse kooli sisemiste reserve arvelt.
- Valimis olnud koolide õppekavadel ei õpi tasemeõppes õpilasi, kelle õpinguid finantseeritakse muudest vahenditest kui riigieelarve. Võib järeldada, et valimis olnud õppekavadel on riiklik koolitustellimus piisav, tagamaks tasuta koolituskoha kõikidele soovijatele.
- Koolides oli eksitud õppekavade õppenõukogus ning kooli nõukogus kinnitamise nõude vastu. Kõik õppekavad peavad olema enne direktori poolt kinnitamist kooskõlastatud kooli nõukogus ja õppenõukogus.
- Ühe õppeasutuse 19 õppekavast 10 õppekava ei olnud kooskõlas riikliku õppekava nõuetega. Koolidel on kohustus viia õppekavad vastavusse riiklike õppekavade nõuetega kuue kuu jooksul pärast vastava kutse- või eriala riikliku õppekava kehtestamist.
- Kontrollitavates õppeasutustes olid kõigi õpilastega sõlmitud õppelepingud ning praktikakohtadele olid antud eksperthinnangud. Töökohapõhise õppe korraldamisel on äärmiselt tähtis ettevõtte ja kooli koostöö, praktikajuhendajate koolitamine ning praktikakohtadele eksperthinnangute andmine. Nendest põhimõtetest olid õppeasutused ka lähtunud.

Ülevaade üksikküsimustes läbi viidud järelevalvest

Üksikküsimustes viidi riiklikku järelevalvet läbi kahes kutseõppeasutuses (Tallinna Kopli Ametikool, Tartu Kutsehariduskeskus) ning teenistuslikku järelevalvet samuti kahes kutseõppeasutuses (Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus, Tartu Kunstikool).

Ühes õppeasutuses kontrolliti kutseõppe läbiviimist vanglas. Järelevalve oli tingitud vajadusest saada ülevaade vanglahariduse korraldamisest.

Ühes kutseõppeasutuses kontrolliti täiskasvanute tööalase koolituse korraldamisega seonduvat dokumentatsiooni, kursustel osalejate üle arvestuse pidamist ning tunnistuste väljastamisega seonduva aruandluse korrektsust. Järelevalve oli tingitud vajadusest kontrollida täiskasvanute koolitustel osalenutele tunnistuste väljastamise õiguspärasust.

Kahes kutseõppeasutuses kontrolliti Euroopa Liidu Regionaalarengu Fondi poolt eraldatud vahendite õiguspärast kasutamist.

Kutseõppe korraldus vanglas

Kontrollitavas kutseõppeasutuses toimus kutseõpe vanglas kahel õppekaval. Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Justiitsministeeriumi ametnike poolt kontrolliti pedagoogide atesteerimist ja kvalifikatsiooni, õpilaste arvestust koolis ja EHISes ning õppetöö korraldust.

Õppekavadega oli seotud 11 õpetajat, nendest vastas nõuetele 4 õpetaja kvalifikatsioon, 2 õpetaja kvalifikatsioon vastas nõuetele osades õppeainetes, 5 õpetaja andmed olid EHISesse kandmata ning koolis puudusid pedagoogide haridust tõendavad dokumendid.

11 õpetajast 6 olid nõuetekohaselt atesteeritud, 5 õpetaja osas puudusid koolis andmed atesteerimisel omistatud ametijärgu kohta.

Vaadeldud õppekavadel olid EHISes andmed 62 õpilase kohta. Vangla hariduskorraldaja poolt esitatud õppijate nimekirja ning EHISesse kantud andmetes esinesid erinevused. EHISes kajastatud 62 õpilasest 10 olid hariduskorraldaja poolt esitatud andmetele

tuginedes ajavahemikul oktoober 2008 – aprill 2009 kas vabanenud, loobunud kutseõppest või viidud üle teise vanglasse. Seega ei olnud õpilaste arvestus kooskõlas Vabariigi Valitsuse 05.08.2004 määruses nr 265 „Eesti Hariduse Infosüsteemi asutamine ning põhimäärus“ kehtestatuga.

Õppetöö toimus vastavalt kooli õppekorralduseeskirjale, mis oli kinnitatud direktori käskkirjaga. Järelevalve läbiviimisel kontrolliti õppetöö päevikute sissekannete vastavust õppekavadele ning külastati õppetunde. Õppetöö päevikute võrdlusest õppekavadega selgus, et õppetöö oli korraldatud lähtudes õppekavadest. Õppekavade mooduleid läbiti vastavalt ettenähtud mahtudele. Õppetundide külastamisel selgus, et õppetunnid toimusid vastavalt tunniplaanile.

Riiklik koolitustellimus vanglaõppesse esitatakse koolile Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt kolmeks aastaks ning seda korrigeeritakse igal aastal. Kool on väljendanud soovi õppetöö korraldamiseks täiskasvanute koolituse raames, kuna selline õppetöö korraldus muudaks nii õppetöö korralduse kui ressursikasutuse efektiivsemaks.

Täiskasvanute koolitus

Riikliku järelevalve läbiviimisel kontrolliti kutseõppeasutuse poolt korraldatavat täiskasvanute tööalase koolituse osa, millele on esitanud tellimuse Haridus- ja Teadusministeerium aastatel 2007 – 2009 ning mida rahastab Euroopa Liidu Sotsiaalfond. Järelevalve läbiviimisel vesteldi kooli direktoriga, täiskasvanute koolituse osakonna juhatajaga, koolitusjuhiga, tutvuti teoreetilise ja praktilise õppe ruumidega ning õppevahenditega, kontrolliti koolitusega seotud dokumentatsiooni.

Ajavahemikus 19.10.2007 – 25.03.2009 oli koolis läbi viidud 15 koolitust neljas õppekavarühmas. Järelevalve läbiviimisel ilmnes, et 9 kursuse õppekavast oli kooli direktori käskkirjaga kinnitamata kaks õppekava.

Kontrolliti ka koolitustel osalejate avalduste olemasolu. Koolituse alustanud oli 199, avaldusi 192, 7 avaldust puudus. Kool peab pidama kursustel osalejate avaldusi

kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis, mis on kursustel osaleda soovijate poolt allkirjastatud.

Koolil puudus tööalase koolituse tõendite ja tunnistuste registreerimise raamat. Tunnistuste registreerimise raamatuna oli kasutusel registraator (nn kiirkõitja), mille vahel olid eraldi lehed tõendite ja tunnistuste numbrite, nimede, kursuste koodide ning allkirjadega. Tõendite ja tunnistuste registraator ei olnud köidetud ega leheküljed nummerdatud.

Kool peab säilitama kursuste lõpetanute tagasisidelehti. Järelevalve läbiviimisel kontrolliti koolitustel osalejate avalduste ja tagasisidelehtede olemasolu. Kursused lõpetas 187, tagasisidelehti oli 153, seega puudus 34 tagasisidelehte.

Eelnimetatud eksimused on haridus- ja teadusministri 29.10.2007 määruse nr 66 „Täiskasvanute tööalase koolituse kutseõppeasutuses korraldamise tingimused ja kord“ ning haridus- ja teadusministri 18.05.2005 määruse nr 16 „Kutseõppeasutuses peetavate õppetegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu, nende vormid ja täitmise kord“ täitmata jätmise.

Euroopa Regionaalarengu Fondi poolt eraldatud vahendite kasutamine

Järelevalve läbiviimisel kontrolliti kahes kutseõppeasutuses Euroopa Regionaalarengu Fondi poolt eraldatud vahendite kasutamise õiguspärasust. Järelevalve läbiviimisel osalesid Haridus- ja Teadusministeeriumi riigivaraosakonna ning välishindamisosakonna ametnikud. Vesteldi kooli direktoriga, projektjuhiga, kontrolliti dokumentatsiooni.

Järelevalve läbiviimisel selgus, et hankeid oli jagatud osadeks, mis on vastuolus „Riigihangete seadusega“, mille kohaselt hankija ei või jaotada riigihanget osadeks riigihanke teostamiseks kehtestatud korra või nõuete eiramiseks, eriti, kui hankelepingu esemeks on funktsionaalselt koos toimivad või sama eesmärgi saavutamiseks vajalikud asjad, teenused või ehitustööd.

Ühes kutseõppeasutuses korraldatud hanked ei vastanud „Riigihangete seadusele“, mille kohaselt oli antud juhtumil koolil kohustus korraldada hanked rahvusvahelise piirmäära alusel ning „Riigihangete seaduse“ kohaselt avatud hankemenetluse korral ei või pakkumuste esitamise tähtaeg olla lühem kui 52 päeva hanketeate registris avaldamisest arvates. Hangetes olid tehnilised kirjeldused ebapiisavad ning vastuolus „Riigihangete seaduse“ nõuetega, mis sätestab hanke tehnilise kirjelduse koostamise nõuded.

Ühes kutseõppeasutuses olid sõlmitud konstruktiivse osa lepingud hanget korraldamata, mis on vastuolus haridus- ja teadusministri 02.04.2008 määruses nr 23 „Kutseõppeasutuste õppekeskkonna kaasajastamise meetme tingimused ja investeeringute kava koostamise kord“ sätestatuga, mille kohaselt alla riigihanke piirmäära jääva hanke, mille maksumus ületab 10 000 eurot ilma käibemaksuta, korraldamisel on kohustus võtta vähemalt kolm võrreldavat hinnapakumist.

Kokkuvõte

- Ühes kontrollitud õppeasutuses olid EHISesse kandmata andmed 11 pedagoogist 7 pedagoogi kohta. Koolil on kohustus kanda EHISesse andmed kõigi õppekavaga seotud õpetajate kohta.
- Õppeasutuses erines tegelik vanglas õppivate õpilaste arv EHISesse kantud õpilaste arvust. EHISe andmetel õppis koolis 62 õpilast, tegelikult oli õppureid 52.
- Täiskasvanute koolituste osas esines ebatäpsusi osalejate üle arvestuse pidamisel. Õppeasutuses on vajalik nõuete- ja vormikohase dokumentatsiooni pidamine kirjalikku taasesitamist võimaldaval kujul.
- Kutseõppeasutuses oli jagatud hange osadeks riigihanke teostamiseks kehtestatud korra või nõuete eiramiseks ning ühel juhul oli eksitud rahvusvahelise hanke korraldamise nõude vastu. Ühes kutseõppeasutuses oli alla riigihanke piirmäära jääva hanke puhul jäetud võtmata kolm võrreldavat hinnapakumist. Kutseõppeasutustes tuleb järgida hangete korraldamisel „Riigihangete seaduse“ ning haridus- ja teadusministri 02.04.2008 määruse nr 23 „Kutseõppeasutuste õppekeskkonna kaasajastamise meetme tingimused ja investeeringute kava koostamise kord“ tingimusi ja nõudeid.

Ülevaade järelevalve läbiviimisest kõrghariduses

Tiina Laidvee, Haridus- ja Teadusministeeriumi kõrgharidusosakonna peaekspert

Uute õppekavade registreerimine ja koolituslubade väljastamine

Kõrgharidusõppe õppekavade registreerimine senikehtiva korra alusel toimub elektrooniliselt Eesti Hariduse Infosüsteemi (edaspidi *EHIS*) õppekavade ja koolituslubade alamregistri kaudu kuni 31.12.2010.

Erakoolid peavad koolitusloa taotlemiseks esitama „Erakooliseaduse“ § 5 lõikes 5 nimetatud dokumendid ja andmed ning ülejäänud õppeasutused peavad esitama koos õppekava terviktekstiga andmed õppejõudude kvalifikatsiooni ja koormuste kohta. Koolitusloa väljastamine toimub vastavalt „Erakooliseaduse“ §-le 5. Sõltuvalt õppeasutuse liigist tuleb lähtuda „Ülikooliseaduses“, „Rakenduskõrgkooli seaduses“ ning Vabariigi Valitsuse 18.12.2008 määruses nr 178 „Kõrgharidusstandard“ (edaspidi *KHS*) õppekavadele ja õppejõududele esitatud nõuetest.

2008/2009. õppeaastal esitati erakõrgkoolidest 3 koolitusloa taotlust, neist 1 taotlus rahuldati ja väljastati koolitusluba. Õppekavade registreerimine toimub lähtuvalt „Ülikooliseaduses“, „Rakenduskõrgkooli seaduses“ ja „Kõrgharidusstandardis“ õppekavadele ning õppejõududele esitatud nõuetest. 2008/2009. õppeaastal taotleti 41 õppekava registreerimist, neist 9 puhul oli tegemist õppekavade ühest ülikoolist teise ülekandmisega. Õppekavadega seotud muudatusi registreeriti 2008/2009. õppeaastal 34, sisaldades õppekava nimemuutust, õppeainete ja mahuga ning spetsialiseerumise lisamisega seotud muudatusi.

Õppekavagruppide üleminekuhindamine

Vastavalt „Ülikooliseaduse“, „Erakooliseaduse“ ja „Rakenduskõrgkooli seaduse“ 2008. aasta 1. septembril jõustunud muudatustele toimub aastatel 2009 – 2012 üleminek õppeasutuste õppekavagruppide hindamisele (edaspidi *üleminekuhindamine*). Alates 1. jaanuarist 2012 viiakse kõrgharidustaseme õpet läbi ainult nendel õppekavadel, mis kuuluvad üleminekuhindamise läbinud õppekavagruppidesse.

Üleminekuhindamise läbiviimise tingimused ja kord, sh ajakava, on kehtestatud haridus- ja teadusministri 06.05.2009 käskkirjas nr 367 „Kõrghariduse omandamist võimaldavate õppeasutuste õppekavagruppide hindamisele ülemineku korraldamine“. Vastavalt ministri käskkirjale kehtestab Eesti Kõrghariduse Kvaliteediagentuur (edaspidi *EKKA*) hindamisnõukogu üleminekuhindamise läbiviimiseks õppe kvaliteedi, ressursside ja jätkusuutlikkuse hindamise nõuded ja läbiviimise korra. *EKKA* ning tema kaasatud eksperdid annavad hinnangu õppe läbiviimise kvaliteedile, ressurssidele ja jätkusuutlikkusele.

Õppe läbiviimise kvaliteedi hindamisel võetakse aluseks:

- 1) akrediteerimisotsused, tingimisi akrediteerimisotsuse korral tegevuskava ning selle elluviimine eelnevatel akrediteerimistel tuvastatud puuduste kõrvaldamiseks;
- 2) kõrghariduse esimese ja teise astme õppekavade ülesehitus, eesmärkide ja õpiväljundite vastavus Vabariigi Valitsuse 18.12.2008 määruses nr 178 „Kõrgharidusstandard“ kehtestatud vastava astme õpiväljunditele;
- 3) õppekava eesmärkide ja õpiväljundite saavutamiseks vajaliku praktika läbiviimine;
- 4) doktoriõppe aluseks olev teadus- ja arendustegevus (olemasolul ka evalveerimise tulemused).

Ressursside hindamisel võetakse aluseks õppejõudude ja teadustöötajate andmed (arv, kvalifikatsioon, töösuhe, vanuseline jaotus, rahvusvaheline mobiilsus jm); õppekeskkond; tugiteenuste olemasolu üliõpilastele ja õppejõududele; infotehnoloogilised vahendid ja raamatukogu komplekteeritus; finantsressursid.

Õppe läbiviimise jätkusuutlikkuse hindamisel võetakse aluseks hinnang õppe läbiviimise kvaliteedile; hinnang ressursside piisavusele; üliõpilaste andmed (sisseastujad, lõpetajad, vanuseline jaotus, rakendumine tööhõives jm); õppeasutuse eesmärgid ning tegevusstrateegiad.

Õppekavagruppide hindamisele ülemineku ajakava koostamisel on lähtutud eesmärgist hinnata samas õppekavagrupis toimuvat õpet korraga kõikides õppeasutustes.

Täiendavalt on arvestatud iga õppeasutuse akrediteerimisotsuste ja koolituslubade kehtivusaegade ning EKKA iga-aastase töökoormusega hindamiste läbiviimisel. Samuti on püütud arvestada õppeasutuste ettepanekuid ning lähtuda põhimõttest, et võimalikult suurem osa väiksema õppekavade arvuga õppeasutustest saaks üleminekuhindamise läbida ühe kalendriaasta jooksul. Suuremate õppeasutuste puhul jaotub hindamine mitmele aastale. Õppekavagruppide loetelu aluseks on 1. jaanuaril 2009 jõustunud Vabariigi Valitsuse 18.12.2008 määrus nr 178 „Kõrgharidusstandard“.

Aastatel 2009 – 2011 toimuva üleminekuhindamise läbiviimiseks on EKKA kinnitanud hindamiskomisjonide koosseisud kõigi Vabariigi Valitsuse 18.12.2008 määrmuses nr 178 „Kõrgharidusstandard“ kehtestatud 28 õppekavagrupi hindamiseks. Tulenevalt käskkirja lisas toodud ajakavast toimuvad esimesed hindamised 2009. aastal 3 kõrgkoolis. Üleminekuhindamine viiakse läbi usuteaduse, ärinduse ja halduse ning tervishoiu õppekavagruppides.

Akrediteerimine

Ülikoolide ja rakenduslike kõrgkoolide õppekavade akrediteerimist senikehtinud korra alusel teostab kuni 2009. aasta lõpuni EKKA, kes kaasab hindamisprotsessi väliseksperte.

Akrediteerimise käigus antakse hinnang ning võetakse vastu otsus ülikooli ning tema õppekavade vastavuse kohta seaduse ja standarditega kehtestatud nõuetele. Positiivse akrediteerimisotsuse kehtivusaeg on seitse aastat. Tingimisi akrediteerimisotsus on samuti positiivne otsus ja selle kehtivusaeg on kolm aastat.

Riikliku järelevalve läbiviimine

2008/2009. õppeaastal teostati riiklikku järelevalvet kolmes rakenduskõrgkoolis (Sotsiaal-Humanitaarinstituut, Majanduse ja Juhtimise Instituut ning Arvutikolledž). Üksikküsimustes kontrolliti mitmes eraülikoolis pidajale esitatud kapitalinõude täitmist ja lõpudokumentide vormistamise vastavust õigusaktidele.

Järelevalve läbiviimise põhieesmärgiks oli järelevalve õppetegevuse vastavuse üle õigusaktides sätestatule. Lisaks sellele kontrolliti:

- Õppeteenuslepingute vastavust „Erakooliseadusele“.
- Kõrgkoolide kodulehtedel esitatud informatsiooni õigsust.
- Õppurite õppekeele oskuse nõude täitmist.
- Kõrgkooli töötajate keeleoskuse nõude täitmist.
- Tingimisi akrediteerimisotsuse juures esitatud kõrvaltingimuste täitmist.
- Erakooli pidajale kehtestatud kapitalinõude täitmist.

Riikliku järelevalve tulemused

Õppekorraldus

Tulenevalt „Erakooliseaduse“ § 7 lg 1 p 2 esitab erakool arengukavas andmed finantsressursside olemasolu või nende saamise allika kohta. Riikliku järelevalve läbiviimisel selgus, et kahe õppeasutuse arengukavas puudus informatsioon finantsressursside kohta, ühes õppeasutuses ei esitatud nõukogu poolt kinnitatud õppetöö korraldamise eeskirja.

Vabariigi Valitsuse 18.12.2008 määruse nr 178 „Kõrgharidusstandard“ § 12 lg 1 ja „Rakenduskõrgkooli seaduse“ § 9 lg 4 p 5¹ alusel kehtestab õppeasutus õppejõududele kvalifikatsiooninõuded ning nendele vastavuse hindamise tingimused ja korra ning üliõpilaste varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (edaspidi *VÕTA*) tingimused ja korra.

Riikliku järelevalve läbiviimisel selgus, et kahes õppeasutuses õppejõudude kvalifikatsiooninõuded ning nendele vastavuse hindamise tingimused ja kord puudusid. *VÕTA* tingimused ja kord ei olnud ühe kõrgkooli nõukogus kinnitatud. Ühes õppeasutuses olid *VÕTA* tingimused ja kord vormistatud vene keeles, mis on vastuolus „Erakooliseaduse“ § 15 lõikega 4, mille kohaselt on erakooli asjaajamiskeel eesti keel.

Ühe õppeasutuse poolt esitatud koostöölepingud mitmete kõrgkoolidega ning üliõpilaste vastuvõtutingimused õppima asumiseks 2008/2009. õa-l olid samuti venekeelsed, mis on vastuolus „Erakooliseaduse“ § 15 lõikega 4.

Üliõpilastega sõlmitud õppeteenuslepingud

Riikliku järelevalve läbiviimisel tutvuti üliõpilaste ja erakooli pidaja vahel sõlmitud õppeteenuslepingutega kahes õppeasutuses. Ühes kõrgkoolis olid kõik esitatud lepingud vormistatud nõuetekohaselt.

Riikliku järelevalve läbiviimisel teises kõrgkoolis selgus, et lepingutes oli määramata õpingute alustamise aeg ning õppetöö toimumise koht ja aadress. Kõikides lepingutes olid märgitud õppetöö toimumise kohtadeks õppeasutuse kõikide filiaalide aadressid. Konkreetse üliõpilasega sõlmitud lepingus tuleb aga õppetöö toimumise koht ja aadress täpselt fikseerida.

Kooli koduleht internetis

Riikliku järelevalve läbiviimisel juhiti ühe kõrgkooli tähelepanu õppeasutuse kodulehele, kus teave kõrgkooli kohta oli raskesti kättesaadav ja eksitav. Järelevalve läbiviimise ajal uuendati rakenduskõrgkooli kodulehte.

Õppurite õppekeele oskuse nõuded

„Välismaalaste seaduse” § 12² lõike 4 ning haridus- ja teadusministri 13.02.2008 määruse nr 11 „Välismaalase õppekeele piisava oskuse tõendamise tingimused ja kord tähtajalise elamisloa taotlemisel kõrgharidustaseme õppekava alusel õppimiseks“ alusel on õppeasutusel kohustus määratleda õppekeele oskuse miinimumtase. Kui välismaalane tuleb kõrgharidustaseme õppekavale õppima, peab tema õppekeele oskus olema piisav selleks, et õppekava läbides olla võimeline omandama kvaliteetset kõrgharidust.

Õppekava läbimiseks piisav keeleoskuse tase sõltub õppekava spetsiifikast. Seetõttu on õppekeele oskuse miinimumtaseme kehtestamine õppeasutuse pädevuses, kuna õppeasutus vastutab õppe kvaliteedi eest. Õppeasutus kehtestab nõuded õppekeele oskuse miinimumtaseme osas ja avalikustab need. Avaliku teatamisena on oluline eelkõige teavitamine õppeasutuse kodulehekülje kaudu, aga ka õppeasutuse kohta koostatavates teabematerjalides, avalikel üritustel.

Riikliku järelevalve läbiviimisel selgus, et kaks õppeasutust ei ole kehtestanud ega avalikustanud nõudeid õppekeele oskuse miinimumtasemele.

Kõrgkooli töötajate keeleoskuse nõuded

Tulenevalt Vabariigi Valitsuse 26.06.2008 määrusest nr 105 „Avalike teenistujate, töötajate ning füüsilisest isikust ettevõtjate eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded“ ja Vabariigi Valitsuse 16.05.2001 määrusest nr 164 „Kohustusliku eesti keele oskuse tasemed äriühingute, mittetulundusühingute ja sihtasutuste töötajatele ning füüsilisest isikust ettevõtjatele“ paluti riikliku järelevalve läbiviimisel esitada koolil õppejõudude keeleoskust tõendavate dokumentide koopiad. Õppeasutus esitas nõutud ajaks osade töötajate dokumendid, mis olid kooskõlas nimetatud õigusaktidega ning palus osade töötajate puhul pikendada dokumentide esitamise aega. Ministeeriumi poolt määratud tähtajaks esitati kõigi töötajate keeleoskust tõendavad dokumendid.

Tingimisi akrediteerimisotsuse juures esitatud kõrvaltingimuste täitmine

Riikliku järelevalve läbiviimisel kontrolliti ühes õppeasutuses haridus- ja teadusministri käskkirjas rakenduskõrgharidusõppe õppekavale tingimisi akrediteerimisotsuse kinnitamisel esitatud kõrvaltingimuste täitmist. Kontrolliti, milline on olnud õppeasutuse tegevus, kas õppeasutus on võtnud arvesse akrediteerimiskomisjoni raportis välja toodud märkusi ja soovitusi õppekava nimetuse ja eesmärkide osas.

Õppeasutuse esindajad andsid ülevaate tegevustest, mida on õppekava arenduse osas tehtud: õppeasutuses on moodustatud töögrupp, kuhu kuuluvad rakenduskõrgkooli õppejõud ning õppekava nõukogusse kuuluvad praktikud. Töögrupi ülesandeks on õppekava korrastamine.

Kokkuvõte

2008/2009. õppeaastal kõrgkoolides läbi viidud järelevalve tulemuste põhjal võib teha mitmeid järeldusi:

- Erakooli pidaja ja üliõpilaste vahel sõlmitud lepinguid on kontrollitud riikliku järelevalve läbiviimisel mitmel aastal ja varasemalt on leitud nendes mitmeid puudusi. 2008/2009. õppeaastal ei olnud õppeteenuslepingud vormistatud nõuetekohaselt vaid ühes kõrgkoolis.

- Kõrgkoolide õppekorralduseeskirjades esineb puudusi ja eksimusi. Mitmed õppekorralduslikud dokumendid kas puudusid või olid ebakorrektselt vormistatud.
- Õppeasutused ei olnud kehtestanud ja avalikustanud kõrgkooli kodulehel õppeasutuse vastuvõtutingimusi ja -nõudeid välistudengitele, sh nõudeid õppekeele piisava oskuse määratlemiseks tulenevalt „Välismaalaste seaduse” § 12² lg 4 ning haridus- ja teadusministri 13.02.2008 määrusest nr 11 „Välismaalase õppekeele piisava oskuse tõendamise tingimused ja kord tähtajalise elamisloa taotlemisel kõrgharidustaseme õppekava alusel õppimiseks“.
- Riikliku järelevalve läbiviimise tulemusel otsustati, et kahes kõrgkoolis tuleb määratud tähtaja jooksul viia töötajate keeleoskuse tase vastavusse Vabariigi Valitsuse 26.06.2008 määrusega nr 105 „Avalike teenistujate, töötajate ning füüsilisest isikust ettevõtjate eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded“ ja Vabariigi Valitsuse 16.05.2001 määrusega nr 164 „Kohustusliku eesti keele oskuse tasemed äriühingute, mittetulundusühingute ja sihtasutuste töötajatele ning füüsilisest isikust ettevõtjatele“.

Ülevaade õppeasutuste sisehindamisest ja nõustamisest

Marika Pettai, Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse programmi koordinaator

Sigrit Lilleste, Tallinna Ülikooli ja Tallinna Pedagoogilise Seminari koosseisuväline lektor

Ülevaade nõustatud õppeasutustest

Nõustatud õppeasutuste arv liigiti ja maakonniti

2008/2009. õa-l nõustati 94 õppeasutust, neist 26 koolieelset lasteasutust, 56 üldhariduskooli ja 12 kutseõppeasutust, nõustamisprotsessiga jäi hõivamata Hiiumaa. Projekti „Koolikatsuja 2006+“ raames said teistkordse nõustamise 35 õppeasutust, mis on 37,3% nõustatud õppeasutuste üldarvust. Projektiväliselt nõustatud õppeasutused moodustasid 62,7% nõustatud asutustest. Kahe õppeaasta võrdlused näitavad, et oluliselt on suurenenud nõustamise taotlemine Tartu, Viljandi, Pärnu, Saare ja Harju maakonnas (tabel 1).

Tabel 1. Nõustatud õppeasutuste arv maakonniti 2007/2008. ja 2008/2009. õa-l

Jrk nr	Maakond	Koolieelne lasteasutus		Üldhariduskool		Kutseõppeasutus		Kokku	
		2007/2008	2008/2009	2007/2008	2008/2009	2007/2008	2008/2009	2007/2008	2008/2009
1.	Harju	6	16	11	13	3	5	20	34
2.	Hiiu	0	0	1	0	0	0	1	0
3.	Ida-Viru	0	0	2	5	1	1	3	6
4.	Jõgeva	1	0	1	3	1	1	3	4
5.	Järva	0	0	1	2	1	1	2	3
6.	Lääne	0	0	1	0	1	1	2	1
7.	Lääne-Viru	2	1	3	3	0	0	5	4
8.	Põlva	1	1	1	0	1	1	3	2
9.	Pärnu	0	3	2	3	0	1	2	7
10.	Rapla	0	0	2	2	0	0	2	2
11.	Saare	0	0	2	4	0	0	2	4
12.	Tartu	1	3	6	10	0	1	7	14
13.	Valga	0	0	2	1	0	0	2	2
14.	Viljandi	0	1	2	6	0	0	2	7
15.	Võru	1	1	3	4	0	0	4	5
	Kokku	12	26	40	56	8	12	60	94

Allikas: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus

Maakonniti olid aktiivsemad sisehindamise nõustamist taotlema Tartu, Võru ja Harju maakonnad, vähene aktiivsus sisehindamise nõustamise taotlemisel oli Hiiu, Lääne ja Rapla maakonnas. Vaadeldes nõustatud õppeasutuste arvu, on koolieelsete lasteasutuste osas aktiivsemad Harju (valdavalt Tallinn), Pärnu (valdavalt Pärnu linn), Tartu, üldhariduskoolide osas Tartu, Saare, Viljandi, Võru maakonnad.

Järgmiseks nõustamiseks ajapikenduse saanud õppeasutuste arv

Õppeasutuste sisehindamise nõustamise taotlemine toimub kord kolme õppeaasta jooksul. Kui sisehindamine õppeasutuses on järjepidev ja toimib juhtimist toetavana, on nõunikul õigus järgmise sisehindamise nõustamise taotlemist pikendada. 94 nõustatud õppeasutusest sai järgmise taotluse esitamiseks ajapikendust kokku 57 asutust, mis on 60,5% nõustatud asutuste üldarvust. Järgmise sisehindamise nõustamise taotlemise tähtajad on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Järgmise sisehindamise taotlemise tähtajad

Järgmise taotlemise tähtaeg	Koolieelne lasteasutus		Üldhariduskool		Kutseõppeasutus		Kokku	
	Arv	% üldarvust	Arv	% üldarvust	Arv	% üldarvust	Arv	% üldarvust
01.03.2011	3	11,5	10	18	5	41,5	18	19
01.03.2012	8	31	8	14,5	3	25	19	20,5
01.03.2013	4	15,5	1	1,5	2	16,5	7	7,5
01.03.2014	6	23	25	44,5	1	8,5	32	34
01.03.2015	5	19	12	21,5	1	8,5	18	19
Kokku	26	100	56	100	12	100	94	100

Allikas: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus

Ülevaade sisehindamise nõunikest

Nõunike arv ja töökoormus seisuga 31.08.2009

Nõunike koolituse õppekava on nõuetekohaselt läbinud 83 nõunikku, õppekava täitmise eeldus on sisehindamise nõustamise läbiviimine õppeasutuses. 2007/2008. õa-l alustas Tallinna Ülikooli Avatud Ülikooli Täiendõppekeskuse juures õpinguid 25 nõunikku, kellest seisuga 31.08.2009 oli õppekava täies mahus läbinud 8. Programmi „Õppe kvaliteedi parendamine õppeasutustes sise- ja õpitulemuste välishindamissüsteemi ning seadusloome arendamise kaudu" raames on konkursi korras välja valitud 30 nõunikku, kes alustavad õpinguid oktoobris 2009.

2008/2009. õppeaastal on sisehindamise nõustamise viinud läbi 68 nõunikku, kokku 107 nõustamist (mitut õppeasutust nõustati kahekesi). Nõunikest on 41 läbi viinud ühe, 18 nõunikku kaks, 8 nõunikku kolm ning 2 nõunikku neli nõustamist. Keskmine nõustatud õppeasutuste arv ühe nõuniku kohta on 1,58 asutust (tabel 3) ja keskmine külastuspäevade arv nõustamisel on 3 (tabel 4).

Tabel 3. Nõunike koolitus ja töökoormus

Aeg	Koolitatud nõunike arv	Õppivate nõunike arv	Nõustamist läbi viinud nõunike arv	Nõunike arv nõustatud õppeasutuste kohta	Keskmine nõustatud õppeasutuste arv ühe nõuniku kohta
31.08.2008	72	25	39	0,65	1,54
31.08.2009	83	30	68	0,72	1,58

Allikas: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus

Tabel 4. Nõuniku poolt läbiviidud külastuspäevade arv

Õppeasutuse liik	4 ja enam päeva	3 päeva	2 päeva	1 päev	Kokku
Koolieelne lasteasutus	5	16	5	0	26
Üldhariduskool	15	26	12	3	56
Kutseõppeasutus	3	4	4	1	12
Kokku	23	46	21	4	94
% nõustamistest	25%	49%	22%	4%	100%

Allikas: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus

Nõunike üldhinnang sisehindamise toimimisele õppeasutustes

Tagasisidearuandes esitatud õppeasutuste tugevused sisehindamise toimimisel

Alljärgnevalt on esitatud enim kordunud tugevused (sulgudes olev arv näitab õppeasutuste arvu protsentides, kus see tugevus ilmnes, esimesena on toodud 2008/2009. õa ja teisena, olemasolu korral, 2007/2008. õa arvnäitaja).

- Sisehindamine toetab õppeasutuse arengut (65% - 47,4%).
- Sisehindamisse ja arendustegevusse on kaasatud peamised huvigrupid, mis annab neile võimaluse kas otse või kaudselt mõjutada ja hinnata õppeasutuse tegevusi ja tulemusi (47% - 40,7%).

- Sisehindamisel kasutatavad meetodid on asjakohased ning võimaldavad saada ülevaate õppeasutuse toimimisest (49% - 32,2%).
- Keskne rõhuasetus on õppeasutuse eesmärkide ja õppe-kasvatustsükli hindamisel eesmärgiga luua parimad arenguvõimalused igale lapsele/õpilasele (48% - 27,1%).
- Juhtidel on eestvedav roll ja mõju sisehindamise rakendamisel ja arendustegevuses, muutuste ja uute ideede rakendamisel (47% - 40,7%).
- Sisehindamine ja arendustegevus lähtub pideva parendamise põhimõtetest, tulemused on aluseks arengukava uuendamisel, juhtimisotsuste tegemisel, parendustegevuste kavandamisel (47% - 40,7%).
- Sisehindamine katab olulised valdkonnad, kogutavad tegevus- ja toimivusnäitajad on õppeasutuse spetsiifikat arvestavad ning annavad hea ülevaate õpilaste/laste ja õpetajate saavutustest, tugiteenustest ning võimaldavad hinnata protsesse tervikuna (43,5%).
- Personali teadlikkus on tõusnud, mõistetakse oma osa sisehindamises (41,5% - 28,9%).
- Häid näiteid õppiva organisatsiooni põhimõtete rakendamisest: kaasamine otsustusprotsessi, koos õppimine, meeskonnatöö, õppimise väärtustamine, uuendusele suunatud sünergia (34%).
- Püstitatud eesmärgid on asjakohased ja tulenevad sisehindamise analüüsist (34% - 25,4%).
- Paljud õppeasutuse tulemused on põhjuslikus seoses planeeritud tegutsemisviisidega (27,5% - 23,7%).
- Sisehindamisel jälgitakse regulaarselt visiooni, missiooni ja põhiväärtuste rakendamist, neil on seos strateegia planeerimisega (23,5%).
- Pidajat ja lapsevanemaid informeeritakse sisehindamise tulemustest (14%).
- Kvaliteediprojektides osalemise tõttu on suurenenud personali ja huvigruppide aktiivsus osaleda pidevas õppeasutuse arengu suunamises ja sisehindamisprotsessis. Meeskond on sisehindamise käigus ise palju juurde õppinud (14%).

Tagasisidearuandes esitatud soovitused/ettepanekud õppeasutuste sisehindamise arendamisel

Tagasisidearuandes töid nõunikud välja soovitused/ettepanekud sisehindamissüsteemi arendustegevuseks õppeasutuses (sulgudes olev arv näitab õppeasutuste arvu protsentides, kus selline soovitus tehti, esimesena on toodud 2008/2009. õa ja teisena, olemasolu korral, 2007/2008. õa arvnäitaja).

- Süsteemsem tegelemine tulemustega – tulemuste/statistika/andmete eesmärgipõhine analüüs ja järelduste tegemine, võrdlused enda ja teistega (67% - 40,7%).
- Rahulolu-uuringute süsteemi edasiarendus – parendada küsimustike vorme, ühtlustada küsimustike teatud valdkonnad, mis võimaldab võrrelda huvigruppide hinnanguid; muuta rahulolu-uuringud perioodiliseks, küsitluste läbiviimise meetoodiline korrektsus (41,5% - 20,3%).
- Õppeasutuse eripärast lähtuvate võtmetulemuste/näitajate määratlemine olulistest valdkondades ja vastava info kogumine (40,5% - 16,9%).
- Andmebaasi ülevaatus ja süstematiseerimine – mis andmeid, millal, kus ja kes kogub, kes vastutab, mida andmetega edasi teha, integreeritus e-õppe keskkonnaga (33% - 18,6%).
- Konkreetsete ja mõõdetavate eesmärkide seadmine, mis annab aluse tulemuste saavutamise hindamiseks (eesmärgid üldsõnalised, pigem tegevused, raske mõõta tulemuslikkust) (38,5% - 50,6%).
- Hindamiskultuuri arendamiseks huvigruppide läbimõeldud kaasamine eesmärgiga ühtlustada arusaamad sisehindamise teoreetilisest raamistikust ja mõistete kasutamisest, kavandada sisehindamis- ja planeerimisalaseid koolitusi/arutelusid, kaasata tulemuste kogumisse (25,5% - 40,7%).
- Rõhuasetus mõtestatud analüüsile, pideva parendamise tsüklilist lähtumise (Demingi ring, PDCA), seoste nägemine tegevuste ja saavutatud tulemuste vahel (24,5% - 32,2%).
- Sisehindamissüsteemi mõjususe hindamiseks sisehindamise korra, korralduse ja alusdokumentide ülevaatus, vajadusel teha muudatusi ning viia kord vastavusse reaalse olukorraga (23,5% - 35,6%).
- Sisehindamise ja teiste strateegiliste dokumentide sidusus: arengukava,

õppeaasta tegevuskava tegevusvaldkondade ühtlustamine, ühtne terminoloogia, eesmärkide seos (20% - 27,1%).

- Personali enesehindamis- ja analüüsi oskuste arendamine, personalile suunatud eneseanalüüsi vormide täiustamine, mis võimaldab koguda töötulemusi ja saavutusi ühtses vormis kogu asutuse tasandil, korraldada sisekoolitusi antud valdkonnas, et töötajad oskaksid asjakohast infot esile tuua, oma tegevust eesmärgistada ja analüüsida (16% - 15,2%).
- Sisehindamisel kasutatavate meetodite analüüs: kaaluda lisaks küsitlustele erinevate meeskondlike analüüsimeetodite rakendamist, aktiivmeetodite kasutamine suunaks meeskonda rohkem analüüsima oma tegevust, leidma seoseid ja loovalt otsima lahendusi, ümarlauad erinevate gruppidega (14%).
- Sisehindamisprotsessi ülesannete jaotuse ja vastutuse delegeerimise läbimõtlemine (12%).
- Tulemuste tutvustamine kõigile huvigruppidele (töötajad, õpilased, vanemad, pidaja, partnerid), kinnitades sel viisil oma avatud ja head mainet. Tublidus õppe- ja kasvatustöö korraldamisel peaks rohkem välja paistma koduleheküljelt ja sisehindamise aruandest (10,5%).

Kokkuvõte ja järeldused

- 1) Sisehindamine õppeasutustes on muutunud mõtestatumaks, asjakohaste meetodite kasutamine tagab terviklikuma ülevaate, järjest enam on hakatud rakendama Demingi pideva parendamise tsükli põhimõtteid, mis õpetab nägema õppeasutuse tulemusi ja tegevuste omavahelisi seoseid. Selle tulemuseks on positiivne fakt, et 60,5% õppeasutustest said ajapikenduse järgmise sisehindamise nõustamise taotlemiseks, sest neil toimib teadlikult juhitud ja järjepidev õppeasutuse tegevuse ning tulemuste analüüs. Tõenäoliselt olid toeks ka teabepäevad sisehindamist taotlenud õppeasutustele.
- 2) Hindamiskriteeriumide analüüsist selgus, et tugevused ja parendustegevused on korduvad, mis näitab, et õppeasutustes on väga erinev tase ja sisehindamise rakendamise kogemus. Sama tegevus võib ühes õppeasutuses olla väga hästi rakendatud, kuid teises õppeasutuses ei ole jõutud alustada või on tegevus arengujärgus. Seetõttu on väga oluline parima praktika tutvustamine.

- 3) Nõunike poolt koostatud tagasisidearuannetes oli kõikides valdkondades esitatud tugevusi rohkem kui parendusi. Tugevuste osas oli variatsioon õppeasutuste eripärast ja kasutatavatest meetoditest väga lai, samas on parendusettepanekud õppeasutuste liigiti muutunud enam ühtsemaks. See viitab juhtimise sarnasusele ning ühistele valukohtadele õppeasutuse tegevuste/tulemuste analüüsimisel, millest kriteeriumide lõikes on olulisemad:
- eestvedamine ja selle tulemuste mõistmine, tegevuse planeerimine;
 - töö õppeasutuse põhiväärtustega;
 - personalivaldkonna terviklik nägemine, personalipoliitika väljatöötamine;
 - koostöö mõjususe hindamine ja lisaressursside hankimine läbi projektitöö;
 - õppe-kasvatusprotsessi järjepidev ja mitmetasandiline analüüs;
 - õppeasutuse eripära ja tema võtmetulemuste määratlemine;
 - andmete kogumine ja ühtse andmebaasi olemasolu;
 - rahulolu-uuringute mõtestatud läbiviimine.
- 4) Positiivne on, et oluliselt suurem on õppeasutuste osakaal, kus sisehindamise keskne rõhuasetus on õppe- ja kasvatusprotsessi analüüsimisel. Tulemus viitab sellele, et need õppeasutused on mõistnud kõikide juhtimisvaldkondade seotust õppe- ja kasvatustegevuse tulemuslikkusega.
- 5) Arengukavade ja strateegiliste dokumentide koostamisel on tähtsaks peetud valdkondade ja eesmärkide sidusust. Õppeasutused on hakanud enam tähtsustama konkreetsete ja mõõdetavate eesmärkide seadmist, mis annab suurema võimaluse analüüsi ja tulemuste hindamiseks. Saadakse aru, et sisehindamine otsib vastust küsimusele, kuidas töötatakse seatud eesmärkidega.
- 6) Õppeasutused on enam rakendanud kaasamist, sisekoolitusi, ühiseid arutelusid sisehindamisest, mille tulemusena on personali teadlikkus ja aktiivne osalus sisehindamises pidevalt tõusnud. Kui 2007/2008. õppeaastal oli teadlikkus pigem korralduse ja sisehindamise olemuse mõistmise osas, siis 2008/2009. õppeaastal suurenes õppeasutuste osakaal, kus personalil on arusaam enda rollist ja eneseanalüüsi tähtsusest sisehindamise osana.
- 7) Oluliselt suurem soovitude arv tulemustega tegutsemise, andmebaaside süstematiseerimise ja võtmetulemuste määratlemisel viitab sellele, et seoses sisehindamise rakendamisega on asutud väga palju koguma infot ja tulemusi. Piisavalt hästi ei ole aga läbi mõeldud, mis antud info/statistika/andmetega peale

hakata, sageli ei selgu, mida on tulemustest enda jaoks olulist järeldada, mida on õpitud, mis eesmärgid edaspidiseks seada. Uuendusena soovitati integreerida andmete kogumine e-õppe keskkonnaga, mida mõnes õppeasutuses on juba tehtud. Kindlasti toetaks nimetatud valdkonda koolitused info kogumise meetoditest, haldamisest, töötlemisest, esitlemisest.

- 8) Suurenenud ettepanekute arv rahulolu-uuringute edasiarendamise osas näitab, et on hakatud koguma tagasisidet huvigruppidele, kuid kasutatavate küsimustike puhul ei ole väga täpselt läbi mõeldud enda õppeasutuse kontekst, mida tahetakse teada saada; samuti on erinevatele huvigruppidele läbiviidavad küsimustikud vormilt väga erinevad, mistõttu ei ole tulemusi võimalik võrrelda.
- 9) Õppeasutustel on arengupotentsiaali ülesehituselt loogilise struktuuriga, informatiivse ja korrektselt vormistatud aruande koostamisel. Ainult 29 aruande puhul 94-st (31% õppeasutustest) tõid nõunikud välja, et aruanne hõlmab kõik olulised tegevusvaldkonnad ja selgelt on välja toodud oma tugevused/saavutused ning võimalikud parendusvaldkonnad, seega võis nõunik kohapeal keskenduda üksnes olulistele sõlmküsimustele.
- 10) Nõunike parendusettepanekud on 2008/2009. õa-l muutunud sisukamaks, terviklikumaks, valdkonniti seotuks ning on põhjendatud nende rakendamise kasutegurit õppeasutuse arengu seisukohalt. Nõunikud on teinud palju enda kogemustest tulenevaid töökorralduslikke soovitusi, õppeasutuste tagasisides on välja toodud selle kasutegur. Nõunikud on väga toetavaks ja vajalikuks pidanud tugiisikut.
- 11) Nõustamisprotsessile antud positiivne tagasiside näitab, et õppeasutuste sisehindamise nõustamine on ennast õigustanud – rõhuasetuse nihkumine väliselt kontrollilt õppeasutuse enda initsiatiivist lähtuval eneseanalüüsile lisab juhtimisse uut lisaväärtust. Õppeasutused väärtustavad „pehmet lähenemist“ nõustamise vormis ja nõunikud õppimist kogemusest, mida hiljem on võimalik rakendada oma töös.

Ülevaade 2008. – 2009. a projektidest

Kujundades eestvedamist hariduses

Maie Kitsing, Haridus- ja Teadusministeeriumi välishindamisosakonna nõunik

Eestvedamine õppeasutuses on saanud üheks võtmesõnaks, kujundamaks õpilaste arenguks soodsad tingimused. Comeniuse võrgustikuprojekti „Kujundades eestvedamist hariduses“ (*„The Making of: Leadership in Education“*) eesmärk on koguda Taani, Iiri, Austria, Saksa, Eesti, Hispaania, Ungari, Itaalia, Norra, Poola, Rumeenia, Sloveenia ja Türgi riikide õppeasutuste kogemus eestvedamisest, mille põhjal töötada välja üldine raamistik, mis aitaks tõsta eestvedamise kvaliteeti Euroopas.

Mitmed uuringud on näidanud, et eestvedamine on oluline tegur õpitulemuste parandamisel. Juhtide administratiivsete ja organisatoorsete oskuste kõrval on märksa olulisem oskus aidata ja mõjutada inimesi. Juhi ülesandeks on aidata personalil tõhustada oma professionaalsust, toetada ja tunnustada neid igapäevases töös. Projekti raames on läbi viidud 2 seminari ja konverents, kusjuures viimane toimus Tallinnas. Toon lühidalt välja mõned teesid, mis on jäänud seni läbi viidud üritustest kõlama:

- Ilma selgete eesmärkideta ei saa olla head kooli. Vähe on sellest, kui eesmärgid püstitatakse õppeasutuseväliselt või asutuse juhtkonna poolt, vajalik on, et eesmärgid oleksid mõistetud ja väärtustatud kõigi personaliliikmete poolt.
- Kool saab oma tegevust õpilaste arenguks vajalike tingimuste loomisel parandada, kui ta järjepidevalt tegeleb oma tegevuse analüüsiga, teab oma tugevusi ja teadvustab nõrgemad valdkonnad ning kasutab analüüsi tulemusi oma tegevuse korrigeerimisel.
- Õpilaste õpijõudlus ei ole ainuke tegur, mis määrab õppeasutuse edukuse. Oluline on, kuidas kool tegeleb õpilase arengu jälgimise, hindamise ja analüüsimisega.
- Et luua head kooli, on vaja kokku leppida väärtustes, milles oma tegevuses juhitudakse. Väärtused võivad kooliti erineda, kuid üks väärtus peab olema kõigil üks – kõige olulisem koolis on panustada iga lapse arengusse.

Projektis osalemine annab hea võimaluse ühelt poolt õppida teiste riikide kogemustest, teisalt tutvustada Eestis tehtut. Lisaväärtuseks on projekti konverentside ettekanded haridusteadlastelt üle Euroopa.

Hindamine kaasavas keskkonnas

Aina Haljaste, Tallinna Ülikooli lektor

Priit Pensa, Tartu Veeriku Kooli õpetaja

Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuuri esindajatekogu liikmed tõstatasid teema hindamisest kaasavas keskkonnas ühe põhiteemana 2004. aastal.

Agentuuri esindajatekogu liikmete esialgsest teemapüstitusest arenes ulatuslik projekt, milles osales 23 riiki – Austria, Belgia flaami ja prantsuse kogukond, Eesti, Hispaania, Holland, Island, Itaalia, Kreeka, Küpros, Leedu, Luksemburg, Läti, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Šveitsi, Taani, Tšehhi Vabariik, Ungari ja Ühendkuningriigist Inglismaa.

Projekti algne eesmärk oli vaadelda hindamist, mille abil saadakse infot õpetamise ja õppimise kohta kaasavas keskkonnas. Tähelepanu pöörati eelkõige sellele, kuidas asendada puudekeskne meditsiiniline hindamismudel hindamisega, mille puhul kasutatakse hariduslikku/interaktiivset lähenemist, mis aitab vastu võtta õpetamist ja õppimist käsitlevaid otsuseid ning arvestab õpikeskkonnaga.

Projekti esimeses faasis keskenduti riikide poliitikatele ja hindamise defineerimisele. Selle tulemusena koostati kõiki riike hõlmav raport, mis tõi välja nii sarnasused kui erinevused kaasava hindamise puhul erinevates riikides. Oluline osa oli ka hindamise defineerimisel ja erinevate hindamisvõimaluste kindlakstegemisel.

Kokkuvõtlikult jaotati hindamine kaheks - hindamine õppimise huvides (kujundav, pidev hindamine) ja õppimise hindamine (kokkuvõtlik hindamine).

Tabelis 1 toodud parameetrite abil saavad erinevused nende kahe hindamise vahel selgemaks.

Tabel 1. Erinevused kahe hindamise vahel

PARAMEETER	HINDAMINE ÕPPIMISE HUVIDES (kujundav hindamine)	ÕPPIMISE HINDAMINE (kokkuvõttev hindamine)
Põhjus	Õppimise toetamine	Aruandlus (seotud kehtestatud standarditega)
Eesmärk	Annab infot õppimise ja õpetamise kohta Toetab edasisi samme õppimises Keskendub edasiminekuks Parandab õpilase reflekteerimisoskusi	Info kogumine selle kohta, mis on saavutatud (hinded)
Osalejad	Õpetajad Õpilased Kaaslased Vanemad Teised koolitõotajad	Õpetajad Koolivälised spetsialistid
Aeg	Pidev	Kindlaksmääratud aegadel
Vahendid	Vestlus, vaatlus, enesehindamine, kaaslastepoolne hindamine, õpetajate debatid, kommenteerimine, küsimused, tagasiside, hindeid ei panda, portfoolio, individuaalne õppekava	Testid, harjutamine, hinnete panek, küsitlus, vaatlus

Kohandatud, Harlen (2007)

Nende kahe hindamise peamine erinevus seisneb hindamise põhjuses – mis eesmärgil õpetajad ja spetsialistid koguvad infot õppimise kohta.

Projekti II faasis keskendusid osalevad riigid kaasava hindamise praktikale lähtuvalt projekti esimeses faasis defineeritud hindamise mõistetele. Ekspertidel oli võimalus kahel korral külastada väljapakutud kaasava hindamise näidisjuhtumeid. Eestit esindavad eksperdid Aina Haljaste ja Priit Pensa andsid oma panuse ekspertidena vastavalt Prantsusmaa Montluçon'i piirkonna koolides ja Austrias Reutte piirkonna nõustamiskeskuses.

Seoses uue „Võrdsete võimaluste seaduse“ vastuvõtmisega 11.02.2005 toimuvad Prantsuse haridussüsteemis mitmed muutused, eelkõige nõustamiskomisjonide eemaldumine meditsiinikesksusest ning praktilise poolega seotud olevate inimeste – koolijuhtide, viipekeelega tölkide, õpetajate ja lapsevanemate kaasamine otsuste tegemise protsessi.

Tartu Veeriku Kooli õpetaja Priit Pensa külastas Reutte piirkonda, kus alates 1997. aastast ei ole ühtegi erikooli erivajadustega õpilastele. Kaasava hariduse toetamiseks töötab erivajadusliku hariduse keskus ning kohapeal on loodud väga hästi toimiv ja sageli mitteformaalne sotsiaalne võrgustik, mis hõlmab pediaatreid, kooli arste, erivajadusliku hariduse keskuse töötajaid, koolipsühholooge, sotsiaaltöötajaid, abiõpetajaid, lapsevanemaid ja tugiõpilasi.

Projekti lõpuks oli Reutte kohalik töörühm oma ideedega jõudnud sinnamaani, et plaaniti kogu piirkonna muutmist kaasamise mudelregiooniks, mis ei hõlmaks ainult haridust, vaid palju laiemaid eluvaldkondi.

Projekti mõju Eestile on väga selge – seoses uue õppekava ning „Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse“ väljatöötamisega on tekkinud vajadus hindamise temaatika üle vaadata. Agentuuri hindamise projektis saadud teadmised ja kogemused on olnud tugevaks sisendiks hindamise teema käsitlemisel. Samuti andis projektis osalemine kinnitust sellele, et Eesti hariduspoliitika on õigel teel – on toimunud eemaldumine meditsiinilistest diagnoosidest, hindamine ei tähenda enam ainult numbriliste hinnete panekut, koolidel on teatud võimalused saada tugipersonali erivajadustega laste õppimisel tavaklassides, rohkem usaldatakse õpetajaid ka erivajadustega laste hariduse osas. Samuti on aktuaalne nõustamiskeskuste rajamine ja erineva valdkonna spetsialistide tihe koostöö nii lapse kui perega.

Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuuri hindamisprojekti kohta saab täpsemat informatsiooni veebilehelt <http://www.european-agency.org/agency-projects/assessment-in-inclusive-settings>. Veebilehel on ka link ligikaudu 100 allikale, mis puudutab hindamist kaasavas keskkonnas. Projekti I etapi aruanne on kättesaadav 19 keeles, sh eesti keeles. Aruande elektroonilised versioonid on aadressil www.european-agency.org/site/info/publications/agency/index.html.

Erivajadustega immigrantõpilased

Maie Soll, üldharidusosakonna õppekava talituse nõunik

2006. aastal kogunesid Euroopa Eripedagoogika Agentuuri eestvedamisel 25 riigi esindajad, et üheskoos keskenduda teemale „Hariduslike erivajadustega immigrantõpilased“. Teema aktuaalsus on ilmnunud erinevate uurimuste tulemustest, üles kerkinud igapäevastes koolisituatsioonides. Samas on puudunud kokkuvõtlik ülevaade olukorrast erinevates riikides ja erivajadustega immigrantõpilaste asukohamaal kohanemiseks ja haridusliku toimetuleku toetamiseks rakendatud tegevustest.

Projektis osalesid eksperdid Austriast, Belgia prantsuse ja flaami kogukondadest, Küprosel, Tšehhist, Taanist, Eestist, Soomest, Prantsusmaalt, Saksamaalt, Kreekast, Ungarist, Islandilt, Itaaliast, Lätist, Leedust, Luksemburgist, Maltalt, Hollandist, Norrast, Poolast, Portugalist, Hispaaniast, Rootsist, Šveitsi saksa ja prantsuse kogukondadest ja Suurbritanniast.

Projekti eesmärgid ja töömeetodid

Projekti eesmärkideks püstitati ülevaate saamine erivajadustega õpilaste haridusteest, tugimeetmetest kõigis osalevates riikides ning kokkuvõtliku temaatilise aruande koostamine kõigi Euroopa riikide kohta, mis sisaldaks ka soovitusi ja järeldusi.

Töömeetoditena kasutati küsitlusi, olemasoleva praktikaga tutvumist, töörühmade arutelusid. Kõigi riikide eksperdid koostasid ülevaated oma riigi kohta: immigrantõpilaste arv, nende jagunemine erinevate koolitüüpide vahel ja haridustasemetel, riigi, omavalitsuse poolt rahastatud tugimeetmed, läbiviidud uurimuste tulemused. Samaaegselt andmete kogumisega ja küsitluste läbiviimisega oli ekspertidel võimalik tutvuda erinevate riikide kogemustega erivajadustega immigrantõpilaste toetamisel ja haridusvõimaluste loomisel.

Projekti raames külastati koole, kutseõppeasutusi, kutseõppe praktikabaase, hindamiskeskusi Ateenas, Amsterdamis, Pariisis, Malmös, Varssavis, Brüsselis. Kohtuti

koolijuhtidega, erinevaid tugiteenuseid pakkuvate institutsioonide esindajatega, õpilastega, õpetajatega, nende riikide valitsuste ja parlamentide esindajatega.

Projekti tulemused

Projekti tulemusena sündinud ja avalikkusele kättesaadav raport on kindlasti kasulik lugemisvara haridusametnikele, aga ka õppeasutuste pidajatele ja kohalike omavalitsuste töötajatele. Raportist, et probleemseks osutus sihtrühma määratlemine, sest erinevates riikides on sõnal „immigrant“ erinev tähendus. Kompromissina on seda terminit käesoleva projekti raames käsitletud võimalikult laialt: äsjasaabunud, esimese ja teise põlvkonna immigrandid, teise riigi kodakondsusega õppurid, riigikeelest erineva emakeelega õppurid. Riikide poolt esitatud andmete põhjal selgub, et kõige suurema osa õpilaskonnast moodustavad immigrandid Šveitsis ja Luksemburgis (enam kui 20%), 11–20% immigrantõpilasi on Austria, Inglismaa, Eesti, Prantsusmaa, Saksamaa, Läti, Hollandi ja Rootsi haridussüsteemis.

Eesti puhul räägime selle sihtrühma puhul eesti keelest erineva emakeelega õppuritest ja/või muu kodakondsusega õppuritest. Eestis, erinevalt paljudest teistest riikidest, ei ole sihtrühma kuuluvad õpilased ülesindatud erivajadustega laste koolides/klassides ega alaesindatud erinevatel haridustasemetel. Üldiselt on üsna selgelt jälgitav tendents, et immigranttaustaga, riigikeelest erineva emakeelega õpilastel on oluliselt suurem risk sattuda erivajadustega õpilaste õppeasutustesse ja nende hulk ning osakaal on kõrgematel haridustasemetel oluliselt madalam. Selle ühe põhjusena on välja toodud piiratud õppekeele (enamus- või riigikeele) oskus. Õpilase võimekuse, suutlikkuse hindamisel on sellisel juhul hätta jäänud ja tihti on see tähendanud, et õpilane on ebaõigesse õpikohta sattunud.

Üha suurenev immigrantide arv on tinginud enamikus riikides lõimimisstrateegiate rakendamise, mille raames pakutakse erinevaid kohanemistegevusi: keelekursused, kutseõppe võimalused, koolitused mitmekultuurilisuse alase pädevuse tõstmiseks jms.

Haridussüsteemis püütakse järgida võrdse ligipääsu ja võrdsete võimaluste põhimõtet. Selleks, et need võimalikult teostuksid, rakendatakse erinevaid meetmeid. Mõnedes riikides on olemas ka spetsiaalsed tugisüsteemid erivajadustega immigrantõpilastele.

Erinevate riikide ülevaadetest selgub, et immigrantõpilastele on olemas spetsiaalsed kohandumisklassid, kus õppimise peamine eesmärk on arendada riigikeele oskust, intensiivsed keelekursused, õpilasi toetavad tugiisikud, kes valdavad ka õpilase emakeelt ja tunnevad kultuuri, pikapäevarühmades saavad õpilased tuge kodutööde tegemisel, individuaalse nõustamise võimalus, nõustamisteenus vanematele. Tuge pakutakse ka õpetajatele ja koolidele. Loomulikult ei ole mitte kõik võimalused kättesaadavad kõigis riikides.

Erivajadustega immigrantõpilastele, juhul, kui õpilane õpib tavaklassis, on loodud võimalus saada tuge eripedagoogilt nii klassis kui ka väljaspool klassi, tugiteenuste võimalus väljaspool kooli, individuaalse õppekava järgi õppimine. Enamikus riikides on siiski ka erikoolid ja -klassid.

Vanemate informeerimiseks kasutatakse sagedamini trükimaterjale, mis on kättesaadavad erinevates keeltes, korraldatakse infopäevi, mõnedes riikides on seejuures tagatud tõlkevõimalused, kodu-kooli koostöösse on lisaks õpetajatele kaasatud ka tugiisik, kes valdab pere kodust keelt, vanematele korraldatakse kooli juures keelekursusi.

Erivajadustega immigrantõpilaste tugiteenuste rahastamine toimub enamasti tavakorras, st võrdselt rahastatakse nii põliselanikke kui ka immigrantõpilasi. Immigrantõpilaste gruppi tervikuna vaadeldes on eraldatud täiendavaid vahendeid näiteks keeleõppele. Samas kakskeelset õpet, emakeele õpet rahastatakse üldise hariduseelarve raames.

Võtmeisikuteks erinevate meetmete rakendamisel, võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise tagamiseks on pedagoogid, koolijuhid. Seetõttu peeti kõigis riikides väga oluliseks õpetajate koolitust vastavatel teemadel ja seda nii põhi- kui ka täienduskoolituse raames. Tähtsaks peeti ka hindamis põhimõtete arendamist, hindamisvahendite väljatöötamist, mis võimaldaksid adekvaatsemalt hinnata immigrantõpilaste akadeemilist võimekust, akadeemilisi teadmisi ja kindlasti ka erivajadust. Mitmetest uurimustest on ilmnenu, et mõõtmisvahendid on üsna sageli

kultuurispetsiifilised, loomulikult ka keelespetsiifilised. See on üks valdkondi, kus koostöö erinevate riikide vahel on ka edaspidi lausa kohustuslik.

Projekti kasulikkus ja jätkusuutlikkus

Projekti raames kogutud andmetega, hea praktikaga on võimalik tutvuda Euroopa Eripedagoogika Agentuuri koduleheküljel. Lisaks on projektis osalejate poolt kokku pandud nimekiri uurimustest ja olulisematest teoreetilistest käsitlustest. Üheskoos tegemine on õppimine, mille väärtust tänapäeval on raske alahinnata. Ühest küljest seetõttu, et milleks leiutada jalgratast kaks korda, teisest küljest aga saab koostöö käigus hinnata enda poolt tehtut ja mõtiskleda selle üle, kas ja kui võrd teistes riikides rakendatud meetmed meie süsteemi sobivad. Kui „jah“, siis missugustel tingimustel, missuguste ressursside olemasolul.

Arvestades seda, et Eestis on praegu väga vähe esimese põlvkonna immigrante, kellel on üldjuhul suurimad keelelised probleemid, siis oli projektis osalemine kasulik ettevaatava sammuna, samas lubas see end võrrelda teiste riikidega, lähtudes riigikeelest erineva emakeelega õpilastest, nende tugimeetmete ja haridusvõimaluste pakkumise olukorrast meil.

Eesti Kutseõppeasutuste kvaliteediprojekt

Kaidi Holm, projekti juht 2005 – 2008

Kvaliteedi juhtimise ja juhtimise kvaliteedi edendamine kutsekoolides sai Elukestva Õppe Arendamise SA INNOVE initsiatiivil alguse juba aastal 1996, kui Phare projekti raames tutvuti ISO 9000 standardi rakendamise võimalustega kutsekoolis ning käidi tutvumas iirlaste kvaliteeditöö kogemustega.

Suurema avaliku tähelepanu osaliseks sai kvaliteediteema aastal 2003, mil SA INNOVE eestvedamisel korraldati esmakordselt pilootprojektina kutsekoolide kvaliteediauhinna konkurss, milles osales 9 kooli. Pilootprojektile kohaselt ei antud esimesel aastal välja kvaliteediauhinda. Küll aga selgus võitja aastal 2005, mil parimaks kooliks osutus Türi Tehnika- ja Maamajanduskool.

Koolide aktiivne osavõtt ning kiitvad hinnangud konkursil osalemise ja tagasiside sisukuse kohta innustasid jätkama. Samuti sai kutseõppeasutuste ühiste arutelude käigus selgeks, et mitmed kvaliteeditöoga seotud probleemid on otstarbekas lahendada ühiselt.

2005. aasta augustis käivituski Euroopa Sotsiaalfondi toel projekt “Kvaliteedi tagamine kutseõppeasutustes kvaliteedialase koolituse läbiviimise ja sisehindamise süsteemi arendamise kaudu”. Projekti eesmärgiks oli kvaliteedi tagamine kutseõppeasutustes personali koolituse ja sisehindamise süsteemi arendamise kaudu.

Projekti taotlejaks oli Elukestva Õppe Arendamise SA INNOVE ning partneriteks suurimate kvaliteedijuhtimiskogemustega kutseõppeasutused - Kuressaare Ametikool, samuti Tartu, Võru- ning Pärnumaa kutsehariduskeskused. Projekti tegevustesse olid kaasatud kutseõppeasutuste esindajad üle Eesti.

Järgnevalt mõned olulisimad tegevused ja tulemused aastatel 2005 – 2008:

1. Koostöös AS Resta meeskonnaga valmistati Tartu Kutsehariduskeskuse kvaliteedijuht Eda Antoni eestvedamisel ette uuring, mille eesmärgiks oli välja

selgitada kvaliteediteadlikkus koolides ja ka erinevused kvaliteedijuhtimise põhimõtteid rakendavate ja mitterakendavate koolide juhtimisel ning saavutatud tulemuste kvaliteedis. Uuringu tulemusena selgus, et kvaliteediauhinna konkursil osalenud koolide kvaliteediteadlikkus erines selgelt ülejäänud koolidest ning juhtimis- ja organisatsioonikultuurile on olnud kvaliteedijuhtimise põhimõtete rakendamisel positiivne mõju. Ülevaade kutseõppeasutuste kvaliteediuringust on kättesaadav aadressil <http://www.innove.ee/kvaliteet/kvaliteediprojekt-20052008/uuring>.

2. Kuressaare Ametikooli arendusdirektor Sirje Ellermaa juhtimisel loodi kogunud praktikute osalusel sisehindamise käsiraamat kutsekoolidele, mis ühendab erinevate õppeasutuste kogemusi sisehindamisel. Käsiraamat annab hea ülevaate koolide enesehindamise protsessist ja töömeetoditest ning näpunäiteid võimalike probleemide lahendamiseks. Käsiraamat on kättesaadav aadressil <http://www.innove.ee/kvaliteet/kvaliteediprojekt20052008/kasiraamat>
3. Koostöös AS Restaga koostati koolidele kasutamiseks tagasisideküsimustikud, mille abil saab koguda infot õppijate, tööandjate, kooli töötajate ning vilistlaste rahulolu kohta. Standardiseeritud küsimustike kasutamine võimaldab koolidel saadud tulemusi võrrelda ning see annab koolijuhtidele oluliselt enam infot arukate juhtimisotsuste tegemiseks kui üksnes oma kooli andmete analüüsimine. Eesti- ja venekeelsed küsimustikud ning küsitluste läbiviimiseks ja tulemuste analüüsimiseks sobivaid meetodeid tutvustavad põhjalikud juhendmaterjalid on aadressil <http://www.innove.ee/kvaliteet/kvaliteediprojekt20052008/kusimustikud>.
4. Esmakordselt said koolide esindajad võimaluse osaleda spetsiaalselt kutseõppeasutustele kohandatud kvaliteedijuhi pädevusprogrammis. Tallinna Tehnikaülikoolis said 9 kuu jooksul põhjaliku ettevalmistuse 25 koolijuhti.
5. Aastail 2005 – 2008 jätkusid ka kvaliteediauhinna konkursid, mida korraldati koostöös Eesti Kvaliteediühinguga. Eesti Kutseõppeasutuste Kvaliteediauhinna konkursi eesmärgiks oli tõsta koolide õppe taset ja juhtimise efektiivsust, juurutada koolispetsiifilisi enesehindamise põhimõtteid ja meetodeid, levitada parimaid kogemusi, tõsta koolide mainet ning kindlasti avaldada tunnustust parimatele. Kutseõppeasutuste Kvaliteediauhinna konkursi raames koostasid osalevad koolid põhjaliku enesehindamisraporti ning said asjatundlikelt

assessoritelt tagasiside organisatsiooni tugevustest, mida tuleks säilitada, ja parendusvaldkondadest, kus veel arenguruumi. Tervikliku kvaliteedijuhtimise üheks põhiideeks on kliendikesksus – seega on kutseõppeasutuse koostöö ettevõtjatega, kooli lõpetajate tööle siirdumine, kutseoskuste tase, erialatruudus jms olulised näitajad, mida koolid oma enesehindamisraportites käsitlevad. Projekti raames töötati välja ka konkursi visuaalne identiteet ning kvaliteedimärk. Võiduaasta ja “võitja” tiitliga kvaliteedimärgi tähtjatu kasutamise õiguse saab üksnes parim kool. Senini on kvaliteedimärgi vääriliseks tunnistanud Türi Tehnika- ja Maamajanduskool (2005), Võrumaa Kutsehariduskeskus (2006), Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool (2007) ning Tartu Kutsehariduskeskus (2008). Konkursi materjalid ja koolituste slaidid on kättesaadavad aadressil <http://www.innove.ee/kvaliteet/kvaliteediauhind>.

Tänaseks võib juba rääkida kvaliteedijuhtimise traditsioonist kutseõppeasutustes ning kujunenud on ring nn kvaliteetkoole, kes kvaliteedijuhtimise põhimõtteid igapäevatoos rakendavad ja on ka kvaliteediauhinna konkurssidel edukalt esinenud. Korraldajate soov on, et kvaliteeditöö kutseõppeasutustes näitaks nii õppijatele, õpetajatele, tööandjatele kui ka kaudselt kooliga seotud huvilistele organisatsiooni selgeid püüdlusi täiuslikkuse poole. Aastail 2005 – 2008 osalesid kutseõppeasutuste kvaliteediprojekti tegevustes 28 kooli esindajad. Edu ja jõudu valitud teel!

Eesti ühiskonna väärtusarendus

Margit Sutrop, Tartu Ülikooli eetikakeskuse juhataja, praktilise filosoofia professor

Hariduse olemus on sügavalt eetiline, kuna toetub arusaamale sellest, kes on inimene ja kuidas peaks elama. Hariduse eesmärk on tagada isiksuse igakülgne areng ja valmistada teda ette ühiskonnas koos teistega elamiseks. Lapse kasvatamisel on esmane vastutus kodul. Ent just koolil ja lasteaial on suured võimalused tegeleda süsteemse väärtuskasvatusega. Paraku on siiani peetud koolihariduse eesmärgiks eelkõige teadmiste edastamist, mitte tervikliku isiksuse kasvatamist või tingimuste loomist õnnelikuks eluks. Üks Eesti kooli ees seisvaid väljakutseid on teostada pööre väärtustekesksele koolile. Seda on vaja igakülgset toetada, kindlasti ka sise- ja välishindamise kaudu. Sama sihti peab silmas ka Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud ning Tartu Ülikooli eetikakeskuse juhtimisel välja töötatud riiklik programm „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009 – 2013“.²⁰

Programmi abil on kavas luua tingimused süsteemse väärtuskasvatuse rakendamiseks nii formaalses kui mitteformaalses hariduses. Esiteks on vaja teadvustada, et väärtuskasvatus pole sugugi vähemoluline kui teadmiste edastamine – väärtused ja väärtuskasvatus ongi kogu hariduse alustalad. Teiseks on vaja omandada teadmised ja oskused väärtuskasvatuse edukaks läbiviimiseks. Väike laps õpib väärtusi käskude ja keeldude (indoktrineerimise) ning eeskujude jäljendamise kaudu. Isiksuse kasvades muutub aga järjest olulisemaks väärtuste teadvustamine ning enda ja teiste väärtuste üle arutlemine. Samas on väärtuste kujunemisel väga tähtis, missugune on keskkond: kas see võimaldab positiivsete väärtuste järgi tegutseda ja kas heade tegude puhul saadakse positiivset tagasisidet ning kas halbadele tegudele järgnevad negatiivsed sanktsioonid.

Seega eeldab tulemuslik väärtuskasvatus usaldust ja koostööd õpetajate, koolijuhtide, lastevanemate ning õpilaste vahel. Tähtis on, et väärtuskasvatuse tähtsusest saadakse ühtemoodi aru, arutatakse läbi selle seos õppekavaga, väärtused integreeritakse

²⁰ Väärtusprogrammi tekstiga saab tutvuda Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel <http://www.hm.ee/index.php?045145>

erinevatesse ainekavadesse, tähelepanu pööratakse nn varjatud õppekavale ja tunnivälisele tegevusele, väärtustega tegelemiseks eraldatakse piisav ajaressurs, töötatakse välja tagasisidestamise ja hindamise alused. Iga õpetaja kujundab küll niikuinii – olgu vähem või rohkem teadlikult ja mõtestatult – õpilaste väärtusi, kuid tulemuslik väärtuskasvatus peab olema läbi viidud komplekselt terves koolikogukonnas.

Juba praegu on paljudes Eesti koolides välja töötatud terviklikud väärtuskasvatuse programmid.²¹ TÜ eetikakeskuse poolt läbi viidud Eesti koolide väärtuskasvatuse meetodikate uuring näitas, et ei kooli suurus ega asukoht määra seda, kui palju seal väärtuskasvatusega tegeletakse.²² Oluline on kooli juhtkonna suunatud oskuslik eesmärgipärane väärtuskasvatustlik tegevus ja koostöö koolikogukonnaga.

Küsitlus andis ka olulist infot koolijuhtide ja õpetajate vajaduste kohta. 76,8% küsitlusele vastanutest leidis, et vajaksid väärtuskasvatuse alast koolitust, puudust tuntakse asjakohastest õppematerjalidest ja meetodilisest toest. Mõtlemapanev on see, et pooled koolijuhid arvasid, et väärtuskasvatuse jaoks napib aega. Siin on vaja teadvustada, et väärtustega tegelemine pole teistele koolielu toimimiseks vajalikele tegemistele lisanduv kohustus. Pigem on väärtuskasvatus miski, mis käib kõigi teiste tegemistega paratamatult kaasas ning mille edukas läbiviimine kannab vilja kõikidel aladel. Koolides, kus on seatud väärtuskasvatus prioriteediks, on leitud, et väärtustega tegelemise tulemusel on ka õpilaste õpihuvi suurenenud ja õpitulemused paranenud.

Koolidelt, Haridus- ja Teadusministeeriumilt ning Riiklikult Eksami- ja Kvalifikatsiooni-keskusele saadud tagasiside näitab, et koolid ei oska praegu oma väärtuskasvatust kuigi tõhusalt analüüsida. Samuti pole kokku lepitud, kuidas ja mille alusel koolis tehtavat väärtusalast tööd hinnata. Seetõttu moodustas TÜ eetikakeskus riikliku väärtusarendusprogrammi raames 2009. aasta kevadel töögrupi, et arutada hindamisaluste kontseptsiooni üle. Töögrupi töös osalesid Haridus- ja

²¹ Eesti koolides toimuva väärtuskasvatuse erinevatest mudelitest annab aimu TÜ eetikakeskuse poolt välja antud kogumik „Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis“, koostajad Margit Sutrop, Pille Valk, Katrin Velbaum. Tartu: EKSA, 2009

²² Uuring viidi läbi riikliku väärtusarendusprogrammi raames 2009. aasta mais. Selle meetodika ja täpsemate tulemuste kohta saab infot eetikaveebist: <http://www.eetika.ee/578666>

Teadusministeerium, Hugo Treffneri Gümnaasium, Johannese Kool Rosmal, Kaagvere Erikool, Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Rocca al Mare Kool, Surju Põhikool, Tallinna Kristiine Gümnaasium, Tallinna Reaalkool, Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste instituut, Tartu Erakool, Tartu Katoliku Kool, Tartu Kivilinna Gümnaasium, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu Ülikooli eetikakeskus, Tartu Ülikooli haridusteaduskond, Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus ning Unipiha Algkool.

Arutelu alustati USA iseloomukasvatuse partnerlusprogrammi (*Character Education Partnership*) välja töötatud kvaliteedistandarditega tutvumisest.²³ Iseloomukasvatuse kvaliteedistandardid põhinevad Iseloomukasvatuse Ühingu „Tulemusliku iseloomukasvatuse üheteistkümmel printsiibil” (*Eleven Principles of Effective Character Education*)²⁴ ning Thomas Lickona ja Matthew Davidsoni „Üheteistkümmel printsiibi uuringul” (*Eleven Principles Survey*)²⁵. Töögrupp analüüsis põhjalikult nimetatud dokumente ja leidis, et Eesti koolidele mõeldud hindamisjuhendi koostamisel on võimalik USA kogemusest eeskujuna võtta, ent sealset mudelit tuleb siiski Eesti oludele kohandada. Eesti oludesse sobiva hindamismudeli väljatöötamist alustati Eesti koolidele sobivate väärtuskasvatuse printsiipide sõnastamisest. Selleks paluti koolidel ja ekspertidel esitada oma nägemus tulemusliku väärtuskasvatuse printsiipidest ning töötati laekunud ettepanekute põhjal välja koondversioon. Üleskutse peale laekus 10 ettepanekut, mille autoriteks olid Anna-Liisa Jõgi (Hugo Treffneri Gümnaasium), Külli Volmer (Johannese Kool Rosmal), Rein Rebane ja Meedi Neeme (Rocca al Mare Kool), Gunnar Polma ja Mai Gross (Tallinna Reaalkool), Liivi Lõhmus (Tartu Katoliku Kool), Karin Lukk ja Tiina Teppo (Tartu Kivilinna Gümnaasium), Lembit Jakobson (Unipiha Algkool), Jüri Ginter (Tartu Ülikooli haridusteaduskond), Tiiu Kuurme (Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste instituut), Piret Siivelt (Kaagvere Erikool).

²³ Vt http://www.character.org/uploads/PDFs/Pub_Quality_Standards.pdf.

²⁴ Vt http://www.character.org/uploads/PDFs/Eleven_Principles.pdf. Nende kahe dokumendi eestikeelsed tõlked on aadressil <http://www.eetika.ee/arendus/kirjandus/>

²⁵ Eesti keeles on USA iseloomukasvatuse programmi tutvustatud Merle J. Schwartzi artiklis kogumikus „Mõtestatud Eesti – ühiseid väärtusi otsides” (koost Margit Sutrop ja Triin Pisuke), Tartu: EKSA, 2008. USA juhtiva iseloomukasvatuse teoreetiku Thomas Lickona artikkel „Tehke oma koolist iseloomu edendav kool” on ilmunud TÜ eetikakeskuse väljaandes „Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik” (koost Märt Pöder, Pille Valk ja Margit Sutrop), Tartu: EKSA, 2009

Tulemuseks on väärtuskasvatuse alusprintsipiide kogum, milles on tähtsal kohal kolm küsimuste grupp:

1. *Kus* ehk millistes olukordades väärtustega saaks tegeleda? Millised on need kohad koolielus, mis on sobilikud väärtuste teadvustamiseks, refleksiooniks ning käitumisharjumuste kujundamiseks?
2. *Kes* on väärtusarendusse kaasatud? Millised sihtgrupid peaksid interaktsioonivõimalust omama? Kes on liidripositsioonil ning vastutab selle eest, et süstemaatiline tegevus toimuks nii indiviidi, klassi kui kooli tasandil?
3. *Kuidas* tagatakse väärtuskasvatuse mitmesuunalisus ja pidevus? Kas on loodud toimiv väärtuste kommunikatsioonivõrgustik? Kas väärtused jäävad deklaratiivseks või küsitakse endalt ja üksteiselt pidevalt, kuidas need väärtused kooli igapäevases tegevuses väljenduvad? Kas väärtusarendust mõistetakse kui igikestvat arenguprotsessi, milles on kasulik toetuda olemasolevale kogemusele?

Niisiis püüab antud hindamismudeli alus kokku koondada tulemusliku väärtuskasvatuse olulisimad aspektid.²⁶ Praegusel kujul võib see pakkuda tuge koolidele, kus soovitakse väärtuskasvatuse erinevatele tahkudele teadlikult tähelepanu pöörata, kuid mudeli hindamise dimensioon vajab alles tugevat arendustööd. Niisiis on tegemist esialgse ettepanekuga, millele ootame koolide ja väärtuskasvatuse erinevate osapoolte tagasisidet.

Töögrupi üksmeelne seisukoht oli, et kuigi koolid võivad otsustada erinevate väärtuskasvatuse mudelite kasuks, oleks kõigil kasu hindamisjuhendist, mis aitaks kaardistada oma väärtuskasvatuse alase töö tugevusi ja nõrkusi ning avastada seni kasutamata võimalusi ja ressursse. Süstemaatilise väärtuskasvatuse toetamisel peeti tõhusaimaks viisiks integreerida hindamisjuhend koolide sisehindamise süsteemi, pakkudes väärtuskasvatuse alast eneseanalüüsi ja refleksiooni abivahendit. Seejärel võiks kaaluda võimalusi, kuidas pakkuda sellele tegevusele tuge ka välishindamise kaudu.

²⁶ Koolide enesehinnangu mudeli alus on terviktekstina kättesaadav aadressil <http://www.eetika.ee/arendus/materjalid>

Ülevaade 2008. – 2009. a uuringutest

PISA 2006 – hoiakud ja saavutused

Karin Täht, Tartu Ülikooli psühholoogia instituudi isiksuse- ja sotsiaalpsühholoogia osakonna psühhomeetria teadur

Kas õpetaja või ülikooli õppejõud peaks huvituma psühholoogiast? Kui palju peaks õpetajakoolitus sisaldama psühholoogiat? PISA (*Programme for International Student Assessment*) 2006 uuringu tulemuste arvude jadasse süvenedes selgus, et laste tulemused haridusalases testis on seotud nende suhtumisega õppimisse – kas õpilane huvitub õppeainetest, kas ta tunneb rõõmu õppimisest. Tugevaim seos testi tulemustega oli psühholoogilisel teguril, mis näitab, kui võrd laps usub, et ta saab koolis nõutavaga hakkama.

Rahvusvahelise haridusuuringu PISA 2006 andmed on soovijatele internetist vabalt kättesaadavad. Käesoleva kokkuvõtte aluseks olev uuring²⁷ on tehtud neid andmeid kasutades. PISA uuring keskendub õpilaste põhioskustele lugemise, matemaatika ja loodusteaduste valdkonnas. Lisaks neile sisaldavad 2006. aasta uuringu andmed õpilaste vastuseid hoiakulistele küsimustele. Õpilastele esitati umbes 70 küsimust, millega uuriti, kas nad on loodusainete õppimisest huvitatud, kas nad väärtustavad loodusaineid, kas loodusainete õppimine valmistab neile rõõmu jne. Vastuste põhjal koostati 13 indeksit. Esialgne psühholoogilise uurimuse eesmärk oligi uurida hoiakuliste indeksite sisemist struktuuri ning õpilaste hoiakute seotust nende testitulemustega.

PISA andmemassiivid sisaldavad lisaks ainetestide tulemustele infot ka õpilaste sotsiaal-majandusliku tausta kohta; need andmed ning lisaks ka info õpilaste hoiakute kohta teevad PISA andmed väärtuslikuks psühholoogiaalaste uuringute läbiviijatele.

²⁷ Täht, K., Must, O. (2009). Relationship Between the Educational Performance and Attitudes of Estonian Students. In: J. Mikk, M. Veisson, P. Luik (Eds.), *Estonian Studies in Education, Vol. 1: Teenagers in Estonia: Values and Behaviour*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Nagu teame, olid meie õpilaste tulemused 2006. aasta PISA testis väga head. On väidetud, et haridusalased testid näitavad vaid kuivi, päheõpitud teadmisi, aga laste vaimseid võimeid nad olulisel määral ei kajasta. PISA 2006. aasta uuringu andmete faktoranalüüs näitas, et Eesti lapsed, kes näitasid kõrgeid tulemusi matemaatika testis, said hästi hakkama ka loodusteaduste ja lugemise ning kirjaoskuse testidega. Tegemist on seega tugeva üldandekuse faktoriga (korrelatsioon $>.80$). Veelgi enam, analüüsisist maade tasandil (agregeeritud andmetega) on varasemalt selgunud, et PISA maade keskmised korreleeruvad tugevalt ($r=0,84$) vastava maa IQ näitajaga²⁸ ehk PISA tulemusi võib käsitada selle maa IQ näitajana. Lihtsamalt öeldes esindavad riigi 15aastaste põhikooli õpilaste testitulemused oma maa intellektuaalset taset (rahvuslik keskmine, mis enamasti on saadud täiskasvanutel Raven'i testide läbiviimisel).

Kolmteist hoiakulist indeksit PISA andmetes oli võimalik taandada kaheks faktoriks (seega kõigi 13 indikaatori taga oli 2 varjatud mõjutegurit): esimese faktori võiksime nimetada sisemiseks motivatsiooniks (tähistame tähega M), kuna ta mõjutas indikaatoreid, mis näitasid õpilaste huvitatust loodusainetest – kas nad tunnevad rõõmu loodusainete õppimisest, kas nad väärtustavad loodusaineid enese jaoks jne. Teine faktor – enesetõhusus (tähistame tähega E) – mõjutas järgmisi hoiakulisi indikaatoreid: loodusainete õppimisega seotud enesetõhusust, teadlikkust oma võimetest loodusaineid õppida ja mina-pilti loodusteaduste õppimises. Osad indikaatorid jäid analüüsi käigus vaatluse alt välja, kuna eesmärk oli luua statistiliselt hea ja sisuliselt tõlgendatav mudel. Väidetavalt kujundavad hoiakud suuresti inimese sotsiaalse maailma tajut ja suhteid teiste inimestega. Koolielu ja õppimist vaadeldes on hoiakutena käsitletavad nii lapse suhtumine õppimisse, erinevatesse õppeainetesse kui ka kooli ja koolikaaslastesse. Ka suhtumine iseendasse kui õppijasse on õpilase hoiak.

Enesetõhusus ehk E-faktor

Psühholoog Albert Bandura²⁹ on defineerinud enesetõhususe kui inimese usu oma võimesse konkreetsetes olukordades hakkama saada. Inimese enesetõhusus mängib

²⁸ Lynn, R., Mikk, J. (2009). National IQs predict educational attainment in math, reading and science across 56 nations. *Intelligence*, 37, 305 – 310

²⁹ Bandura, Aa (1997). *Self-efficacy. The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company

suurt rolli eesmärkide saavutamisel, ülesannete lahendamisel, erinevate väljakutsetega hakkama saamisel (Bandura, 1997).

Motivatsioon ehk M-faktor

M-faktori alla koonduvad tegurid, mida võib kokku võtta sõnaga „motivatsioon“. Motivatsiooni on üldiselt defineeritud kui mingi käitumise tõukejõududeks olevat asjaolude kogumit. Seega moodustavad õpimotivatsiooni need asjaolud, mis panevad õpilase õppima. Motivatsiooni on vaadeldud ka eraldi sisemise ja välimise motivatsioonina. Välimise motivatsiooni all mõistetakse enamasti võimalikke hüvesid, mida teatud käitumise korral võimaldavad teised inimesed, väline maailm. Sisemine motivatsioon tuleneb inimesest enesest. Sisemine motivatsioon viitab millegi tegemisele seepärast, et see on loomupäraselt huvitav ja nauditav³⁰.

Vaimse võimekuse ja hoiakute seos

Analüüsi käigus eristus kolm latentset mõju omavat faktorit: üldist võimekust tähistav G ning hoiakulised M (sisemine motivatsioon) ja E (enesetõhusus). Uurides nende kolme latentse faktori omavahelisi seoseid Eesti andmetel, selgus, et korrelatsioon M ja G vahel on 0,20 ning E ja G vahel 0,60. Viimane, suhteliselt kõrge korrelatsioon näitab, et mida kõrgem on lapse enesehinnang loodusteaduste õppimisel, seda paremini tal ka aine omandamine suure tõenäosusega läheb. Ja loomulikult ka vastupidi, häid tulemusi saaval lapsel on tihti kõrgem enesehinnang, seetõttu on kõnealune seos üsnagi ootuspärane.

Seevastu korrelatsioon motivatsiooni (M) ja üldandekuse (G) vahel on tunduvalt nõrgem ja näitab, et seesmiselt rohkem motiveeritud lapsed ei pruugi saavutada kõrgeid tulemusi haridusalastes testides ning vastupidi. Tundub, et loomulik seos sisemise motivatsiooni ja saavutuste vahel on Eesti õpilaste puhul kuhugi kaduma läinud. Miks meie õpilaste sisemine motivatsioon ei realiseeru tulemusteks?

³⁰ Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000) Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology* 25, 54 – 67

Kokkuvõtteks

PISA tulemuste analüüs näitas, et mõeldes õpilaste tulemustele (haridustestides, riigieksamitel jne) ei saa jätta tähelepanuta seda, kuidas õpilased suhtuvad õppetöösse, kas nad õpivad rõõmuga, usuvad, et nad saavad kooliülesannetega hakkama. Need on psühholoogilised tegurid, mis ühest küljest kindlasti on inimese kaasasündinud omadused, teisalt aga mõjutatavad ka kasvatusena. *Nature versus nurture* – dilemma, mille üle teadus praegu agaralt diskuteerib. Järjest olulisemat rolli hakkab teadus omistama viimasele poolele: *nurture* – keskkond. Õpilase vaatevinklist on keskkond niihästi tema kodu kui kool. Ta veedab suure osa oma ärkvelolekust koolis ja on seal mõjutatud nii kaasõpilastest kui õpetajatest.

Käesoleva uuringu valguses oleks mõistlik üle vaadata õpetajakoolituse ainekavad just psühholoogilise väljaõppe aspektist. Kas ei peaks mõtlema ka õpetajate eneste psühholoogilisele toele? Vaja on investeerida õpetajate enesetäiendamisse nii ainealases kui isikliku arengu mõttes, sest „õpetaja ei pea ämbrit täitma, vaid tõrvikut läitma“. Tore oleks, kui õpilased saaksid koolis tegeleda ka loovust ja huvisid toetavate õppeainete ja harrastustega. Edukogemus ühes valdkonnas võib toetada õpihuvi laienemist ka teistesse valdkondadesse.

Gümnaasiumid avalikkuse pilgu all

Laura Kirss, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS

Eesti gümnaasiumides antava hariduse kvaliteedi küsimus kerkib avalikkuse tähelepanu keskpunkti alati suve lõpul või sügise algul, kui ajakirjandus on kätte saanud gümnaasiumide riigieksamite tulemused ning nendest kokku pannud igaüks oma versiooni „Eesti parimatest koolidest“. Pingeridade avalikustamisega kaasneb alati debatt sellest, mida riigieksamite tulemused ja nende alusel koostatud pingeread näitavad või ei näita ning kas selline koolide võrdlemine on õige või vale. Kahjuks pole seni avaldatud pingeridadega seotud arutelud kuigi tihti jõudnud selleni, mida pingeridade asemel või lisaks võiks koolide võrdlemisel kasutada. Näiteks mis infot võiksid lisaks riigieksamite tulemustele vajada põhikooli lõpetajad, kes endale sobivat gümnaasiumi valivad.

Vajadusest otsida ja leida riigieksamite tulemuste kõrvale teisi koolide võrdlemiseks kasutatavaid näitajaid viis PRAXIS läbi uuringu, mille raames analüüsiti koolide indikaatorite vallas Eestis ja teistes riikides varem tehtut ning uuriti intervjuude kaudu õpilaste, koolijuhtide ning lapsevanemate arvamust „hea kooli“ tunnustest.

Koolide võrdlusnäitajad, mille eesmärgiks on ületada kodaniku ja avaliku sektori vahelist informatsiooni asümmeetriat, on aruteluobjektiks teistes riikides juba aastakümneid. Täielikult üksmeelele sobivate näitajate suhtes polegi jõutud. Üldisem konsensus on välja kujunenud selles osas, et tulemusnäitajate kasutamisel tuleb olla ettevaatlik ning arvestada mitmete võimalike kõrvalmõjudega: nt oht, et organisatsioonid hakkavad keskenduma ainult mõõdetavatele eesmärkidele ning muud olulised eesmärgid muutuvad sekundaarseiks; vajadus end paremana näidata võib soosida näiteks andmetega manipuleerimist või käitumise muutmist. Üldiselt rõhutatakse uuringutes vajadust kasutada koolide võrdlemiseks mitmeid erinevaid indikaatoreid, et koolidel oleks võimalus oma tugevusi ja eripära esile tuua.

Koolide kvaliteeti peegeldavate indikaatorite otsimisel tuleb silmas pidada, millised on need kooli poolt kontrollitavad tegurid³¹, mis on hariduse kvaliteediga seotud. Koolide tulemuslikkuse uuringud rõhutavad sageli kooli õhkkonna tähtsust heade tulemuste saavutamisel. Oma mõju omavad ka kooli ressursid ja kooli poliitikad, kuid nende osatähtsus tulemuslikkuse määramisel on enamasti väiksem kui kooli kliima. Maailma edukamate haridussüsteemide uuringust on ka teada, et väga selgelt omab hariduse kvaliteedi kindlustamisel kriitilist tähtsust õpetajate õpetamiskvaliteet.

Eestis ei ole koolide võrdlemist võimaldavate näitajate teema tegelikult uus. Mitmete algatuste raames on koolide võrdlemise teemaga tegeletud. Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt on välja töötatud koolide tegevusnäitajad Eesti Hariduse Infosüsteemis, mis on üheks aluseks koolide sisehindamisel. Otseselt ei ole ükski algatus seni siiski lähtunud õpilaste ning lapsevanemate infovajadustest koolide võrdlemisel.

Lähtudes õpilaste ning lapsevanemate vajadusest saada koolide võrdlemiseks ning valiku tegemiseks kasulikku ja riigieksamitest mitmekülgsemat informatsiooni, viis PRAXIS Viljandimaa õpilaste, koolijuhtide ning lapsevanematega läbi intervjuud, uurimaks nende arvamust heast koolist.

Uuringu tulemused näitavad, et hea kool on suures osas seotud osaliselt subjektiivselt tajutud meeldiva õhkkonnaga, mille oluliseks iseloomustajaks on head õpilaste-õpetajate suhted ning turvatunne. Kuna tegemist on näitajaga, mida eelkõige peegeldavad kooli liikmete hinnangud, oleks siinkohal parim näitaja õpilaste rahulolu määr kooli õhkkonnaga. Selle puudusel võiks üheks võimalikuks alternatiiviks olla õpilaste kohalkäimise määr kui teatud peegeldus koolikliima meeldivusest.

Õpetajaskond on kahtlemata teine oluline valdkond, mille kohta on näitajat vaja. Formaalsest kvalifikatsioonist enam tähtsustasid uuringus osalejad pigem õpetajate oskust oma aine õpilastele selgeks teha ning tekitada neis õpimotivatsiooni. See näitaja nõuaks taas õpilaste hinnangute kogumist. Kuna uuringus osaliste arvates peegeldavad teatud määral õpetajate headust siiski ka nende enesetäiendamises ning erialases

³¹ Õpilaste tausta ning kooli sotsiaal-majandusliku konteksti seos haridustulemustega on ammu uuringutest teada, kuid kuna need tegurid ei kuulu üldjuhul kooli kontrolli all olevate tegurite hulka, ei keskendu koolide tulemuslikkuse uuringud nendele

tegevuses osalemine (nt ainelituste või rahvusvaheliste erialavõrgustike kaudu), võiks neid näitajaid ka kasutada. Õpetajate vanuselise koosseisu peegeldus võiks samuti kasutusel olla, sest see pakub võimalust valida oma eelistustele vastav kool (kas eelistatakse pigem kogemusi või uusi, värskaid teadmisi).

Õppetingimusi peetakse koolihariduses samuti oluliseks. Eelkõige omavad siinkohal tähtsust õpetamiseks vajalike tingimuste olemasolu ning õppetöö individuaalsuse ulatus. Kuna õppetingimuste kohta ei ole selget standardit, mida koolide iseloomustamiseks saaks kasutada, siis saaks seda aspekti taas peegeldada osaliste rahulolu kaudu. Õppetöö individuaalsuse kohta annavad infot õpilaste ja õpetajate suhtarvud või klassikomplektide suurus. See info pakub võimalust igaühel valida enda eelistustele vastava suurusega õppeasutus.

Koolide headuse üle otsustades mängivad alati rolli koolide tulemused ning saavutused. Otseselt riigieksamite keskmiste punktisummade asemel võiks pigem vaadelda gümnaasiumi kui keskharidust võimaldavat õppeasutust ehk seda, kui paljud lennu alustajatest gümnaasiumi lõpetavad. Samuti eeldatakse healt koolilt, et nad süstivad õpilastesse edasipürgimissoovi ning õpihuvi, mistõttu peetakse oluliseks näitajaks erinevatel tasemetel (kutseharidus, kõrgkool) edasiõppijate määra.

Uuringus osaliste arvamustest tuli ka esile, et koolide võrdlemisel tuleks tähelepanu osutada koolide laiemale rollile ühiskonnas: koolid võiks pakkuda infot selle kohta, mida nad teevad selleks, et nende õpilastest kasvaksid tublid ühiskonna liikmed ning mitmekülgsed isiksused. Seetõttu oleks vajalik saada infot kooli poolt pakutavate huviringide arvu ja nendes osalevate õpilaste osakaalude kohta, aga ka nt rahvusvahelistes projektides osalenud õpilaste kohta. Praktiliste oskuste arendamist võiks peegeldada praktikumide osakaal õppekavas.

Lisaks selgus uuringust, et koolis pakutavad õppesuunad on õpilaste gümnaasiumivalikul oluliseks teguriks, mistõttu koolid võiksid sellekohast infot selgelt ning ülevaatlikult (suuna põhiainete maht) õpilastele edastada.

Kokkuvõttes võib öelda, et kuigi gümnaasiume on mitmeski osaliste jaoks olulises aspektis (õhkkond, õpetajad, õppetingimused) keeruline konkreetsete näitajatega iseloomustada tulenevalt nende sõltuvusest osaliste subjektiivsetest hinnangutest, on siiski lisaks riigieksamitele mitmeid võimalusi, mille kaudu gümnaasiume võrrelda ning nendes pakutavat haridust iseloomustada. Erinevad näitajad loovad koolidest oluliselt mitmekülgsema pildi, mille alusel on tulevastel õpilastel võimalus teadlikumalt valikuid teha. Oluline on ka, et mitmed näitajad (nt õpilaste-õpetajate suhtarv, õpetajate vanuseline koosseis, õppesuunad) ei ole oma olemuselt normatiivsed, vaid pigem informatiivsed, mistõttu võimaldavad koolidel oma olemust ning eripära rõhutada, lahterdamata koole otseselt „headeks“ või „halbadeks“.

Koolijuhtimise täiustamine

Maie Kitsing, Haridus- ja Teadusministeeriumi välishindamisosakonna nõunik

Koolijuhtimine on muutunud rahvusvaheliselt prioriteetseks hariduspoliitiliseks teemaks, täites võtmerolli koolide tulemuste parandamisel, mõjutades õpetajate motivatsiooni ja võimekust ning kujundades õpetamiseks ja õppimiseks soodsa õhustiku ja keskkonna. Riigid püüavad kohandada oma haridussüsteeme detsentraliseerimise suunas, suurendades juhtide vastutust tulemuste eest. Paljudes riikides on probleeme, kuna minevikuvajadustest lähtuv koolijuhi roll ei ole enam sobiv. Tundub, et industriaalajastul välja kujundatud koolidirektori roll ei ole piisavalt muutunud, et toime tulla keerukate väljakutsetega, millega koolid 21. sajandil silmitsi seisavad.

Eespoolnimetatud arengud ja väljakutsed on muutnud koolijuhtimise OECD riikides ja partnerriikides väga oluliseks, mistõttu OECD viis koolijuhtimisest läbi rahvusvahelise uuringu „Koolijuhtimise täiustamine“ (*Improving School Leadership*), mille eesmärk oli anda poliitikakujundajatele teavet ja analüüsiandmeid, et neil oleks kergem välja töötada strateegiaid, mille tulemusel paranevad nii õpetamine kui ka õppimine. Uurimises osalesid Austraalia, Austria, Belgia (flaami ja prantsuse kogukond), Tšiili, Taani, Soome, Prantsusmaa, Ungari, Iirimaa, Iisrael, Korea, Holland, Uus-Meremaa, Norra, Portugal, Sloveenia, Hispaania, Rootsi ja Ühendkuningriik. Uuringu tulemusel on valminud kaks raportit: „Koolijuhtimise täiustamine“ ja „Süsteemse juhtimise juhtumiuuringud“. Esimeses osas selgitatakse, miks koolijuhtimisest on saanud hariduspoliitiline prioriteet ja esitatakse 4 poliitilist hooba, mis aitaksid kaasa koolijuhtimise kaasajastamisele. Teine osa esitab uuendusliku koolijuhtimise praktika näited.

Järgnevalt lühidalt uuringus välja toodud neljast suunast, miks peaksid kõige tõhusamalt koolijuhtimist parendama.

1. **Sõnastada koolijuhi vastutusala.** Uuringud on näidanud, et juhid võivad kooli ja õpilaste edasijõudmist oluliselt mõjutada, kui neile antakse vajalikul määral vabadust otsustada. Samas toonitatakse, et autonoomia üksi, kui seda piisavalt ei

toetata, et too kaasa automaatselt olukorra paranemist. Samuti on oluline selgus koolijuhi õigustes ja kohustustes. Poliitikakujundajatel soovitatakse anda koolijuhtidele suuremat autonoomiat koos vajaliku toetusega, määratleda õpilaste parema õppe huvides uuesti juhi vastutusalad (õpetajate kõrge taseme toetamine, hindamine ja arendamine); eesmärkide seadmine, hindamine ja aruandlus; strateegiline finants- ja inimressursside juhtimine; koostöö teiste koolidega.

2. **Koolijuhtimise, sealhulgas eestvedamise delegeerimine.** Koolijuhtide suurenenud vastutus ja aruandekohustus toovad kaasa vajaduse delegeerida nii juhtimist (sh eestvedamist) nii koolides kui ka koolide vahel. Viidatakse keskastme juhtide vähesele kasutamisele ja tuuakse välja, et keskastme juhtide ülesanded on sageli ebaselged ning nende töö jääb sageli tunnustamata. Soovitatakse julgustada ja toetada juhtimise delegeerimist, samuti toetada koolinõukogusid (hoolekogusid) nende ülesannete täitmisel.
3. **Arendada koolijuhtidel tõhusaid juhtimisoskusi.** Strateegiate väljatöötamisel tuleb keskenduda kooli tulemuste parandamisega seotud oskuste arendamisele. Poliitikakujundajatel soovitatakse arvestada, et juhtimise arendamine peab olema pidev protsess (soodustada juhtide osalemist juhtimise põhikoolitusel, korraldada sissejuhatavaid koolitusprogramme ja tagada täiendusõpe vastavalt vajadusele ja kontekstile). Uuringus viidatakse, et koolijuhtide koolitusi korraldavad mitmesugused koolitusasutused, kuid nende pakutavad koolitused on nõrgalt seostatud, mistõttu antakse soovitus tagada eri institutsioonide pakutava õppe seostatus. Samuti soovitatakse tagada tõhusate koolitusvõimaluste piisav mitmekesisus.
4. **Koolijuhi ameti atraktiivsuse suurendamine.** Uuringus osalevate maade puhul toodi välja, et lähiaastail on oodata arvestatavat juhtide põlvkonna vahetust, kuna suur osa juhte on jõudmas pensioniikka. Potentsiaalseid juhte hirmutab aga suur töökoormus, vastutus ja asjaolu, et töö pole piisavalt toetatud ega tasustatud. Et värvata edukaid koolijuhte, tuuakse soovitusena välja: kasutada professionaalset värbamisteenust (värbamisprotseduur peaks lisaks tavapärasele intervjuule hõlmama mitmesuguseid meetodeid ja protseduure kandidaadi sobivuse hindamiseks). Tagada koolijuhtide palkade konkurentsivõimelisus, tunnustada

koolijuhtide kutseorganisatsioonide rolli ja pakkuda valikuid ning tuge karjääriarenduseks.

Uuringu aruande II osas on põhjalikumalt käsitletud Austraalia (Victoria), Suurbritannia (Inglismaa), Soome, Austria ja Belgia (Flandria) koolijuhtimist. Viiele riigile on omane juhtide eestvedamisoskuste süsteemne arendamine, luues võimalusi koolidevaheliseks koostööks ja pakkudes vastavat koolitust ning juhendamist. Nii on näiteks Inglismaa kohalikes omavalitsustes tööle rakendatud juhtide nõunikud, Austrias on loodud nn „Eestvedamise Akadeemia“, kus erinevate tasandite õppeasutuste juhte koolitatakse vastavalt uuele visioonile koolijuhtimisest.

21. sajandi koolijuhtimise väljakutsed

Meie jaoks uudsena esitatakse väljakutsed, mis peaksid koolijuhtidel olema iseennast ja oma õppeasutust arendades. Esimeseks sooviks peaks olema tahe olla püsivalt hea kool, mis tähendaks, et koolis oleks:

- eestvedamine koos visiooni, julguse ja veendumuse olemasoluga;
- õpilastele esitatud kõrged ootused ja ambitsioonid;
- personali terviklikkus;
- personaalne õppimine;
- õpilaste arengu jälgimine;
- jagatud eestvedamine;
- pidev tagasisidestamine tegutsemisest ja tegutsemise mõjudest;
- investeerimine professionaalsuse arendamisse;
- arusaamine, et kõik on õppijad.

Teiseks oleks pürgimus jõuda maailmaklassi. Kool, kes on seadnud endale nimetatud eesmärgi, peaks:

- otsima parendusvõimalusi edaspidiseks;
- tähelepanu osutama õpitulemustele ja tulemuste vahe vähendamisele;
- kasvatama liidreid;
- parendama süstemaatiliselt õpetamist ja õppimist;
- olema võimalusel praktikakooliks;
- uurima oma tegevust ja olema innovatiivne;

- avama ukse teistele professionaalidele;
- vähendama süstemaatiliselt takistusi õpilaste õppimisel ja pidevalt parendama õpilaste rahulolu;
- laiendama oma piire kogukonnas, üleriiklikult ja rahvusvaheliselt.

Kolmandaks väljakutseks oleks tahe aidata teistel koolidel muutuda paremaks. Neid koole iseloomustab:

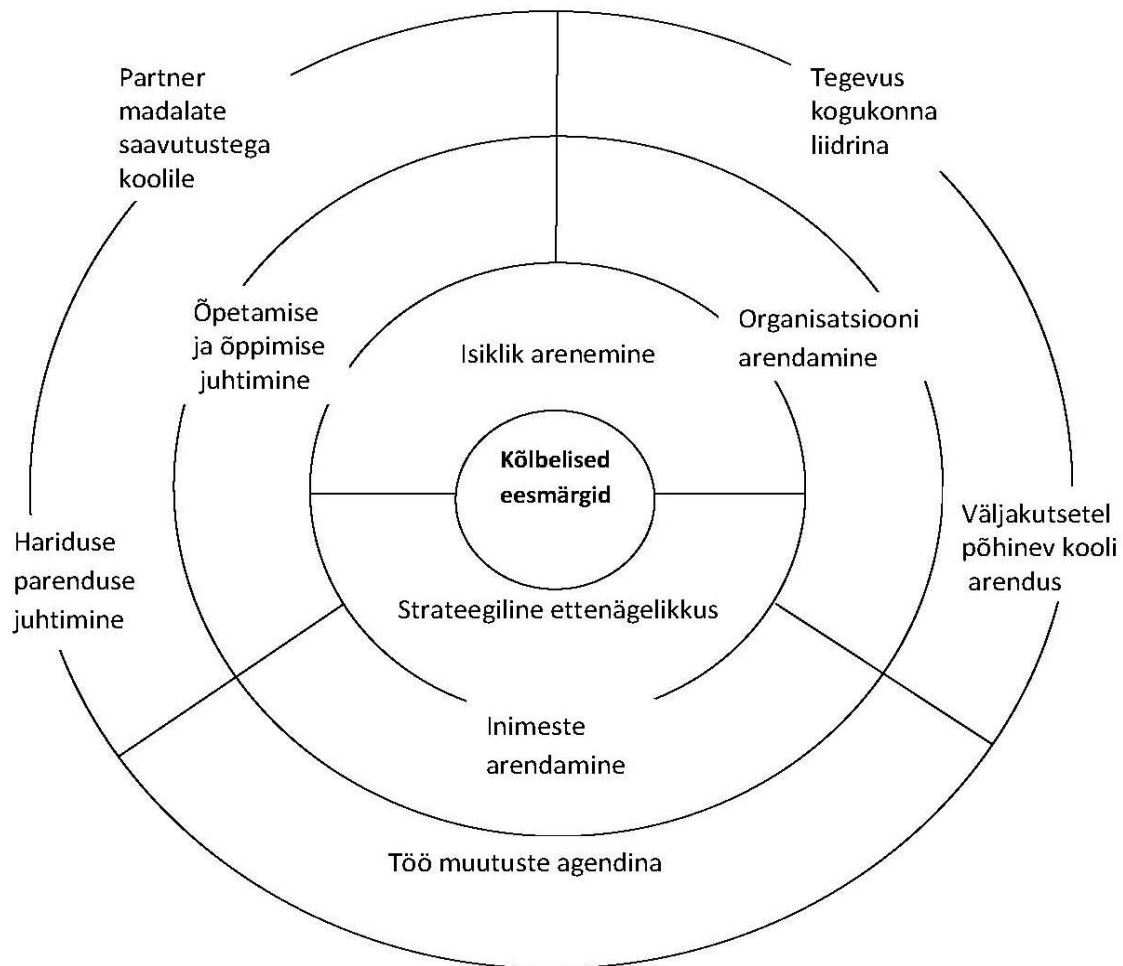
- aktiivne kooli partnerlus;
- hindamise vajaduse mõistmine ja eesmärkide järgimine;
- strateegiline selgus ja kõrgete ootuste seadmine;
- oskuslik pühendumuse ja asjatundlikkuse suunamine;
- madalatele tulemustele tähelepanu osutamine;
- põhiprintsiipide modelleerimine;
- väljakutseid soosiv ja tuge pakkuv keskkond;
- tegevuste ja tulemuste monitooring;
- võimekuse arendamine.

Professor David Hopkins, üks uuringu läbiviijaid, on rõhutanud kõrgel tasemel liidrite olemasolu vajalikkust haridussüsteemi arendamisel. Need oleksid liidrid, kel on tahe osaleda kogu riigi hariduse edendamisel. Hopkinsi järgi peaksid süsteemi arendamise liidrid omaks võtma järgmised põhimõtted:

- väärtustama õpilaste saavutuste mõõtmise olulisust parenduse aspektist lähtuvalt (tõus ja vahe vähendamine);
- kujundama põhikokkulepped organisatsioonis õpetamise ja õppimise parendamisest – tahe arendada iga õpilase potentsiaali;
- kujundama organisatsioonist õppiva kogukonna, sh väärtustama üksteiselt õppimise;
- liikuda võrdsuse ja kaasava hariduse suunas;
- tajuda erinevate tasandite mõju (klass, kool, süsteem);
- teha väikesi muutusi tähelepanuväärival viisil.

Lühidalt kokkuvõetuna väidab prof Hopkins, et kõige aluseks on inimese väärtused, mis annavad suuna tema tegevusteks ja otsusteks. Haridussüsteemi keskne väärtus on iga

lapse areng ja inimesed, kes loovad selleks vajalikud tingimused, peavad järjepidevalt tegelema oma professionaalsuse tõstmisega. Uuringu tervikuna rõhutab, et poliitikakujundajad mõistaksid vajadust panustada koolijuhtimise süsteemsesse arendamisse.

Joonis 1. Süsteemse eestvedamise mudel

David Hopkins

Eesti põhikooli efektiivsus

Aaro Toomela, PhD, Tartu Ülikooli haridusteaduskond, Tallinna Ülikooli Psühholoogia Instituut

Haridus- ja Teadusministeerium toetab ajavahemikul 01.05.2006 kuni 31.12.2009 läbiviidavat uuringut „Eesti põhikooli efektiivsus“. Projekti eesmärgiks on uurida Eesti haridussüsteemi toimimist, keskendudes sealjuures olulisematele lapse arengut mõjutavatele teguritele ja nende mõju arengu erinevatele näitajatele, mille alusel Haridus- ja Teadusministeerium saab informatsiooni hariduspoliitiliste otsuste tegemiseks. Teguritena uuritakse lapsega, tema kodukeskkonnaga, kooliga, kooli ja kodu vahelise koostööga ning kooli õppekavadega seonduvaid näitajaid.

Projekti ülalnimetatud eesmärgid on sõnastatud väga laialt. Kasvatusteadustes on palju tavalisemad uuringud, milles keskendutakse haridussüsteemi toimimise üksikutele aspektidele. Lai eesmärgipüstitus ei olnud aga sugugi juhuslik. Kaasaja haridusteadusi ja laiemalt sotsiaal- ja käitumisteadusi iseloomustab tihti keskendumine kitsastele probleemidele. Viimase kümnendi üldised suundumused nende teaduste metodoloogias osutavad, et taoline killustumine ei vii mitte ainult uuritava nähtuse tervikliku ettekujutuse kadumiseni, vaid lausa võimetuseneni uuritavat nähtust üldse mõista. Teadusuuringute killustumise tagajärgi iseloomustas kena võrdlusega Saksa psühholoogia suurkuju ja gestaltpsühholoogia koolkonna üks rajajaid Wolfgang Köhler enam kui pool sajandit tagasi järgmiselt: „Keegi ei saa mõista malemängu, vaadeldes käike ainult ühes malelaua nurgas.“ Tõepoolest, mängukäikude „uurimine“ ainult ühes laua nurgas mitte ainult ei kaotaks silmist tervikut, vaid viiks sisuliselt mõttetute tulemusteni.

Sama põhimõtte kehtib iga tervikliku nähtuse uurimise kohta – uuritavat nähtust on võimalik mõista siis ja ainult siis, kui uuring teostatakse nii, et tervikpilt uuritavast nähtusest on kogu uuringu vältel säilinud. Sellised kaalutlused olid ka põhjuseks, miks projekt esmapilgul nii laialivalgivate eesmärkidega seoti. Haridussüsteemi toimimise keskseks teemaks on õpilase mitmekülgne areng. Mõistmaks õpilase arengut, on vaja uurida samaaegselt kõiki peamisi arenguga seostuvaid tegureid: õpilase enda

kognitiivseid ja mittekognitiivseid psüühilisi omadusi, tema kodust arengukeskkonda, koolikeskkonda ja õpetajat. Vastavuses seatud eesmärkidega uuritakse projektis õpilaste isiksuse erinevaid tahke, tema teadmiste taset erinevates valdkondades, õppimisvõimet, taju, mälu, mõtlemist, planeerimisoskust, emotsioone ja motivatsiooni. Kodu- ja koolikeskkonda kirjeldatakse samuti mitmekülgset. Kodukeskkonda kirjeldavad nii õpilased ise kui ka nende vanemad. Lisaks elutingimustele uuritakse ka lastevanemate hoiakuid ja suhtumist lapse arengusse. Väga olulisel kohal uuringus on õpetaja, kes vastab suurele hulgale õpetamise praktika ja teooriaga seotud küsimustele ning aitab kirjeldada igat konkreetset uuringus osalevat õpilast. Koolikeskkonna kirjeldus väljub tavalistest raamidest, lisaks kooli infrastruktuuri kirjeldamisele uuritakse näiteks ka sotsiaalseid suhteid klassis, erinevaid koole.

Kaugemas perspektiivis on põhjendatud taolise kompleksse uuringu läbiviimine kõigil haridussüsteemi astmetel, käesolev uuring on esimeseks sammuks selles suunas. Siin keskendutakse 3. klassi laste arengu uurimisele kolme aasta jooksul. Uuringus osaleb kokku 29 kooli. Koolid on valitud nii, et esindatud oleks võimalikult erinevad koolid. Nii osalevadki uuringus kõrvuti rohkem kui saja 3. klassi õpilasega koolid ja koolid, kus 3. klassis õpib ainult kaks õpilast. Uuringus osalevad koolid paiknevad linnas ja maal, mandril ja saartel.

Eraldi teemaks uuringus on küsimus, kui efektiivsed on koolid laste arengu toetamisel. Praegu kirjeldatakse koolide edukust valdavalt väljundi alusel: edukamaks peetakse koole, kus õpilased lõpetavad kõrgete riigieksamite tulemustega ja on edukad näiteks ülikooli astumisel. Taolised näitajad paraku ei oma üldse mingisugust seost kooli efektiivsusega. Kooli, haridussüsteemi rolliks on lapse arengu toetamine. Vastavalt on kooli efektiivsuse näitajaks mitte lõpetajate tase, vaid hoopis näitajad, mis kirjeldavad arengut, õpilase muutumist õppimise jooksul. Laste arengupotentsiaal on erinev. Kõige efektiivsem on niisugune kool, kus lapse arengupotentsiaali maksimaalselt toetatakse, kus laps saab oma potentsiaali maksimaalselt realiseerida. Mõistmaks tegureid, mis seostuvad kooli efektiivsusega, valiti uuringusse koolid erinevate formaalsete edukuse näitajatega ning lisaks erineva õpilaste algtasemega. Nii osalevadki uuringus koolid, kuhu valitakse võimalikult edukaid lapsi, ja koolid, kuhu valitakse õpiraskustega lapsi. Loomulikult osalevad uuringus ka koolid, kuhu õpilasi ei valita. Laste arengu jälgimine

erinevates koolides võimaldabki avastada tunnuseid, mis iseloomustavad tegelikult efektiivseid koole, kus õpilaste arengupotentsiaal saab rohkem avalduda.

Uuringus osalevates koolides jälgiti kõiki 3. klassi lapsi. Uuringus ei osalenud vaid õpilased, kes ise või kelle vanemad ei andnud nõusolekut uuringus osalemiseks. Laste arengut ei ole võimalik kirjeldada, uurides igat last vaid ühe korra. Seepärast osalesid ühed ja samad lapsed uuringus nii 3., 4. kui ka 5. klassis õppimise ajal.

Eesti põhikooli efektiivsuse uuringu tulemused ei mahu kindlasti paarile uuringut tutvustavale leheküljele. Käesoleva uuringu läbiviimine võib esmapilgul tunduda ülemäära tööjõukulukas – juba mitmekülgsete andmete kogumine ise nõuab märkimisväärsel hulgal tööaega. Praegu on andmekogusse koondatud andmed rohkem kui 900 lapse kohta. Need andmed sisaldavad ka lastevanemate täidetud ankeete. Kolmandas ja neljandas klassis kogutud andmed moodustavad hetkel andmefaili, milles on igat uuritud last kirjeldatud rohkem kui 2300 üksiktunnusega, mis on koondatavad lapse ja tema arengukeskkonna rohkem kui sajaks erinevat aspekti kirjeldavaks näitajaks. Lisaks on kogutud andmed rohkem kui poolesaja õpetaja kohta. Selline andmekogu võimaldab vastata sadadele kui mitte tuhandetele erinevatele õpilase arengut puudutavatele küsimustele. Järgnevalt kirjeldan seni saadud tulemusi, mis moodustavad vaid osa projekti lõppväljundist. Projekti oodatavad tulemused on rühmitatud erineva tasemega väljundite kaupa.

Hariduspoliitiliste otsuste tegemisega seotud väljundid

Hariduspoliitilised otsused on oluliselt efektiivsemad ja sisukamad, kui nad saavad toetuda kooli efektiivsust kirjeldavatele mõõtmistele. Taolised mõõtmised peavad toetuma teaduspõhiste mõõtvahenditele. Käesoleva projekti üheks eesmärgiks oli kooli efektiivsuse monitooringuks vajalike mõõtevahendite koostamine ja eeltestimine. Uuringus kasutatud mõõtvahendid on osutunud adekvaatseks väga erinevate laste omaduste, teadmiste ja oskuste statistiliselt kõrgelt usaldusväärseks prognoosimiseks, nagu osutavad ka allpooltoodud detailsed analüüsid. Kooli efektiivsuse monitooringuks sobivad mõõtvahendid on seega loodud.

Teiseks, hariduspoliitika peab toetuma õpetajale. Seetõttu on oluline õpetajate probleemide (eelkõige kooli ja õpetamisega seotud probleemid) väljaselgitamine ja probleemide ületamise teede leidmine. Õpetaja tegevustega seotud probleeme käsitleb projektis peamiselt Krista Uibu. Tema uuringust selgub, et õpetajate kõige suuremaks probleemiks on hetkel kasutuses olev õppekava ja selles sisalduvad ebaadekvaatsed nõudmised. Hariduspoliitiliselt oluline on samuti õpilaste kohustuste ja vastutusega seotud küsimuste lahendamine. Uuringus ilmnes veel rida probleeme, mis puudutavad küll suhteliselt väiksemat osa õpetajaid ja koole, kuid Eesti mastaabis tervikuna on olulised lahendada (näiteks regionaalpoliitikaga seotud väikeste koolide probleemid).

Kooli efektiivsuse parandamisele suunatud väljundid

Projekti järgmise taseme väljundid puudutavad kooli toimimist. Koolid võivad olla erineva efektiivsusega. Käesolevas projektis otsiti ka vastuseid küsimustele, milline on hästi toimivaid koole iseloomustav niinimetatud "hea praktika" kogemus ja milline on tagasihoidlikumalt laste arengut toetav niinimetatud "halva praktika" kogemus. „Hea ja halva“ praktika küsimustega tegelesid Krista Uibu, Kristina Seepter ja Mairi Männamaa. Krista Uibu tulemused osutavad, et õpetajad erinevad sisuliselt oma õpetamisstiilides ja tegevustes. Sellised õpetajate erinevused on aluseks järgnevale hinnangule – millised õpetaja tegevusega seotud aspektid on seotud laste arenguga ja millised mitte. Mairi Männamaa analüüside tulemused näitavad, et õpetajate erinevused õpetamistegevustes seostuvad mõnevõrra laste tulemustega, kuid need tulemused peab panema laiemasse konteksti. Nimelt, Kristina Seepteri analüüside tulemused osutavad, et õpetaja roll võib olla väiksem, kui tavaliselt arvatakse. Õpetajate tegevuse erinevused ei seostu laste arengu erinevustega, kui lastest tulenevad erinevused on arvesse võetud. See on teema, mille edasine süvaanalüüs on enam kui vajalik. Oleks täiesti vale järeldada, et „süüdi“ on õpetajad, kes ehk erinevad oma õpetamises vaid ebaolulistest nüanssides. Õpetajatevaheliste erinevuste suhteliselt väike roll võib hoopis osutada ka õpetajate endi väljatoodud ilmselt ebaadekvaatsetele õppekavaga sätestatud nõuetele, millele vastamine ehk ei võimaldagi õpetamisega tegeleda. Nii või teisiti, käesolev projekt osutab, et laste individuaalsete erinevuste arvessevõtmisel võib õpetajate roll õpitulemuste kujunemisel olla tagasihoidlikum, kui seda tavaliselt arvatakse. Või siis on õpetajate õpetamisstiilides ja tegevustes õpitulemusi määravaid aspekte, mida kaasaja kasvatusteadused pole veel osanud ammendavalt formuleerida.

Eraldi oluliseks teemaks kooli efektiivsuses on hariduslike erivajadustega lastega toimetulek. Maailmapraktikas on juba ammu teada, et mida varem avastatakse hariduslikud erivajadused ja toetatakse selliste vajadustega laste arengut spetsiifiliste meetoditega, seda suuremaks osutub erivajadustega laste arengupotentsiaal. Käesoleva projekti eesmärgiks oli ka hariduslike erivajaduste varase väljaselgitamise vahendite loomine ja eeltestimine. Uuringu tulemused osutavad, et uuringu käigus on loodud terve rida mõõtvahendeid, mis võimaldavad varakult hinnata võimalike õpiraskuste kujunemist. Nende vahendite hulka kuuluvad näiteks enesehinnangu erinevaid aspekte kirjeldavad testid (Aivar Ots), eneserefleksioon ja isiksuse omadused (Grete Arro), kognitiivsed testid (Grete Arro, Mairi Männamaa, Kristina Seepter) ja sotsiaalsed suhted (Marja-Liisa Mailend).

Kooli sisulise toimimise parandamiseks vajaliku informatsiooni saamine

Üheks uuringuküsimuseks oli koolikohustuse mittetäitmisega seotud tegurite leidmine. Hetkel tundub, et koolikohustuse mittetäitmise ja koolist väljalangemise tegelik tase pole selge. Hinnangute järgi paistab probleem olevat äärmiselt laialdane. Hoolimata sellest, et käesolevasse uuringusse kutsuti äärmiselt erinevaid koole ja uuringus osalevate õpilaste arv on piisavalt suur, ei leidnud me uuritavate seast ühtegi koolist väljalangenud last. Kuigi osa lapsi teises andmekogumise etapis enam ei osalenud, kuna nad ei õppinud enam uuringus osalevas koolis, osutus, et kõik sellised lapsed jätkasid õpinguid teistes koolides. Kahtlemata puudutab koolist väljalangemine rohkem vanemate klasside õpilasi, kuid meie andmed osutavad, et väljalangemine on vähemalt 3. – 4. klassis, kui see üldse esineb, väga ebatavaline.

Teiseks teemaks siin valdkonnas oli koolivägivald ja psühhosotsiaalne kliima klassis ja koolis. Psühhosotsiaalse kliimaga klassis on seotud Marja-Liisa Mailendi analüüsid. Olulisem tema tulemustes on teadmine, et sotsiaalsed suhted on mitmetahulised ja suhted erinevates valdkondades on seotud erinevate tagajärgedega. Akadeemilise edukusega seostuvad eelkõige „akadeemilised“ suhted, sotsiaalsete suhete kujunemise suunamine õpetaja poolt peab olema diferentseeritud erinevat liiki sotsiaalsete suhete mõttes. Teisisõnu, meie uuringute tulemused osutavad selgelt, et pole olemas ühte universaalset „sotsiaalset suhet“, mis avalduks igasugustes eluvaldkondades. Laste õpitulemused võivad paraneda, kui lapsed üksteist õppimisel toetavad. Näiteks

klassiõhtu korraldamine võib küll sotsiaalsete suhete kujunemist suunata, kuid mitte õppimist toetavate suhete osas. Õppimist toetavate suhete kujunemiseks peaks otsima ja leidma teisi vahendeid, mis arendavad spetsiifiliselt just taolisi suhteid.

Kolmandaks otsisime õpiraskuste, emotsionaalsete ja käitumisprobleemide võimalikke põhjusi. Hetkel on analüüsid seotud eelkõige õpiraskuste kujunemise teemaga. Õpiraskuste kujunemise aluseks on õpikeskkonna ja laste individuaalsete omaduste erinevad kombinatsioonid, nagu selgub Aivar Otsa, Marja-Liisa Mailendi, Grete Arro, Mairi Männamaa ja Kristina Seepteri analüüsides. Eriti oluliseks peab pidama tulemusi, mis osutavad sellele, et õpiraskuste aluseks on just erinevate näitajate kombinatsioonid, st mingi ühe näitaja (näiteks vaimne võimekus või sotsiaalne positsioon klassis) alusel sarnased lapsed arenevad erinevalt sõltuvalt teiste näitajate tasemest. Samas pole need „teised“ näitajad mitte suvalised, vaid kindlad konkreetsed last või õpikeskkonda iseloomustavad tunnused. Adekvaatne laste toetamine eeldab seega vahendeid, millega neid erinevaid tunnuseid kirjeldada ja lapse kompleksset uuringut nende vahenditega. See on võimalik ainult siis, kui õpetajatel on olemas vastav ettevalmistus mõõtvahendite tulemuste interpreteerimiseks ja rakenduslike järelduste tegemiseks. Projektijuhi hinnangul ei ole õpetajakoolituse õppekavad piisavad õpetajatele vajaliku ettevalmistuse tagamiseks.

Neljandaks uuriti koolide efektiivsuse varieeruvuse võimalikke põhjusi. Kristina Seepteri analüüsid osutavad, et erinevate koolide ja klasside akadeemilise edukuse erinevuste peamiseks aluseks on laste valik: klassid ja koolid, kuhu on sattunud/valitud ühtlaselt kõrgema õpipotentsiaaliga lapsed, on ka edukamad. Koolid *ei eristu* näiteks õpetajate kvaliteedi mõttes. Järelikult on koolide erineva efektiivsuse aluseks eelkõige laste arengupotentsiaal, mitte aga koolide poolt loodud „lisaväärtus“. See järeldus kehtib vähemalt uuritud koolide hulgas ja 3. – 4. klassi laste kohta. Teisisõnu, paremate õpitulemustega koolid ei ole paremad koolid; nendes koolides vaid õpivad kõrgema arengupotentsiaaliga lapsed.

Viiendaks uuriti riiklikus õppekavas sätestatud eesmärkide saavutamise varieeruvuse põhjusi õpilastel. Õppekava eesmärkide täitmisega seotud raskustele on pühendatud eelkõige Mairi Männamaa ja Kristina Seepteri analüüsid. Üks silmatorkavamaid järeldusi

tuleneb Kristina Seepteri analüüsides: isegi edukad õpilased ei ole tihti võimelised lahendama ülesandeid õppekavaga ettenähtud mahus. Õppekava omandamise raskused on seotud kõigi meie uuritud tegurite rühmadega: õpetajaga seotu (õpetamisstiilid ja -tegevused), õpikeskkond, laste individuaalsed omadused (kognitiivsed ja isiksuseomadused). Siinjuures on oluline märkida, et meie tulemusi tervikuna hinnates osutavad erinevad analüüsid konvergeeruvalt samale äärmiselt olulisele probleemide allikale: õppekavas sätestatud ei omandata muuhulgas ka selle tõttu, et õppekava on ebaadekvaatne. Kui loodav uus õppekava ei ole üles ehitatud põhimõtteliselt teistsugustele alustele kui praegu kehtiv, siis suure tõenäosusega on ka uus õppekava sama ebaadekvaatne kui praegune.

Samuti uurisime soolisi erinevusi õpitulemustes ja emotsionaalsete ning käitumisprobleemide arengus. Esialgu oleme analüüsides piirdunud kognitiivsete erinevustega. Mairi Männamaa analüüsides selgub, suhteliselt ootuspäraselt, et tüdrukud on uuritavas vanuserühmas poistest mõnevõrra edukamad. Positiivsena tuleb märkida, et soolised erinevused puudutavad rohkem kitsalt kognitiivseid näitajaid ja vähem akadeemilist edukust. Ka Kristina Seepteri analüüsides selgub, et sugu seostub akadeemiliste tulemustega statistiliselt usaldusväärset, kuid seos on nõrk. Seega võime väita, et vähemalt uuritud 3. – 4. klassi laste puhul ei ole kool sooliselt ebaadekvaatselt kaldes, poiste ja tüdrukute arengut toetatakse suhteliselt võrdväärset.

Põhikooli efektiivsuse uuringu järgmised, 5. klassi andmed kogutakse 2009. aasta lõpuks. Siiani saadud sisulised tulemused osutavad, et kogutud on väärtuslikud andmed, mis võimaldavad vastata äärmiselt erinevatele küsimustele ning pakkuda lahendusi või vähemalt lahenduste otsimise suundi hulga probleemide lahendamiseks koolipraktikas. Samuti annavad uuringu tulemused võimaluse juurutada koolipraktikasse uudseid teid probleemide ennetamiseks ja laste arengu mitmekülgseks toetamiseks.

Hiliskeelekümblusprogrammi jätkusuutlikkus

Peeter Mehisto, Londoni Ülikooli doktorant

Hiliskeelekümblusprogrammi taust

2003. aastal avati Haridus- ja Teadusministeeriumi toel neljas vene õppekeele koolis eestikeelne hiliskeelekümblusprogramm. Nende koolide direktorid, õppealajuhatajad ja õpetajad läbisid põhjaliku koolituse ning nende koolide koostööd on ulatuslikult toetatud. 2008/2009. õppeaasta sügisel õppis hiliskeelekümblusprogrammi järgi 1142 õpilast 15 koolis. Selleks ajaks oli esimestel koolidel viis aastat keelekümbluse rakendamise kogemust.

Uuringu taust

01.12.2008 – 30.06.2009 läbi viidud uuringut rahastas Haridus- ja Teadusministeerium, teostajaks oli MTÜ Sola Integra. Uurijate rühm koosnes järgmistest isikutest: Peeter Mehisto (põhiuurija), Tiit Ruisu ja Anita Simm (andmete töötlejad), Peeter Kolk (statistik ja analüütik) ja Londoni Ülikooli professor David Scott (nõustaja).

Valim

Tallinna Karjamaa Gümnaasium, Narva Humanitaargümnaasium, Tallinna Pae Gümnaasium, Tapa Vene Gümnaasium ning nende koolide

- a) hiliskeelekümbluse 8. ja 9. klassi õpilased;
- b) hiliskeelekümbluse 8. ja 9. klassi õpilaste vanemad;
- c) hiliskeelekümbluse õpetajad;
- d) koolijuhid (direktorid ja õppealajuhatajad).

Uurimismeetodid

Õpilased, lapsevanemad ja õpetajad täitsid kirjalikud küsimustikud. Usutleti koolijuhte. Tehti 51 tunnivaatlust. Analüüsiti koolide arengukavasid.

Uurimistöö põhieesmärgid

1. Anda ülevaade hiliskeelekümblusprogrammi eduteguritest.
2. Selgitada välja, mil määral on rakendatud keelekümblusmetoodika häid tavasid.

3. Selgitada, mil määral on üksteisega kooskõlas õpilaste, lastevanemate, õpetajate ja koolijuhtide arvamused.
4. Selgitada välja keelekümblyuse rakendamise probleemid ning teha ettepanekuid nende lahendamiseks.

Põhijäreldused

Koolid rakendavad keelekümblyusprogrammi edukalt. Enamik õpilasi saab eesti keeles õppimisega hakkama, pidades ainete õppimist eesti keeles kergeks (19%) või märkides, et tulevad toime (71%), kuigi see ei ole kerge. 38% õpilastest arvab, et nad teevad eesti keeles suuri edusamme ning 50% arvates on nende eesti keele areng olnud rahuldav.

Üle 60% lastevanematest on keelekümblyusprogrammiga rahul. 88% õpetajatest on rahul enda otsusega töötada keelekümblyusprogrammis. Kõik koolijuhid on rahul otsusega käivitada koolis keelekümblyusprogramm. Koolijuhid ja õpetajad tunnevad, et neid ja nende tööd väärtustatakse ning et neil on head suhted kolleegide ja lapsevanematega.

Mõned programmi edu taganud tegurid

Riigi tasemel

- Peamised sidusrühmad (nt Haridus- ja Teadusministeerium, keelekümblyuskeskus ja koolid) on koos arutanud ning kavandanud hiliskeelekümblyuse arengut, nad mõistavad üldiselt ühtemoodi keelekümblyuspõhimõtteid ja programmi arengut.
- Ühiste arusaamade kujundamiseks on sidusrühmad investeerinud nii aega kui ka raha.
- Süsteemne planeerimine, millesse on kaasatud sidusrühmad, kätkeb avatud ja otsekohest dialoogi, soodustab keelekümblyust hõlmavate ühiste teadmiste suurendamist ning aitab tagada kooskõla plaanide ja eelarvete vahel.
- On süvenemas arusaam, et keelekümblyusprogrammi juurutamine on pikaajaline ja mitmekülgne dünaamiline protsess, mis on veel pooleli ning mille jooksul arenguvajadused (nt esimese ja viienda aasta jooksul) võivad suuresti erineda.
- Keelekümblyuskeskus on mänginud tähtsat rolli programmi arengus, koordineerides tegevusi võtmevaldkondades (nt õpetajate ja koolijuhtide koolitus, õppevara loomine, sidusrühmade kaasamine, koolide suhtlus ning ühistegevuste kavandamine).
- Riik on hiliskeelekümblyuse arengut adekvaatselt rahastanud.

Kooli tasemel

- Koolid on pööranud võrdselt tähelepanu kõigi programmi eesmärkide saavutamisele (head tulemused eesti ja vene keeles, võõrkeeles ja muudes ainetes).
- Koolid on võitnud enamiku lapsevanemate usalduse ning loonud infovahetuseks erinevaid võimalusi.
- Sidusrühmad on jaganud tunnustust ning pakkunud moraalset tuge keelekümblusõpetajatele ja koolijuhtidele. Koolijuhid on andnud tuge ning jaganud tunnustust õpetajatele.
- Koolijuhid ja õpetajad on töötanud pühendunult ning õpivad edasi, kuidas paremini rakendada programmi ja aidata õpilastel parandada oma tulemusi.

Põhisoovitused

Uringuaruandes tehti nii juhtimis- kui ka koolitussoovitusi. Siin on ära toodud kolm koolitussoovitust:

1. Analüüsida, kuidas aidata aineõpetajatel teadlikumalt toetada keeleõpet ainetundides

Keele- ja aineõpetajaile on osutunud raskeks proovikiviks pöörata ühes tunnis tähelepanu nii keele- kui ka aineteadmistele. Ainetundides ei olnud näha teadlikku tegutsemist, et aidata õpilastel süsteemselt omandada ainekeelt sellisel tasemel ja moel, mis aitaks soodustada kriitilist mõtlemist.

Ainetundides aktsepteeriti üldjuhul õpilaste valdavalt ühest või kahest sõnast koosnevat vastust. Tavaks polnud pakkuda süsteemselt tuge, et julgustada rikkalikumat keelekasutust.

2. Luua ja ellu viia koolituskava, mis aitab õpetajatel tundides õpilaste tarvis õppekäiku enam nähtavale tuua ning õpilasi õpioskuste arendamisel paremini toetada

Kui soovitud õpitulemused ja õppeprotsess on "nähtavad" ning neid arutatakse õpilastega, paranevad õpitulemused märgatavalt. Vaatluse vältel sõnastati tundides eelkõige tunni teema. Üheski tunnis ei sõnastatud nii keele- kui ka aine-eesmärke või soovitud tulemusi. Mitte üheski tunnis ei sõnastatud õpioskuste eesmärki ega soovitud

tulemust. Väga vähesed õpetajad arutasid tunnis õppimise kulgu. Et õppimine oleks õpilastele nähtav, tuleb seda nendega arutada. Selle arutelu pidepunktid on õpilaste edasiliikumine võrreldes varem sõnastatud keele-, aine- ja õpioskuste eesmärkidega või soovitud tulemustega.

3. Luua võimalusi, et õpetajad ja koolijuhid paremini mõistaksid, kuidas võivad nende hoiakud soodustada või pärssida õpilaste ning programmi arengut

Selle uuringu tunnivaatluste ajal ilmnis õpetajate hoiakute nii positiivne kui ka negatiivne mõju õppimisele. Mitu õpilaste suhtes positiivse ja nõudliku hoiakuga õpetajat suutis teha märksa tõhusamalt ning intensiivsemalt tööd võrreldes õpetajatega, kelle hinnangul olid needsamad õpilased mingil moel problemaatilised. Mitme tunni puhul ei toetanud oma tegevust ja õpikeskkonda õpetaja hoiak või usk, et õpilased ei ole võimelised enamat tegema.

Uuring on kättesaadav aadressil <http://www.hm.ee/index.php?046612>.

Elanikkonna teadlikkus kutseõppes toimuvast ja kutsehariduse maine aastal 2008

Meeli Murasov, Haridus- ja Teadusministeeriumi kutsehariduse talituse peaekspert

Uuringu taust

Uuringu „Elanikkonna teadlikkus kutseõppes toimuvast ja kutsehariduse maine aastal 2008“ läbiviimine oli üks esimesi ESFi programmi „Kutsehariduse populariseerimine“ tegevusi, mille eesmärgiks oli kaardistada, kuidas hindavad Eesti inimesed kutsehariduse erinevaid aspekte, millised on nende teadlikkus ja hoiakud seoses kutseharidusega. Küsitluse viis läbi uuringufirma Saar Poll.

Uuring koosnes kahest osast: küsitleti nii 15 – 50aastaseid Eesti elanikke kui ka eraldi põhikoolide ja gümnaasiumide lõpetajaid.

Tulemused

Elanikkonna hoiakud kutsehariduse suhtes

Analüüsidest Eesti elanike hinnanguid kutsehariduse erinevatele aspektidele, on põhjust olla rahul sellega, et vastajad hindasid kõige kõrgemalt omandatava erialase hariduse taset. 62% vastajatest hindasid seda heaks, 28% vastajatest keskpäraseks ja 4% halvaks. Kõrgelt hinnati ka kutseharidusega inimese perspektiive tööturul ning erialavalikuid kutseõppeasutustes. Kõige negatiivsemad hinnangud pälvisid kutseõppeasutuste materiaalsed võimalused ning majutustingimused. Kutseõppeasutuste õppe- ja olmetingimuste parandamine on olnud tähelepanu all pikemat aega, kuid sellest hoolimata ei olnud küsitluse toimumise ajal investeringud kõigisse koolidesse jõudnud. Üldine pilt paraneb lähiaastatel oluliselt tänu Euroopa Regionaalfondi investeringutele ning õppurite õppimis- ja olmetingimused kutseõppeasutustes saavad kaasaegsema näo.

Vastajad, kes olid lõpetanud mõne kutseõppeasutuse aastatel 2001 – 2008, hindasid peaaegu kõiki kutseharidust puudutavaid aspekte kõrgemalt kui need, kes kutseõppeasutuses ei ole õppinud või kelle õpikogemus jääb aastate taha. Kõrgemalt hindasid kutseharidust ka maaelanikud, mitte-eestlased ja madalama haridustasemega

inimesed. Rõõmustav on see, et ettevõtjate ja juhtide hinnangud kutsehariduse mitmetele aspektidele on positiivsemad kui muude elualade esindajatel.

Kutseõppesse astuja iseloomustuses kipuvad domineerima pigem negatiivse alatooniga tunnused. Üldiselt usutakse, et kutseõppeasutusse astujad soovivad kiiresti alustada iseseisvat elu, valivad ainukese õppimisvõimaluse, mis neil on, pärinevad piiratud materiaalsete võimalustega peredest ja ei saaks muus koolis hakkama. Positiivsem on kutseõppes õppijate kuvand jällegi nende seas, kes on kutsehariduses toimuvaga paremini kursis. Sellised inimesed olid muu elanikkonnaga võrreldes sagedamini seda meelt, et kutseõppeasutusse astujad on keskmisest edasipüüdlikumad, orienteeritud uuendustele, laia silmaringiga ja õpihimulised.

Vastajad hindasid ka erinevaid hüvesid, mida kutseõppeasutuses omandatud haridus pakub. Domineerisid hinnangud, mille kohaselt pakub kutseõppeasutuses saadud haridus tulevikus kindlat sissetulekut, võimalust edasi õppida, püsivat töökohta, erinevaid töövõimalusi, võimalust töötada ükskõik millises riigis. Vähem oli neid, kelle hinnangul pakub kutseharidus võimalust teha karjääri, näha maailma ning teenida kõrget sissetulekut.

Eesti elanikkonna üldine teadlikkus kutsehariduses toimuvast on madal. Kõigist vastanutest on vaid 18% enda hinnangul hästi või küllaltki hästi kursis kutsehariduse tasemega praeguses Eestis. Seega on teadlikkuse tõstmine üks võimalus, kuidas inimeste hoiakud kutsehariduse suhtes senisest positiivsemaks muuta. Uuringu tulemustele tuginedes on poolte Eesti inimeste jaoks oluline olla kursis kutseharidussüsteemi ja selle võimalustega. Seda eelkõige seetõttu, et olla kursis laste koolitamise ja ka enesetäiendamise võimalustega.

Õppijate hoiakud kutsehariduse suhtes

Otsust, kus ja mida edasi õppida, mõjutab noorte endi hinnangul kõige enam huvi õpitava eriala vastu. Sellele järgnevad õppimistingimused koolis ja vanemate soovitude mõju. Viimast tunnetavad enam pigem põhikooli lõpetajad kui abiturientid. Vähemolulised tegurid on kooli asukoht ja kodune majanduslik olukord. Mõnevõrra üllatavalt on kõige väiksema mõjuga sõprade valikud ja soovitused.

Eesti noorte ambitsioonid ja ootused oma tulevikule on kõrged. Suur osa neist näeb end tulevikus tippspetsialisti, juhi või ettevõtjana. Nii abiturientid kui põhikooli lõpetajad peavad tänasel tööturul kõige konkurentsivõimelisemaks ülikooli lõpetajaid. Seetõttu ei ole imeks pandav, et valdav enamus noortest soovib tulevikus jõuda akadeemilise kõrghariduse omandamiseni. Kutseõppeasutuse lõpetajale sobivad ametipostid on nende hinnangul oskustööline, teenindus- või müügitöötaja ning lihttööline. Vähesed olid seda meelt, et kutseõppeasutuse lõpetaja võiks sobida juhtivatele ametikohtadele, olla tippspetsialist või ettevõtja.

Infot õppimisvõimaluste kohta hangitakse peamiselt internetist. Olulisel kohal on ka pereliikmetelt, sõpradelt ja tuttavatelt saadav informatsioon. Gümnaasistide seas on olulisteks infoallikateks ka teatmikud ja voldikud ning infomessid. Meediakanalite (trükiajakirjandus, televisioon, raadio) tähtsus on selle uuringu põhjal infoallikana võrdlemisi väheoluline.

Noorte endi hinnangul on nende teadmised kutsehariduse erinevate valdkondade kohta ebapiisavad. Kuigi teadlikkus erialavalikute kohta oli võrreldes teiste kutsehariduse aspektidega suhteliselt kõrge, hindas ligi 46% abiturientidest ja 55% põhikooli lõpetajatest oma teadmisi ka selles vallas ebapiisavateks. Vastustest saab kindlalt järeldada, et valdav osa noortest ei ole eriti kursis sellega, milliseid õppimis- ja olmetingimusi tänased kutseõppeasutused pakuvad.

Viimaste aastate statistika näitab, et kutseõppeasutustesse asub õppima ligikaudu kolmandik põhikooli lõpetajatest ja veidi enam kui kümnendik gümnaasiumi lõpetajatest. Samas on pisut enam kui pooled noored siiski mõelnud kutseõppeasutusse astumisele. Peamiseks põhjuseks, miks kutseõppesse asumist isegi ei kaaluta, on soov õppida ülikoolis ja omandada kõrgharidus ning soov omandada head haridust. Abiturientide seas on oluliseks põhjuseks ka see, et kutseõppes pakutavad erialad ei paku piisavalt huvi. Noored ise suhtusid sellesse igati hästi, kui nende parim sõber otsustaks minna kutsekooli. Juhul kui nad ise valiksid edasiõppimiseks kutsehariduse, siis enam kui poolte noorte hinnangul nende vanemad suhtusid sellesse positiivselt, samas on märkimisväärselt palju ka neid noori (46% abiturientidest ja 36% põhikooli lõpetajatest), kelle arvates nende vanemad ei toetaks kutseõppesse asumist.

Järeldused

Uuringu tulemused näitasid selgelt, et mida teadlikum on inimene kutsehariduses toimuvast, seda positiivsemalt ta seda hindab. Viimastel aastatel toimunud edusamme kutseõppe edendamisel on kindlasti märganud need, kes on kutseõppeasutustes õppinud, töötanud või muul moel koostööd teinud, kuid laiemalt on valdavalt veel aastate tagant pärit eelarvamused. Seega on oluline võimaldada võimalikult suurel osal elanikkonnast viia ennast kurssi tänapäevaste kutseõppeasutuste võimalustega. Viimastel aastatel on oluliselt kasvanud nii taseme- kui täienduskoolituses õppivate täiskasvanute arv, mis annab alust loota, et kutseõppes õppija kuvand ning kutsehariduse maine tervikuna muutub Eesti elanike seas järjest positiivsemaks.

Eesti noorte teadlikkus kutseõppe võimalustest on vähene ja nende hinnangud kutseharidusele võrdlemisi negatiivsed, seda eriti põhikooli lõpetajate hulgas. Seega on just noorte puhul eriti oluline suurendada nende teadlikkust erinevate õppimisvõimaluste ja kutseharidusega inimeste tulevikuperspektiivide kohta, et neil kujuneks kutseharidusest tervikuna adekvaatsem pilt ja tekiks huvi kutseõppes õppimise vastu.

Kutsehariduse populariseerimise programmi raames on kavas uuringut 2013. aastal korrata, et saada aimu, kuid võrd on vahepealsetel aastatel tehtud jõupingutused kutseõppe populariseerimisel vilja kandnud.

Uuringu täismahus aruandega saab tutvuda SA Innove kodulehel –

<http://www.innove.ee/arendusprojektid/populariseerimisprogramm/uuring>

Haridus- ja Teadusministeeriumi kutsehariduse valdkonna sotsiaalsete partnerite rahulolu-uuring

Mihkel Nestor, Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakonna analüütik

Andmaks hinnangut perioodil 2005 – 2008 kutsehariduse arendamiseks ette võetud tegevustele, viis uuringufirma TNS EMOR 2008. aasta sügisel Haridus- ja Teadusministeeriumi sotsiaalsete partnerite ning kutseharidusega töäjõudu kasutavate ettevõtete seas läbi uuringu „Haridus- ja Teadusministeeriumi kutsehariduse valdkonna sotsiaalsete partnerite rahulolu“. Haridus- ja Teadusministeeriumi sotsiaalsete partnerite esindusorganisatsioonide seas viidi läbi kokku kümne osalejaga kaks fookusgruppi.

Ettevõtete seas viidi küsitlus läbi kahes etapis: eesmärgiga saada ülevaade kutseharidusega oskustöäjõu kasutamise ulatusest ettevõtetes, kontakteeruti juhuvaliku põhimõttel Eestis registreeritud ettevõtetega telefoni teel ning intervjuu käigus küsiti, kas ettevõttes töötab kutseharidusega töötajaid või mitte. Nii saadi kokku kontaktibaas 1512 ettevõttega. Uuringu teises etapis suunati uuringus osalemiseks nõusoleku andnud ja kutseharidusega töötajaid omavad ettevõtted täitma põhiankeeti internetikeskkonnas. Kokku vastas veebiküsitlusele 374 ettevõtet.

Ettevõtete küsitluse esimeses etapis selgus, et kutseharidusega töäjõudu kasutab 64% ettevõtetest. Kõige ulatuslikum oli kutseharidusega töäjõu kasutamine ehituses ning majutus- ja toidlustusvaldkonnas, kus kutseharidusega töäjõudu kasutas 80% ettevõtetest. Uuringust selgus, et kutseharidusega oskustöäjõudu kasutatakse vähem info- ja sidevaldkonnas, finants- ja kindlustustegevuses, kinnisvaraalas tegevuses ning haridusvaldkonnas. Kutseharidusega töäjõu kasutamine on seotud ka ettevõtte suurusega – mida väiksem oli ettevõtte töötajate koguarv, seda vähem esines ka kutseharidusega töötajate kasutamist. Peamise põhjusena, miks kutseharidusega oskustöäjõudu ei kasutata, tõid ettevõtjad välja vajaduse puudumise nende põhitegevusvaldkonnas.

Küsitluse põhiankeeti suunati täitma vaid need ettevõtted, kus leidis kutseharidusega töötajaid. Paludes vastajatel täpsustada, mis valdkonnas kutsehariduse omandajaid ettevõtted peamiselt palganud olid, hindas 42% ettevõtetest, et nende töötajad on hariduse omandanud tehnikaaladel. Mitmete ettevõtete kutseharidusega töötajad olid hariduse omandanud ka klienditeeninduse (30%) või tootmise ja töötlemise erialadel (29%). Vastajatel paluti hinnata ka kutseharidusega töötajate vanuselist koosseisu. Kuni 24aastaseid kutseharidusega töötajaid leidis alla pooltel (43%) ettevõtetest, 25 – 34aastaseid kutseharidusega töötajaid oli tööl 75%-l ettevõtetest ning vanemaid kui 35aastaseid kutseharidusega töötajaid oli kõige enam, 87%-l ettevõtetest. Vastajatest 65% hindas oma kutseharidusega tööjõu osakaalu kogu töötajaskonnast suuremaks kui 50%.

Uuringu raames püüti välja selgitada ka põhjuseid, miks ettevõtted kutseharidusega töötajaid kasutavad. Selgus, et kutseharidusega töötajate tööle võtmist määravad suuresti konkreetne ametikoht ning tööülesanded, samuti ettevõtte tegevusvaldkond. Samas hinnatakse kutseharidusega töötajaid nende kõrge erialase ettevalmistuse poolest ettevõtte tegevusvaldkonnas.

Väga positiivselt suhtusid ettevõtjad oma kutseharidusega alluvatesse. Kogemust kutseharidusega töötajatega pidas positiivseks või pigem positiivseks 96% ettevõtjatest. Hinnates kutseharidusega töötajate vajalikkust ettevõtte jaoks leidis 53% vastajatest, et kutseharidusega tööjõud on nende jaoks väga vajalik, 44% pidas kutseharidusega tööjõudu pigem vajalikuks. Eriti hindasid ettevõtted kutseharidusega töötajate kõrget erialast ettevalmistust ja praktilise töö oskust. Küll leidsid mitmed ettevõtted, et äsja kutsekooli lõpetanud töötajate erialased oskused vajavad täiendamist.

Uurides, kuidas on uuringule eelnenud nelja aasta jooksul muutunud kutsekoolide lõpetajate tase, selgus, et 41% ettevõtete arvates on see muutunud paremaks, kolmandiku arvates on tase jäänud samaks. Pigem halvemaks pidas lõpetajate taset vaid 4% ettevõtetest. Paludes ettevõtetal oma arvamust põhjendada, toodi välja ennekõike lõpetajate paremat töösse suhtumist ja motivatsiooni ning kaasaegse tehnika kasutamist õppetöös, mis on tõstnud lõpetajate teadmiste ja oskuste taset. Samuti märgiti ka kutsehariduse üldist maine tõusu.

„Eesti Kutseharidussüsteemi arengukava 2005 – 2008“ seadis kutsehariduse arendamisel eesmärgiks lähtuda üheksast väärtusest: kvaliteet, kättesaadavus, efektiivsus, konkurentsivõimelisus, koostöö, terviklikkus, paindlikkus, läbipaistvus, eesmärgistatus. Oma hinnang nendele väärtustele paluti anda ka küsitletud ettevõtjatel. Kui kättesaadavust, eesmärgistatust ja kvaliteeti pidas kutseharidust iseloomustavateks väärtusteks oluline osa ettevõtjatest, siis vähesed pidasid kutseharidust terviklikuks. Paljuski võib siin näha ilmselt ka hinnangut haridussüsteemile tervikuna.

Uuringu raames toimunud fookusgruppides osalenud organisatsioonide esindajad leidsid, et ettevõtted on üha enam hakanud väärtustama kutseõppeasutuste pakutavaid võimalusi töötajate erialaseks täiendus- ja ümberõppeks. Seda seisukohta kinnitas ka ettevõtete küsitlus. Küsimusele, kas ettevõtte on viimase nelja aasta jooksul kasutanud võimalust saata oma töötajaid erialastele täienduskursustele piirkondlikku kutsekooli, vastas jaatavalt 26% vastajatest. Seejuures hindas kutseõppeasutuste poolt pakutavate kursuste kogemust positiivseks 86% vastanutest. Piiravate teguritena, mis võivad takistada ettevõtete ligipääsu kutseõppeasutuste poolt pakutavatele kursustele, nimetati puudulikku informatsiooni pakutavate kursuste kohta ning ettevõtte tegevusvaldkonnale vastava kompetentsi puudumist piirkondlikus kutsekoolis.

Sotsiaalsete partnerite kaasamine ja koostöö kutsehariduse arendamisel

Uuringus vaadeldi ka Haridus- ja Teadusministeeriumi sotsiaalsete partnerite hinnanguid kaasamisele ja koostööle kutsehariduse erinevate organisatsioonidega. Fookusgruppide analüüsi tulemusena selgus, et koostööd erinevate kutseharidusega tegelevate organisatsioonidega, aga ka kutseõppeasutustega hinnatakse üldjoontes positiivseks. Samas lähevad hinnangud koostöö osas ministeeriumitega lahku: need organisatsioonid, kes olid Haridus- ja Teadusministeeriumiga enam kokku puutunud, hindasid kaasamist kõrgeks ning tihedama koostöö vajadust ei nähtud. Paljudel erialaliitudel puudus aga kontakt ministeeriumitega ning seetõttu hinnati kaasamist üsna madalalt. Mitmed erialaliidud tunnistasid, et nad ei tunne ennast suuremate organisatsioonide kõrval võrdväärsete partneritena ning seda põhjusel, et nad on „liiga väikesed“. Ilmnes, et erialaliidud näevad arenguruumi ka ettevõtjaid koondavate

organisatsioonide nagu Eesti Tööandjate Keskliidu ja erialaliitude vahelises koostöös. Lisaks toodi kaasamisest rääkides välja, et koostöö peaks senisest aktiivsem olema kutseõppurite ning -õpetajatega.

Fookusgruppides osalenud sotsiaalsete partnerite esindusorganisatsioonid näevad kutsehariduses viimaste aastate jooksul toimunud positiivseid arenguid, eelkõige peetakse silmas üldist kutseõppe kvaliteedi tõusu. Samuti peavad nii organisatsioonid kui ka ettevõtted kutseharidust õpilase seisukohast kättesaadavaks. Kutseõppe kvaliteedi tõusule on fookusgruppides osalenute arvates kaasa aidanud eelkõige struktuurivahendite kasutuselevõtt, kutsestandardite süsteemi areng, uute riiklike õppekavade vastuvõtmine kutseõppeasutustes, eriala koefitsientide sisseviimine ja paindlike õppevormide areng. Samuti täheldasid fookusgruppides osalenud kutseõppeasutuste ning ettevõtete vahelise koostöö paranemist.

Olulisimate vajakajäämistena nimetasid fookusgruppides osalejate ühtse hariduspoliitika puudumist riigis, kutsehariduse jätkuvalt väikest osakaalu võrreldes kõrgharidusega, kutsehariduse alarahastamist, kutseõppeasutuste erinevat arengustaadiumit ning sellest tulenevaid lõhesid kutseõppe kvaliteedis ja kutseõpetajate puudust. Peamiste väljakutsetena kutseharidusele nimetasid osalejad kutsehariduse populariseerimist ning senisest ühtlasema vaate loomist haridussüsteemile.

Elukestev õpe 2008

Annaliisa Toom, Haridus- ja Teadusministeeriumi täiskasvanuhariduse talituse peaekspert

Euroopa Liit on Lissaboni strateegias seadnud eesmärgiks jõuda aastaks 2010 olukorda, kus vähemalt 12,5% täiskasvanud elanikkonnast osaleksid pidevalt elukestvas õppes. Eesti tööjõu-uuringu andmeid kogub regulaarselt Eesti Statistikaamet, kuid täiendavaid uuringuid selles vallas on läbi viinud ka Turu-Uuringute AS 2007. ja 2008. aastal. Uuringuid on läbi viidud ka seetõttu, et saada lisateavet haridussüsteemi paremaks korraldamiseks ning välja selgitada koolituses vähem osalevad sihtrühmad.

Turu-uuringute ASi poolt teostatud 2008. aasta elukestva õppe uuring viidi läbi ajavahemikus 16. – 31. oktoober 2008. Uuringu peamine eesmärk oli välja selgitada elukestvas õppes (tasemeõppes, täiendusõppes, ümberõppes või vabahariduskoolitustel) osalemise protsent 25 – 64-aastaste Eesti elanike hulgas viimase nelja nädala või 12 kuu jooksul enne küsitlust. Uuringus keskenduti sellele, millisel haridusastmel õpiti ning koolitustel osaleti. Samuti sisaldas uuring täpsustavaid küsimusi õpingute finantseerimisallika ja edasiste koolitusplaanide kohta järgneva 12 kuu jooksul.

Elukestvas õppes osalemise näitaja saadi küsitlusandmetele tuginedes. Uuringu üldkogumi moodustasid kõik Eesti alalised elanikud vanuses 25 – 64, keda Eesti Statistikaameti andmetel oli Eestis 2008. aasta 1. jaanuari seisuga 708 119 inimest. Uuring viidi läbi kahes etapis: omnibussuuring ja telefoniküsitlus. Uuringu käigus küsitleti kokku 1123 inimest, kellest telefonitsi küsitleti 400 inimest ja omnibussuuringu käigus 723 inimest. Küsitlusmeetodina kasutati trükitud ankeedi alusel läbiviidavat personaalintervjuud. Intervjuud viidi läbi eesti ja vene keeles.

Uuringu tulemustest selgus, et elukestvas õppes osales uuringule eelnenud aasta vältel 16% 25 – 64aastasest elanikkonnast. Küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul oli elukestvas õppes osalenuid 19% vastavas vanuses inimestest. Keskmisest enam oli

elukestvas õppes osalenuid 25 – 29aastaste ja 40 – 44aastaste naisterahvaste hulgas, kes olid omandanud kõrghariduse ning kelle suhtluskeel oli eesti keel.

Küsitlusele eelnenud aasta vältel osales tasemeõppes 7% Eesti 25 – 64aastasest elanikkonnast, neist 5% osales tasemeõppes küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul. Keskmisest enam oli tasemeõppes osalenuid 25 – 29aastaste (8%) ning kõrgharidusega (6%) vastajate seas. Tasemeõppes õppimise puhul oli kõige levinum õppimine magistriõppes (sh internatuuris) 24%, rakenduskõrgharidusõppes 22%, bakalaureuseõppes 21% ja kutseõppes 19%. Küsitlusele eelnenud aasta jooksul tasemeõppes osalenutest 44% ütles, et õpinguid rahastab riik, 37% kandis õpingutega seonduvad kulud ise või oli seda teinud nende vanemad või partner.

Täiendus- või ümberõppes või vabahariduskoolitustel oli viimase aasta vältel osalenud 32% 25 – 64aastastest inimestest, küsitlusele eelnenud nelja nädala jooksul 15% vastanutest. Keskmisest enam oli täiendus- või ümberõppes või vabahariduskoolitustel osalenuid naisterahvaste, 40 – 44aastaste ning kõrgharidusega vastajate seas.

Töölaltest täiendus- või ümberõppekursustest oli osa võtnud 58% küsitlusele eelnenud aasta jooksul täiendus- või ümberõppes või vabahariduskoolitustel osalenutest. Vähem oli tööalastel konverentsidel või seminaridel osalenuid (17%), keeleõppes osalenuid (9%), huviala või harrastusega seonduvatel koolitustel osalenuid (7%) ning töötutele suunatud koolitustel osalenuid (2%).

Täiendus- või ümberõppe või vabahariduskoolituste toimumispaikadest nimetati kõige sagedamini koolitusfirmat (30%) ning vastaja enda töökohta (27%). Enam kui pooled täiendus- või ümberõppekursustest või vabahariduskoolitustest, milles vastajad möödunud aasta sees kõige viimati osalenud olid, kestsid vähem kui nädala. Kuna kõige enam oldi osaletud tööalastel täiendus- või ümberõppekursustel või tööalastel konverentsidel, nimetati kõige sagedamini koolituse rahastajana tööandjat (64%). Küsitlusele eelnenud aasta jooksul täiendus- või ümberõppes või vabahariduskoolitustel osalenutest 44% osales koolitusel ainult tööajal, 16% enamasti tööajal, 14% enamasti väljaspool tööaega ning 25% ainult väljaspool tööaega.

Järgneva aasta jooksul plaanis elukestvas õppes osaleda 18% Eesti 25 – 64aastastest elanikest. Vastanutest 30% soovis järgneva 12 kuu jooksul elukestvas õppes osaleda, kuid ei omanud selleks veel kindlat plaani. 40% vastajaist polnud järgneval aastal elukestvas õppes osalemisest huvitatud. Keskmisest enam oli elukestvas õppes osalemiseks kindlat soovi omavaid vastajaid naisterahvaste (21%), 25 – 29aastaste (25%), kõrgharidusega vastajate (29%) ning küsitlusele eelneva aasta jooksul elukestvas õppes osalenud vastajate seas (38%).

Kõige sagedamini sooviti tulevikus osaleda tööalastel täiendus- või ümberõppekursustel. Vastajatest 65% soovis end täiendada tööalastel täiendus- või ümberõppekursustel, 16% tööalastel konverentsidel või seminaridel, 15% huviala või harrastusega seotud koolitustel ning 1% töötutele suunatud koolitustel. Kindel plaan alustada või jätkata õpinguid tasemeõppes oli 14%-l vastajatest, sealhulgas 3% plaanis haridusteed alustada või jätkata üldhariduses, 2% kutseõppes ning 7% kõrghariduses.

Võrreldes 2007. aastaga on elukestvas õppes osalenute proportsioon üldkogumis vähenenud 7% võrra. Langus on tingitud täiendus- ja ümberõppes ning vabahariduskoolitustel osalenute arvu vähenemisest, tasemeõppes osalenute proportsioon on jäänud samaks. Muutus võib olla tingitud sellest, et riiki tabanud majandusraskuste taustal investeerivad nii ettevõtted kui ka eraisikud ise täiendus- ja ümberõppesse ning vabahariduskoolitustesse vähem, kuid samuti võib rolli mängida asjaolu, et 2008. a uuringus küsiti vastajalt täpsustavaid küsimusi koolituse teema ning õppetöö toimumise koha kohta, mis aitas hiljem andmetest välja selekteerida tegevused, mida täiendus- või ümberõppe või vabahariduskoolituste alla liigitada ei saa.

Hariduses ja koolituses osalejate protsendi tõstmine pole eesmärk omaette. Elukestvas õppes osalemise kaudu on võimalik suurendada elanike konkurentsivõimet tööturul, valmisolekut toimetulekuks elus, soodustada sotsiaalset integreeritust ja kodanikkonna kujunemist ning liikuda tööealise elanikkonna optimaalsema rakendatuse suunas. Eesti soov üle minna teadmispõhisele majandusele tähendab seda, et kõigile elanikele tuleb anda võimalus oma teadmised ja oskused ajakohastada, luues nende vajadustele ja võimetele vastavad õppimisvõimalused.

ÜLEVAADE HARIDUSSÜSTEEMI VÄLISHINDAMISEST 2008/2009. ÕPPEAASTAL